

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ/FİNANS ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT

KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BOYUTU
TÜRKİYE ORNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Enes Baker

Yrd. Doç. Dr. Ercüment İstemi

İstanbul - 2013

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ/FİNANS ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT

KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BOYUTU
TÜRKİYE ORNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Enes Baker

Yrd. Doç. Dr. Ercüment İstemi

İstanbul - 2013

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Yüksek Lisans Programı Y1112.090003 numaralı öğrencisi **Mehmet Enes BAKER**'in “**Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu: Türkiye Örneği**” adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20.06.2013 tarih ve 2013/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından *E. İstem* ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak *kabul* edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : *28.06.2013*

1)Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tefik Ercüment İSTEMİ

E. İstem
.....

2) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ramazan KURTOĞLU

R. Kurtoglu
.....

3) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Derya KULOĞLU

D. Kuloğlu
.....

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

ÖNSÖZ

Gün geçtikçe daha çok hissedilen küreselleşmenin etkileri, dünyanın tüm coğrafyasında aynı etkiyi bırakmadığı gibi, insan profillerine göre de farklı sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle ekonomik olarak yürütülen bazı operasyonlar, ülkelerin geleceğine yönelik büyük tehditler oluşturmaktadır. Bu çalışmada bu noktalara değinerek özellikle kendi ülkemiz adına bazı göstergelere dikkat çekmeye çalıştım. Çalışmamda emeği geçen herkese müteşekkir olmakla beraber, gösterdikleri sabır ve özverilerinden dolayı ailem ve dostlarıma, yardım ve yönlendirmeleri için danışmanım Ercüment İstemi'ye ve son olarak beni bu konuyu araştırmaya teşvik etmiş ve kaynaklarından yararlanma fırsatı bulduğum hocam Ramazan Kurtoğlu'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR	iv
TABLolar	vi
GİRİŞ	1
1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI	2
1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI	2
1.2. KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	5
1.3. KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ YANLARI.....	7
1.3.1. Küreselleşmenin Olumlu Yanları	8
1.3.2. Küreselleşmenin Olumsuz Yanları.....	9
1.4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	13
1.5. KÜRESELLEŞME ÇEŞİTLERİ	15
1.5.1. Sosyo-Kültürel Küreselleşme.....	16
1.5.2. Teknolojik Küreselleşme	20
1.5.3. Siyasi Küreselleşme	21
1.5.4. Ekonomik Küreselleşme	23
2. KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BOYUTU	24
2.1. TİCARİ KÜRESELLEŞME	25
2.2. MALİ KÜRESELLEŞME	28
2.2.1. Kısa Vadeli Sermaye Akımları.....	31
2.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	34
2.3. ÜRETİMİN KÜRESELLEŞMESİ	36
2.4. EKONOMİK KÜRESELLEŞME AKTÖRÜ KURULUŞLAR	40
2.4.1. Dünya Ticaret Örgütü.....	41
2.4.2. Dünya Bankası.....	44
2.4.3. Uluslararası Para Fonu	46
2.4.4. Avrupa Birliği.....	48
2.4.5. Diğer Ekonomik Birlikler.....	50

2.4.5.1. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)	52
2.4.5.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA).....	52
2.4.5.3. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği	53
2.4.5.4. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.....	53
2.4.5.5. İslam Konferansı Örgütü	54
2.5. KÜRESELLEŞMENİN YOL AÇTIĞI EKONOMİK KRİZLER	55
2.5.1. Latin Amerika Krizi	57
2.5.2. Meksika Krizi	59
2.5.3. Güney Doğu Asya Krizi	60
2.5.4. Türkiye Krizleri.....	61
3. TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN EKONOMİK KÜRESELLEŞME.....	62
3.1. EKONOMİK KÜRESELLEŞME YOLUNDA TÜRKİYE.....	64
3.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN TİCARİ KÜRESELLEŞMESİ.....	67
3.3. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MALİ KÜRESELLEŞMESİ VE ÜRETİME ETKİLERİ	70
3.4. EKONOMİK KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAŞADIĞI KRİZLER	76
3.4.1. 1994 Türkiye Ekonomik Krizi	78
3.4.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Türkiye Ekonomik Krizleri	81
4. SONUÇ	86
KAYNAKÇA	87
İNTERNET KAYNAKLARI	95
ÖZET	96
ABSTRACT	97

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

APEC: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği

BİT: Bilgi İletişim Teknolojileri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

FED: Amerika Merkez Bankası

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş programı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasılat

HDR: İnsani Gelişim Raporu

IBRD: Uluslararası Yeniden Yapılandırma Ve Kalkınma Bankası

IMF: Uluslararası Para Fonu

İİT: İslam İşbirliği Teşkilatı

İSEDAK: İslam Birliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OIC: İslam Konferansı Teşkilatı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

VB: Ve bunun gibi

WWW: World Wide Web

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

WB: Dünya Bankası

YY: Yüz Yıl

TABLolar

Tablo 1. İthalatın Yıllara Göre Artışı 24

Tablo 2. İhracatın Yıllara Göre Artışı 24

Tablo 3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Ödemeler Dengesi: 1992-1999
(Milyar\$)

Tablo 4. Dünyanın En Büyük 10 Çok Uluslu İşletmesi 2012

Tablo 5. Çok Uluslu Şirketlerin Oluşturduğu İstihdam

Tablo 6. Dünya Bankası Üyelerinin Sermaye ve Oy Oranları (En Yüksek 10 ülke ve Türkiye)

Tablo 7. Avrupa Birliği Üyelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (US Dolar)

Tablo 8. Dünya Ticaretinin Ekonomik Gruplara Göre Dağılışı, 2007

Tablo 9. Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye (1980-2005)

Tablo 10. 1980 sonrası Türkiye’nin İthalat ve İhracatı

Tablo 11. Dış Ticaret Verileri Ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Tablo 12. Türkiye’de ve Dünyada DYSY Girişleri

Tablo 13. Türkiye 2012 Kurumlar Vergi Rekortmenleri Listesi

Tablo 14. 1994 Krizinde Sermaye Hareketleri

Tablo 15. Türkiye’de Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (GSMH %)

GİRİŞ

Dünya sürekli olarak toplumların birbirlerine karşı üstünlük mücadelelerine sahne olmaktadır. Bu sürecin başlangıcı topluluklar arası iletişimin başladığı zamanlara kadar inse de, günümüzde iletişim çağının getirdiği olanaklar sayesinde çok büyük hız kazanmıştır. İletişim aynı zamanda etkileşimi de beraberinde getirmiş ve küreselleşme olgusunu doğurmuştur.

Nitekim bu mücadelenin tarafları, küreselleşme olgusunu da kendi amaçlarına hizmet etmesi amacıyla kullanmaktadırlar. Küreselleşme kendi içinde birçok çeşit bulundurmakla beraber, bir ülkenin en büyük yönetim aracı olduğu gerçeği yüzünden, ekonomik küreselleşme en gözde olanıdır.

Çalışmamın ilk bölümünde küreselleşmeyi tanıtip daha sonra başlangıcından günümüze olan süreçteki evrimini inceledim. Küreselleşme çeşitlerini açıklayarak, hayatımıza olan etkilerini gözlemlerdim. Olumlu ve olumsuz yanlarını ele alarak konuyu araştıran değerli akademisyenlerden görüşler yansıttım. İkinci bölümde ekonomik küreselleşme hususuna dünya ölçeğinde bir perspektiften bakılmış çeşitleri ortaya konarak açıklanmıştır. Adları ekonomik küreselleşme ile beraber anılan bazı uluslararası/uluslararası kurum ve kuruluşları incelenerek, onların hakimiyeti gittikçe artarken büyük çaplı bazı ekonomik krizlere değinildi. Nitekim son olarak tüm ekonomik küreselleşme, küreselleşme aktörleri, günümüze dek gerçekleşen senaryolar ve yaşanan krizler, Türkiye ile olan ilişkilerine göre yansıtılmaya çalışıldı.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI

Üzerinde yaşadığımız Dünya çok eski zamanlardan beri varlığını ve gelişimini sürdürüyor. Bu gelişiminin hızı her yönüyle giderek artıyor. Son birkaç yüzyılda ise bu hız çok daha fark edilir durumda. Her geçen gün yeni bir buluş yapılarak bir alanda ilerleme sağlanıyor.

Bu gelişim hızının Dünyaya olan etkileri düşünüldüğünde akla ilk gelecek olan kavramlar, kolaylık, hız ve verimlilik. Eskiden insanların günlerce süren yolculukları artık saatlerle ifade ediliyor. Geçmişte yapılamaz denilen işlemler için bugün bir tuşa basmak yeterli oluyor. Teknolojik ürünler hayatımızın önemli bir parçası. Bu resmin bütününe verilen bir isim var ve biz ona küreselleşme diyoruz.

Hirst ve Thompson (2000:7), aslında küreselleşme diye bir şeyin olmadığını, bugün küreselleşme olarak adlandırılan olgunun, önceki zaman dilimlerinde de var olduğunu, hatta eski dönemlerin bu anlama daha açık ve daha bütünleşmiş bir görünüm sunduklarını iddia etmektedir. Ancak küreselleşmeye bu pencereden bakan düşünürlerin sayısı, ekonomik, politik, kültürel ve ahlaki anlamda tam manasıyla bir küreselleşme yapısının varlığından bahsedenlerin yanında, oldukça azdır.

Aslında bu kavramın kesin hatlarla belirtilebilmiş net bir tanımı yok. Bu durum, konunun ne kadar zengin ve geniş olduğu ve ne kadar farklı perspektifleri içerdiği ve hemen her bilim dalı açısından önem arz eden bir konu oluşundan kaynaklanmaktadır (Seymen ve Bolat, 2005: 4). Gerçekten de küreselleşmeyi yaşamamızın içindeki herhangi bir konudan veya bu konuların birleşimlerinden ayıramayız. Küreselleşmeyle alakalı ilk göz atmamız gereken tanımlardan biri sosyolog Giddens'in yaptığıdır.

Küreselleşme, sadece ya da öncelikle ülkelerin ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıkları anlamına gelmiyor, fakat içinde yaşadığımız dönemde zamanın ve mekanın dönüşümünü de dikkate almamız gereken bir kavram. Ekonomik olsun ya da olmasın, uzakta meydana gelen olaylar bizleri önceki

dönemlere göre daha doğrudan ve anında etkiliyor. Öte yandan, bireyler olarak aldığımız kararlar etkileri bakımından da küresel etkiye sahip. Örneğin sağlık amacıyla bireylerin uyguladığı diyetler, belki de Dünya'nın öteki ucunda geçimini gıda üreticisi olarak temin eden insanları etkiliyor. Küreselleşmeden sanki bir doğa gücüyümüş gibi bahsedilmekle beraber asla böyle bir şey söz konusu değil. Devletler, iş çevreleri ve sosyal gruplar küreselleşmenin gelişmesine katkıda bulunuyorlar. Özetle küreselleşme politik ve ekonomik etkilerin birleşiminden doğan bir dizi karmaşık süreçlerden oluşuyor (Giddens, 2000: 40).

Küreselleşme, her türlü ilişkinin global şekilde düzenlenmesidir. Devletler birlikler kurarak, insanlar sosyal medya üzerinden haberleşerek, yatırımcılar tüm dünya konjektürüne odaklanarak kararlarını aksiyona dönüştürüyorlar. Mutlu, (1999:160), küreselleşmeyi, ülkeler arasındaki ekonomik, politik, sosyal ilişkilerin yaygın hale gelmesi ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların çözülmesi, farklı kültürlerin daha iyi tanınması, uluslararası ticari ilişkilerin yoğunlaşması gibi bir çok olguları içeren bir kavram olarak ifade etmektedir.

Bazı yazarlar küreselleşmeyi tanımlamada amaçları bağlamında genel kanı açısından aynı çerçevede olurken, yönetilip yönetilememesi veya yöneticileri bakımından farklı düşünürler. William Greider bu düşünce sistemini şu şekilde ifade ediyor: "Globalleşme harikulade bir makinaya benzer. İmha ettiklerinin karşılığını alır. Modern ziraatin makinaları gibi büyük ve hareketlidir. Fakat çok karmaşık ve güçlüdür. Koşarcasına sahalar açar ve sınırları önemsemez. Hareketlilik devam ettiği için, makine, arkasında büyük tahribat izleri bırakırken, aynı zamanda büyük miktardaki refah ve zenginliği, beraberinde getirmektedir. Zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmaktadır. Fakat direksiyonda kimse yoktur. Hızını ve yönünü kontrol eden bir iç dinamiği veya direksiyonu olmayan bir makine. Olabildiğince özgür ve sınırsız. Makine dünyayı yeniden yapılandıran, kendi kendine işleyen, bir zorunlulukları tarafından yönetilen modern kapitalizmdir (Greider, 1997:11).

Küreselleşme etki etme şekli bakımından kelebek etkisi teoremi ile açıklanmaya çalışılır. İstemsiz biçimde de olsa, içinde bulunduğumuz

davranışlar, hiç tanımadığımız insanların hayatlarında bir rol oynuyor ve bu etki dalga dalga yayılıyor. Büyük ekonomileri yönetenlerin bir masa etrafında almış olduğu kararlar, dünyanın öbür ucundaki küçük üreticilerin sonunu hazırlayabiliyor. Zaten küreselleşme sözcük anlamı olarak, dünyanın bütünleşmiş bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir (Saylan, 1997: 10).

Küreselleşme dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşması anlamında da tanımlanabilir. Bu biçimde mekânsal olarak birbirlerinden çok uzak olan bölgeler, birbirleriyle bağlantı kurabilmektedirler. Böylece herhangi bir yerdeki hadise kilometrelerce uzaklıkta başka bir yerde cereyan eden bir olaydan, süreçten etkilenebilmekte veya onlar tarafından şekillendirilebilmekte, ya da bunun tam tersi de geçerli olabilmektedir (Giddens, 1995: 85).

DPT tarafından hazırlanan raporda ise küreselleşme, ülkeler arasındaki, ekonomik politik, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin, daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbiriyle bağlantılı olguları içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin, ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması olarak tanımlanmaktadır (DPT, Ocak 1995: 1).

Birçok tanım olduğu gibi, hepsi bazı noktalarda haklıdır. Zaten küreselleşmenin bu derece fazla tanımı olması, bir çok noktaya temas etmesi ve bu noktaların birleşerek yeni noktalar oluşturması, oluşan yeni noktaların da yine küreselleşme potasında eritilmesinden kaynaklanmaktadır. Siz bugün küreselleşmeyi küresel boyutuyla ele alırken ekonomiyi, ekonomik boyutu ele alırken politikayı, politik boyutu ele alırken de dini boyutunu göz ardı edemezsiniz.

İş bu yüzden küreselleşmeyi daha net açıklamak ve ileride irdeleneceğimiz konuları daha sağlam temellere oturtmak için, bölümlendirmeler yaparak daha derine ineceğiz.

1.2. KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Küreselleşme sadece tanımı konusunda değil, ne zaman ortaya çıktığı konusunda da görüş birliği sağlanamayan bir kavramdır. Bu konuda üç ayrı görüş mevcuttur. Bu görüşlerin ilkinde göre; küreselleşme süreci tarihin başlangıcı ile aynı yaşıttır. İkinci görüşe göre, modernleşme ve kapitalizmin gelişimi ile küreselleşme yaşıttır ve şu andaki durum bu sürecin hızında bir artış yaşanması olayıdır. Bir başka görüşe göre ise, küreselleşme son yıllarda ortaya çıkan bir olgudur. Bu görüşe göre küreselleşme olgusu, sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesiyle gündeme gelmiştir (Eroğlu ve Albeni, 2002: 23).

On yedinci ve on sekizinci yüzyılda, dünya ticareti her yıl yüzde bir civarında düzenli artış göstererek büyüdü ve çok olmasa da dünya gelirindeki artışı geride bıraktı. On dokuzuncu yüzyılın ilk başlarından itibaren dünya ticareti çok süratli bir şekilde büyümeye başladı; yüzyıl genelinde neredeyse yıllık yüzde 4 oranında daha önce hiç görülmemiş bir artış kaydetti. Ulaşım ve haberleşme zorlukları, hükümet kısıtlamaları veya can ve mal riskleri nedeniyle uzak mesafeli ticareti aksatan işlem maliyetleri çok hızlı bir şekilde düşmeye başladı. Sermaye akışı canlandı ve dünya ekonomilerinin pek çoğu sonunda hiç olmadıkları kadar mali açıdan bütünleştiler. Bu çağ aynı zamanda Avrupalı işçi sınıfının kitleler halinde Amerika'ya ve son zamanların yerleşim alanlarına göç etmesiyle kıtalar arasında çok geniş bir insan akışına tanıklık etti. Bu nedenlerden ötürü pek çok ekonomi tarihçisi 1914'ten önceki uzun yüzyılı küreselleşmenin ilk yılı olarak kabul eder (Rodrik2011:21).

Son olarak, özellikle 1980'den itibaren tüm dünyada uygulanmaya konulan serbest piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde kendisine çok daha geniş bir hareket alanı bulan küreselleşme, bu dönemde geçmiş beş yüz yıllık tarihten çok daha önemli gelişmeler yaşarken kendisi de dünyada yaşanan birçok gelişmenin ana nedeni olmuştur. Bu nedenle kimi iktisatçılar, gerçek manada küreselleşmenin bu dönemde yaşandığını belirterek, küreselleşmenin başlangıcının bu yıllar olduğunu belirtmektedirler (ALTAY ve ŞEN, 2011:6).

Tüm yazarların müşterek olduğu bir nokta şudur ki, 19. Yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başları arasında kalan zaman dilimi küreselleşme açısından büyük adımların atıldığı yıllardır. Yeldan'a göre dünya kapitalizminin son iki yüzyıllık tarihi, iki ayrı uzun salınım altında, iki adet küreselleşme evresinin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu evrelerin birincisinin 18 yy. sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben, kabaca 1870-1914 yılları arasında dünya mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğünü görmekteyiz (Yelden, 2000:19). Konuya iktisadi perspektiften bakan Bayar'a göre ise, 19. Yüzyılın sonlarından 1914'lere kadar geçen dönemde, küreselleşmenin, özellikle iktisadi anlamda, oldukça ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu dönemde, uluslararası ticaretin önündeki engel ve tarifeler yok denecek seviyelere gerilemiş, küresel piyasaların entegrasyonu derinleşmiş, ulaşım maliyetleri ve uluslararası alanda kişilerin serbest dolaşımı önündeki kısıtlamalar en düşük seviyelere inmiştir (Bayar, Şubat 2009:26)

Küreselleşme tarihini beş aşamada ele alan Robertson'a göre bu evreler ve belirleyicileri şunlardır (Aktan ve Vural, 2004:30):

a. Oluşum Evresi (1400-1750): Ulus topraklarının ortaya çıkması ve Ortaçağın ulus ötesi yapısının çöküşü, Katolik kilisesinin etkisinin artması, bireyci düşüncelerin ön plana çıkartılması, güneş merkezli dünya kuramı ve modern coğrafyadaki gelişmeler (keşifler), ve miladi takvimin kullanımının yaygınlaşması.

b. Başlangıç Evresi (1750-1875): Üniter yapıli devletlerin oluşması, vatandaşlık kavramının gelişmesi ve pasaport kullanımının ortaya çıkması, ulusçuluk ve uluslararasılık meselesinin temalaşması, uluslararası sergi, panayır ve kongrelerin artması, daha somut bir insanlık anlayışının yerleşmesi.

c. Yükseliş Evresi (1875-1925): Dünyanın birey, ulus devlet, uluslararası toplum ve en önemlisi salt insanlık kavramına göre algılanması, "modernlik" sorununun ilk kez temalaşması, küresel iletişim biçimlerinin çeşitliliği ve hızındaki artışlar, küresel düzeyde gerçekleşen, olimpiyat oyunları ve Nobel ödülü gibi yarışmaların gelişmesi, Greenwich'in ölçüt

alınmasıyla zamanın küreselleşmesinin gerçekleşmesi, 1. Dünya Savaşının etkileri.

d. Hegemonya İçin Mücadele Evresi (1929-1969): Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in kurulması, IMF, Dünya Bankası gibi küresel ulus üstü kuruluşların kurulması ("ulus devlet" ulus ötesi yapıya geçişi hızlandırmışlardır), ulusal bağımsızlık ilkesinin kabulü, dünya ve tüm insanlık için tehdit oluşturan, kimyasal, biyolojik vb. silahların ortaya çıkması.

e. Belirsizlik Evresi (1970-....): Aya ayak basılması, hak ve özgürlük kavramlarının tüm dünyada ele alınmaya başlanması, Doğu Bloku'nun yıkılması ile çift kutuplu dünya üzerinden ABD öncülüğünde tek kutuplu dünya düzenine geçilmesi, tüm insanlığı tehdit eden nükleer silahların geliştirilmesine devam edilmesi, iletişim araçlarındaki hızlı artış (özellikle 1990 sonrası dönemde internet kullanımının yaygınlaşması ve diğer teknolojik gelişmelerle küreselleşme olgusu daha çok ivmelenmiştir), insan haklarının küresel bir sorun haline gelmesi, küresel çevre sorunlarının ortaya çıkması (çevre kirlenmesi, ozon tabakasının delinmesi, dünya ikliminin farklılaşması), toplulukların çok kültürlülük sorunlarıyla karşı karşıya kalması, dünya vatandaşlığının ortaya çıkması.

1.3. KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ YANLARI

Küreselleşme sonuç odaklı incelendiğinde bir değişim sürecidir. Bu sürecin gözlem yoluyla algılanabilen olumlu ve olumsuz yönleri mevcuttur. Küreselleşmeyi desteklerken veya karşı çıkarken bu sürecin aktörlerinin rolleri ve bizim hangi aktör grubuna dahil olduğumuz, mevcut olumlu ve olumsuz yönlerinden ne kadar etkilendiğimiz önem kazanır. Çin'de pirinç tarlalarında çalışan işçiler ile Wallstreet'te ki piyasa oyuncularının küreselleşmeye bakış açıları doğal olarak farklı olacaktır. Ancak yine de genel kanı olarak üzerinde anlaşılmış bazı olumlu ve olumsuz yanları ele alabiliriz.

1.3.1. Küreselleşmenin Olumlu Yanları

Küreselleşme sayesinde, çok uzun zamandır elde edilen tüm birikimler, bütün insanlığın paylaşımına sunulmuştur. Böylece insanlar daha önce fiziki, siyasi veya teknik nedenlerle elde edemeyecekleri imkanlara kavuşmuş oldular. Bu insanların bazı ortak değerler oluşturmalarına yardımcı olmuştur. Kendini geliştirmeye ve bilgiye açık bir toplum daha fazla hak mücadelesi vermeye başlamıştır. Eğitim sistemine dahil olmak için seçilmiş olmaya gerek olmadığı gerçeği tüm milletlerce kabul görmüştür. Ne kadar okumuş insan varsa o kadar gelişmişlik düzeyi elde edileceği genel geçer kaide haline gelmiştir. Eğitim genel seviyesinin artması özellikle sağlık sektöründe büyük atılımlara altyapı hazırlamıştır. Sağlık sektöründe ve diğer sektörlerdeki serbest işgücü dolaşımı, rekabet ve kalite ortamı sağlamıştır.

Küreselleşme öncelikle ticaret engellerini azaltarak ihracata dayalı bir büyümeyi mümkün kılmakta; toplumlarda artan oranlarda özgürlüklerin yaşanmasını sağlamakta; değişik mal, yeni bilgi, teknoloji, fikir ve farklı alanlarda uluslararası en iyi yönteme ulaşılmasına yardım etmektedir (Karabıçak, 2002:121).

Küreselleşmenin serbest rekabeti arttırmakla birlikte dış ticareti kolaylaştırdığı ve arttırdığı bir gerçektir (Aras ve Müslümov, t.y.:7). Ancak bu rekabet avantajını teknoloji ve finans açısından elinde bulunduran ülkeler için lehte bir durumdur. Çünkü kendi üretim sektörü güçlü olmayan ülkelerde, serbest rekabet yerli üreticinin aleyhine işler.

Stiglitz'e göre; salt ekonomi üzerine etkileri ele alındığında, küreselleşmenin üç farklı avantajı olduğu görülür. Artık bir ülkenin mallarına olan talep kendi piyasaları ile sınırlı değildir, bir ülkenin yatırımları kendi iç tasarruflarıyla kısıtlı kalmamaktadır ve bir ülkenin üreticileri en gelişmiş teknolojilere (belli bir fiyat karşılığında) erişim olanağına sahiptir (Adıgüzel, 2013:4). Yine bu avantajlar tüm sisteme açık olmakla beraber, ibre gelişmiş ülkelere dönüktür.

Yeni iş imkanları açısından da küreselleşmenin olumlu katkıları mevcuttur. İnsanlar dünyanın öbür ucundaki bir iş, yatırım veya girişimcilik fırsatını değerlendirebiliyorlar. Ancak bunun içinde bazı niteliklere sahip

olmak durumundalar. Çünkü emeğin küreselleşmesi daha çok nitelikli eleman alımlarına yöneliktir. Vasıfsız emeğin dolaşımı açısından halen 20. Yüzyılın gerisindeyiz. Bir yandan küreselleşen profesyonel elitler önündeki engeller sürekli kalkarken, vasıf düzeyi düşük, milyarlarca insanın önündeki engeller sürekli yükselmektedir (Bozkurt, 2000:190).

Haberleşme ve iletişimin geldiği nokta, küreselleşmenin hem itici gücü hem de olumlu yansımalarından biri olarak dikkat çeker. Sardar ve diğerlerinin belirttiği gibi, “Son zamanlarda, gelmekte olan internet çağına şahit oluyoruz. Tüm dünya bilgisayar ağlarının ağı. Şimdi dünya çapında ağ (World Wide Web – www) revaçta. Bilgisayarlarla haberleşiyoruz, çalışıyoruz, alışveriş yapıyoruz, öğreniyoruz ve eğleniyoruz. Hatta bazılarımız bedensel arzularımızı ve Tanrı’yı basit bir şekilde bağlanarak keşfediyoruz. Biz şimdi insan bilgisayar karşılaşması ve ilişkilerinden doğan yeni bir medeniyetin, Siberia’nın ilk tatlarını alıyoruz (Tanılır, t.y.:1).

1.3.2. Küreselleşmenin Olumsuz Yanları

Ay’ın bir karanlık yüzü olduğu gibi küreselleşmenin de bazı olumsuz yönleri var. Örneğin küreselleşme, tüm ülkeler için aynı hızda ilerlemiyor. Bilgi çağında öne geçmiş devletler, geride kalmışları her açıdan eğip bükerek, bu üstünlüklerini daimi kılıyorlar. Bu yüzden küreselleşme insanları yakınlaştırıp, dünya vatandaşlığı aşıladığı gibi, milliyetçilik hatta etnik milliyetçilik duygularını da körüklemektedir. Bu doğaldır çünkü sanayileşmiş ülkeler büyük avantaj sağlamışlardır. Bu ülkelerin vatandaşları diğer ülke vatandaşlarını kendilerinden aşağıda, diğer ülkelerin vatandaşları da bu ülkelerin vatandaşlarını haksız olarak fazla yukarıda görmektedir. Üretim tüketim dengesizliği zengin fakir arası uçurumu açmıştır. Bu zengin ülkelerin vatandaşları az önce bahsettiğimiz gibi bir bütün olarak eğitim alıp haklarını arayabiliyorken, fakir ülkelerde bu ortalamalar düşüş eğilimindedir.

Küreselleşmenin simge faktörleri uluslar üstü kuruluşlardır. Bu kuruluşların en bilinen ve önemlilerinden biri olan Dünya Bankası’nda baş ekonomistlik ve başkan yardımcılığı yapan Stiglitz (2000:26), küreselleşme

gibi o kadar yarar sağlamış bir olan bir gücün nasıl olupta tartışmalara yol açtığını soruyor ve devam ediyor; “halbuki uluslararası ticarete açılmak, bir çok ülkenin daha hızlı kalkınmasını sağladı. Küreselleşme geliştirmekte olan ülkelerdeki, çoğu insanda tecrit duygusunu azalttı ve bu ülkelerdeki bir çok insanın bilgiye bir yüzyıl önce herhangi bir ülkedeki en zengin insanların bile ulaşamayacağı düzeyde erişmesini sağladı”. Yazara göre bunun en büyük nedeni gelişmiş batılı ülkelerin ve uluslararası küresel kurumların (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü vb.) üçüncü dünya ülkelerine dayattığı politikalarda görüyor. Stiglitz, küreselleşme adı altında atılan adımların, bu ülkeler arasındaki mali uçurumu gitgide derinleştirdiği ve bu yüzdende nüfus bakımından fazla olan fakir kesim ülkelerde küreselleşme karşıtı hareketlerin güçlendiğini belirtiyor (Stiglitz, 2000:9-43).

Küreselleşmenin olumsuz yönlerine verilecek en önemli örnek zengin fakir uçurumunu gitgide arttırmasıdır. Bu konu dünya nüfusunun büyük kısmını ilgilendirir hatta tehdit eder. Dünya Bankası'nın küreselleşme sürecine paralel olarak, geliştirmekte olan ülkelerin, sanayileşmiş ülkelerden daha hızlı büyümeleri, dolayısıyla, zengin ile fakir arasındaki mesafenin azalacağı şeklindeki iddiasına karşılık, HDR'nin rakamları tersini ortaya koymaktadır. 1980 ve 1990'larda zenginlerle fakirler arasındaki fark derinleşmiştir. 1960 yılı ile 1993 yılı arasında, gelişmiş ülkeler ile geliştirmekte olan ülkeler arasındaki mesafe 3 katına çıkmıştır. Bugün dünyanın en zengin 200 kişisi, insanlığın yoksul yüzde 41'inin toplamından daha fazla gelir elde etmektedir (Bozkurt, 2000:196). Evet küreselleşme zengin ülkelere veya uluslar üstü şirketlere hizmet ediyordu. Az sayıda insan akıl almaz servet içinde yüzdüğü dünyada, beş yaşından küçük 200 milyon çocuk iyi beslenemediği için normal kilosunun altında yaşıyor. Her yıl 14 milyon çocuk açlığın neden olduğu hastalıklar nedeniyle ölüyor. Bu insanlık trajedisi yalnızca fakir ülkelerde yaşanmıyor. Amerika Birleşik Devletleri gibi zengin bir ülkede 6.1 milyon yetişkin ve 3.3 milyon çocuk gerçek bir açlık çekiyor (AlternativestoEconomicGlobalization – Report Summary, 2002:7).

Rekabet küreselleşmenin en büyük getirilerindendir. Çoğu mal veya hizmetin en büyük gideri beşeri güç olduğundan, rekabette öne geçmek

adına hem şartlar elverişsizleşmekte, hem de işsizlik günden günden güne artmaktadır. İş gücü piyasasının mevcut haliyle dünya ekonomisinde işsizliğin artmasına neden olan yapısal özellikleri; ekonominin kuralsızlaştırılması, üretim yapısındaki değişim, işgücündeki yapısal değişim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler dünya genelinde istihdamı olumsuz etkilemiş ve işsizlik kronik bir problem haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise işsizlik, yoksullukla iç içe geçen sarmal bir yapı oluşturmaktadır. Dünyada üretim artarken istihdam azalmakta ve işgücü başına üretim miktarı yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerde işgücüne katılma oranı giderek gerilemektedir (Başyatmaz, 1998:21). Küresel olarak büyük bir sorun olan işsizlik yanında, eksik istihdam da yine ciddi olarak değerlendirilmesi gereken bir başka sorun alanıdır. Mevcut işsizlere ek olarak, dünyada çalışanların yüzde 25-30 kadarının eksik istihdam edildikleri tahmin edilmektedir. Ancak işgücü piyasasında çalışanların statülerinin hızlı değişimi eksik istihdam oranlarının gerçeği yansıtmada noktasında yetersiz kaldığı da belirtilmektedir (Kapar, 2005:195-196).

Küreselleşme insanların çabalarını şahsileştirmiştir. Eskisi gibi topluluğa ve çevreye güven duyulmamaktadır. İnam'ın (2003:19) ifade ettiği üzere, "günümüz dünyasında güven yerine korku var, sakınma var, korunma var, kurallar var, buyruklar var, cezalar var, ödüller var. Ethos güven kirlenmesine uğramış ve artık temizlenmesi çok zor. Sakınarak, zırlarla, korkularla, kuşkuyla, kaygılarla, şişirilmiş yalancı güven duygularıyla, gafletle uyur gezer bir biçimde ya da tam öteki uçta uykusuz yaşıyoruz". Bu güvensizlik ve belirsizlik ortamından iş gücü piyasalarının etkilenmemesi de mümkün değildir. Hatta güvensizlik üzerinden risk belirlemek bir iş kolu olmuştur. Binlerce danışman risk analizi, risk yönetimi, risk iletişimi gibi konularda tavsiyeler vermektedir. Aslında bizi yeni tehlikelere karşı uyarı uzmanların sayısı o kadar çoktur ki çoğu durumda bunların tavsiyeleri birbirleriyle çelişmekte ve neyin güvenli neyin riskli olduğu konusunda tam bir kafa karışıklığı yaşanmaktadır (Furedi, 2001:29). Hem finansal hem de sosyal açıdan güvensiz bir zaman diliminde yaşadığımız su götürmez bir gerçektir. Bugün altın piyasasının durumu ile hemen herkesin bir yorumu ve

yatırım planı varken, üst komşumuzun kim olduğu ve ekonomik açıdan nasıl durumda olduğu bir soru işaretidir.

Küreselleşmeyle beraber insanlığın kentli nüfusu gitgide artmaktadır. İletişim kanallarına çok daha fazla hakim olan nesiller yetiştikçe, kırsal kesimde yaşamak insanlara az gelmeye başlamıştır. Doğal hayatı bir kenara bırakıp, şehrin karmaşasına ortak olmaya çalışmaktadırlar. İşin ilginç yanı ise her zaman şehirli olmuş ve küreselleşme çağında maddi açıdan güç elde etmiş kişilerin, yukarıda ki örneğin tersine, standartize olmuş tüketim ve yaşam biçimlerinden kaçınarak kırsal kesimlerde yaşamaya dönmeleridir.

Küreselleşmenin en belirgin etkileri açıktır ki, kentler ve kentliler üzerinde hissedilmektedir. Kent yönetim sisteminden başlayarak, kent fiziksel mekanı, kentlilerin yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, giderek ekonomik ve toplumsal yapı üzerinde son dönemlerde yaşanan değişimlerin pek çoğu küreselleşme ile başlatılan politika ve uygulamaların izlerini taşımaktadır. Bu yeni sistem ile kentlerimizde ekonomileri, yaşam tarzları ve insanları ile tek bir sistem içine sokulmaya çalışılmaktadır (Kiper, 2004: 14).

Gerçekten de kullanılan mal ve hizmetlerin, uluslararası şirketlerin hakimiyet alanları arttıkça benzeştiği görülmektedir. Özgen vd, (2004:74), küreselleşmeyi dünyadaki farklı ekonomik yapıların basit bir karşılıklı bağımlılık esasından öteye, birbirlerinin içine girdiği adeta füzyona uğradığı yapı veya mafsallaşma süreci olarak tanımlamıştır. İfade edildiği üzere küreselleşme, birçok mesafeyi kısaltmakta ve ilişkileri sıkılaştırmaktadır. Küreselleşmenin yaşanmadığı ortamlarda üstünde durmayacağımız birçok olay, bugün bir şekilde sonuçlarından etkilendiğimiz problemler haline gelebilir. Değinilen noktada ulus devletin tarih sahnesinden çekilmesiyle betimlenen, ulus devletlerden daha büyük birliklerin ve hatta şirketlerin ortaya çıkmasıdır. Bu kuruluşlar birçok bölgede yönetim için şimdiden söz sahibidirler. Bugün beş yüz milyon nüfuslu Avrupa Birliği'nin nihai hedefi tek bir merkezden yönetilen ve standart olanaklara sahip olan bir kıta meydana getirmektir. Bu amaca ulaşmak için birliğe giren ülkelerin en büyük yönetim enstrümanlarından biri olan ekonomiden başlayarak, olabildiğince çok noktaya temas etmektedirler.

Ulus devlet modelini ciddi bir şekilde sorgulayan, mevcut devlet yapılarını yeni bir yapılanmaya zorlayan küreselleşme olgusu, modern devleti, otoritesinin bir kısmını uluslararası örgütlere, bir kısmını da yerel yönetimlere ve sivil topluma bırakmak gibi çift yönlü bir baskıyla karşı karşıya bırakmıştır (Eryılmaz, 1997: 11). Bu noktada dikkat çeken bir başka hususta küreselleşme olgusundaki ulus ötesi şirketlerin belirleyiciliğidir. Toulmin'ın (1999:905) tamda bu görüşü özetleyen görüşlerine yer verelim. Küreselleşme, ulusal hükümetlerin ekonomik rollerini azaltmış, küresel rekabetin ülkelerden çok, uluslararası şirketler arasında olmasına yol açan bir süreci hızlandırmıştır. Artık küresel rekabet, İngiltere ile Almanya, Japonya ile ABD arasında olmaktan çok, Fuji ile Kodak, Boeing ile Airbus, Compaq ve Toshiba arasında olmaktadır. Bu süreç aynı zamanda iş dünyası ile ulus devletler arasında giderek artan bir amaç çakışmasının varlığını da haber vermektedir. Uluslararası şirketlerin en ucuz emeği, en düşük vergileri ve en az çevre koruma yasalarını talep etmeleri daha şimdiden bu sürecin yoğun bir çıkar ve amaç çatışması doğuracağını göstermektedir.

1.4. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Konuyu sonuçlarına odaklanarak ele aldığımızda da bazı farklı yaklaşımlar elde ederiz. Küreselleşmenin insanların geneline yararlı mı yoksa zararlı mı bir kavram olduğu hakkında karşılıklı görüşler vardır. Yararlı olduğunu düşünenler için küreselleşme tanımını Aksel, M,(2003) şöyle yapmaktadır: Küreselleşme ulus devletin tarihsel sahneden çekildiği, rasyonel bir piyasanın küreye hakim olduğu, hatta tarihin son aşaması olan liberal demokrasinin dünyaya hakim olacağı tek bir mekan olarak tüm dünyanın kristalleşmesinin habercisidir.

Öte yandan, John Meyer ve Daniel Bell gibi düşünürler ise küreselleşmenin bir bütünleşmeye yol açtığı hususunda ısrarcıdırlar. Küreselleşmenin ulus devleti sorunlu hale getirip getirmediği hususunda da çok sayıda farklı görüş mevcuttur. Robert Cox küresel bir prestroika'ya atıfta bulunarak bağımsız devletler sisteminin çöktüğünü ve bunun yerini ortaçağ

Avrupa'sının çok düzeyli (multi-level)düzeninin aldığı, DaniRodrik, küreselleşmenin, sosyal ve politik gerilimlere yol açarak, ulus devlet olgusunu sorunlu hale getirdiğini, Smith, küreselleşmenin milliyetçiliği olumsuz yönde etkilemediğini, ulus devlet sisteminin krizle karşı karşıya olmadığını söyler. Smith'e göre asıl sorun, alt-etniklerin bir kimlik talebiyle ortaya çıkarak yeni bir devlet yönünde baskı yapmalarından kaynaklanmaktadır. Robert Gilpin'de, ekonomik bir küreselleşmenin varlığını kabul etmekle birlikte ulus devletin varlığını sürdüreceğini ileri sürer. Robertson ve Albrow, Gidens'in "küreselleşme modernitenin devamıdır." Şeklindeki iddiasına itiraz etmektedir. Onlara göre zamansal olarak moderniteden olmakla birlikte küreselleşme bir sorun değildir. Küreselleşme bir dönüşüm, dünyanın mekânsal anlamda küçülmesi olarak algılanmalıdır. Son olarak Marshall McLuhan "küresel köy" kavramsallaştırmasıyla, Ohmoe'de "sınır aşan medeniyet" tanımlamasıyla küresel bir kültürün oluştuğuna işaret ederler (Balcı, 2006: 25-27).

Küreselleşmeye karşı olan görüşlerin temelinde, aslında küreselleşmenin tamamen bir perde olduğu ve asıl oyunların onun arkasında oynandığı düşüncesi yatıyor. Anti-küresel görüşe sahip çoğunluğu aktivist insanların sayısı hiçte az değil ve onlar, küreselleşmenin yalnızca daha fazla tutsaklık getirdiğini düşünüyorlar.

Küreselleşme olgusuna negatif yaklaşan anti küreselcilere göre, küreselleşme olgusu kapitalizm ve liberalizmden kopuk değildir. Yoksulluk, çevre kısıımı, kanlı çatışmalar, işsizlik, yabancı düşmanlığı, sömürü yabancılaşma gibi pek çok problemin küreselleşme ile birlikte içinden çıkılmaz bir hale büründüğü savunulmaktadır. Küreselleşmenin eleştirildiği bir diğer konu ise, kültürel alanla ilgilidir. Buna göre dünya tek bir kültürel yapının (Amerikan Kültürü) saldırısı altındadır. Küresel tekipleşme süreci yaşanmaktadır. Bu tekipleştirici süreç, ulusal değerleri ve kimlikleri aşındırmaktadır. Bu yapıda, ulusların zihinsel yaratıları, merkezi gücün ortak mülkiyetine dönüşmektedir. Bu ortak mülkiyet aynı zamanda, "kendi imgesinden bir dünya" yaratmaktadır. Küreselleşme bu bakış açısına göre, adaleti ayaklar altına almış olan, eşitsizliği teşvik eden, belirsizlik, risk ve

kaosu tetikleyen, bir sistem ya da dinamik bir yapıyı işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, dünyanın büyük bir bölümü için umutsuzluk, korku, yoksulluk ve sömürü demektir. (Kızılçelik, 2004: 31-33).

Yine küreselleşme kavramı birileri için kapitalizmin maskesini düşürmeye yarayan ve böylece onun bozuk çehresini ortaya koyan güzel bir fırsat olarak sayılırken, diğerleri içinse kendileri açısından günümüzdeki ekonomik sürecin gelişmesini sağlayan kaçınılmaz bir zorunluluğun meşruiyeti olarak görülmektedir.(Maier-Mannhardt, Süddeutsche Zeitung, 01.02.1997)

Aslına bakılırsa geline nokta itibari ile küreselleşme kendi başına iyi veya kötü diye adlandırılabilir bir şey değildir. Küreselleşme günümüz şartlarında durdurulabilecek veya yavaşlatılabilir bir şey de değildir. Kimseye kitle iletişim cihazlarını kullanmamasını, en iyi fiyat için dünya çapında araştırma yapmamasını veya kendine dünyanın başka bir ucunda örgütlenmiş siyasi düşüncelere yakın görmemesini söyleyemezsiniz. Küreselleşmeyi iyi veya kötü yapan, belirli zümrelerin amaçlarına hizmet etmesi açısından bilinçli olarak yönlendirilmesidir. Doane (2002), küreselleşmenin aslında kendi başına bir problem olmadığını gerçek problemin küreselleşmenin yönetilmesi veya yönetilememesi olduğunu belirtmiştir. Doane (2002), küreselleşme karşıtlarının üzerinde durduğu üç noktanın olduğunu belirtmiştir. Bunlar, zenginle fakir arasındaki artan orandaki mesafe, çevrenin savunmasızlığı, ekonomik ve politik istikrarsızlıktır.

1.5. KÜRESELLEŞME ÇEŞİTLERİ

Küreselleşme daha öncede belirtildiği gibi çok yönlü bir olgudur. Hayatın her noktasına temas ederek bir iz bırakır. Ancak bazı alanlarda başlı başına incelenebilecek etkileri mevcuttur. Küreselleşme kavramı konusunda sosyal birimlerin tanımlarına bakıldığında; çoğu kimse küreselleşmeyi siyasi ve ekonomik bir olgu olarak algılamakta, en yaygın tanımlar küreselleşmenin bu boyutlarını öne çıkarmaktadır. Bir çok yazar tarafından küreselleşme,

küresel bir ekonominin var olması ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Hablemitoğlu, 2004:35).

Uluslararası Para Fonu (IMF), küreselleşmeyi “teknolojinin hızlı ve geniş bir alana yayılması, uluslar arası sermaye akışı ve mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin çeşit ve hacminin artmasından kaynaklanan ve ülkelerin dünya çapında artan ekonomik bağımlılığı” olarak tanımlamaktadır (Breitenfellner, 1997:17). Örnek olarak bu tanım kuruluşun yapısı gereği ekonomi odaklıdır. Hatta tanımdan ekonomik öğeleri çıkardığınızda küreselleşme diye bir şeyin olmadığını iddia edebiliriz. Ancak aynı kavrama Robertson kültür penceresinden bakmayı daha uygun görmüştür. Ekonomik meseleler toplumlar arasındaki ilişkilerde ve çeşitli ulus ötesi ilişki biçimlerinde çok önemli olsalar da, bunların büyük ölçüde kültürel olumsuzluklara ve kültürel kodlamaya tabi olduklarını giderek daha fazla fark etmeye başladık. Ulusal olarak örgütlenmiş toplumlar arasındaki düşmanlıktan dostluğa doğru uzanan, ilişkilerin çoğunu yapılandıran ve biçimlendiren şeyin özünde kültürel bir doğaya sahip olduğu giderek daha açık hale gelmektedir (Robertson, 1999:16). Harvey (1999) küreselleşmeyi zaman-mekan sıkışması sonucunda dünyanın küçülmesi olarak nitelendirip teknolojiyi ön plana çıkarırken, Giddens (2000:25), tek bir süreç olmadığını, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgu olduğunu belirtir.

Anlaşılabacağı üzere bir çok çıkış noktası belirleyebilecek olmakla beraber ana başlıklar ekonomik küreselleşme, teknolojik küreselleşme siyasal küreselleşme, sosyo-kültürel küreselleşme olarak ön plana çıkmaktadır.

1.5.1. Sosyo-Kültürel Küreselleşme

Bir Fransız düşünüre göre, kültür, “Her şey unutulduğu zaman bellekte ne kalıyorsa, ona verilen isimdir” (Keleş, 2005:14). Günümüzde kültürümüze dair bir çok kavram, evrensel bir boyut almaktadır. Kullandığımız dilden, aile hayatına, davranış biçimlerimizden, sportif alışkanlıklara kadar küresel bir tek tipleşme yaşıyoruz. Bu konuda ne kadar dışa açık ve küreselleşme çabası

içindeyseniz etkilenme dereceniz o kadar artmaktadır. Ancak buna zıt bir şekilde nitekim aynı düzeyde, yerelleşme kavramı da aynı coğrafyalarda yükseliştir. Keyman ve Sarıbay (2000:1) küreselleşme kavramını bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak tanımlamış ve bu paradoksa dikkat çekmiştir. Küreselleşme kültürel açıdan çok önemli bir süreçtir.

Kavramın daha iyi anlaşılması açısından Berger'in çalışmasına bakmak yararlı olabilir. Berger küreselleşmenin 4 yüzünden bahsetmektedir. Birinci sırada, küreselleşmenin ekonomik temelli bir sürecin kültürel yüzü olduğu yer almaktadır. Berger "Davos Kültürü" olarak tanımladığı bu ilk yüzde kendini "yuppie" hayat tarzı olarak gösteren bir elit kültürüne değinmektedir. İkinci yüzde küreselleşme, vakıflar, akademik haberleşme ağları, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsuru olan bir kültür biçiminde yer almaktadır. Bu küreselleşmeyi Berger "Faculty Club Culture" olarak isimlendirmekte, çevreciliği ve feminizmi buna örnek olarak göstermektedir. Küreselleşmenin üçüncü görünümünü Benjamin Barber'dan ödünç aldığı bir deyimle "Mc World Culture" olarak isimlendirmektedir. Amerikan üniversitelerinin sembol ve sloganlarını taşıyan jean, tişört giymek, Amerikan televizyon dizileri ve filmleri seyretmek, Amerikan fastfoodlarını tüketmekle kendini gösteren Amerikan damgalı, popüler kültür kendini göstermektedir. Dördüncü olarakta çoğulculuk, Pazar ekonomisi ve demokrasi yanlısı bir söylemi başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Doğu Asya ülkeleri, Filipinler, Güney pasifik, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerine yaygın bir biçimde empoze etme yer almaktadır (İçli, 2001:164).

İfade edildiği üzere kültür bir çok açıdan küreselleşmenin yapısal temelini oluşturuyor. Bu görüşün en ateşli savunucularından biride Robertson'dur. Robertson'a (1999:54) göre kültür, geleneksel sosyolojide olduğu gibi bütünleştirici olarak değil kırılmaları ve farklılıkları göstermek için kullanılır. Bu yüzden ki ona göre ekonomik temelli küreselleşme

tanımlamalarının aksine küreselleşme kültürel temellidir ve bütünleştiriciliğin aksine ayırıcı bir frekansa sahiptir.

Robertson'ın kültürü küreselleşme analizlerinde merkezi hale getirmesi, küreselleşmenin küresel bir kültür üretemeyeceği anlamına gelmez. Çünkü o küreselleşmeyi "dünyanın tek bir mekan haline gelme süreci" olarak tanımlamaktadır. Bu durumda küreselleşme kaçınılmaz olarak küresel bir kültürün oluşmasına yol açacaktır. Fakat bu kültür "aynılaştırıcı" değil, normatif bağlayıcılığı olmayan ama dünyaya ilişkin genel bir söylem üreten bir kültürdür (Balci, 2006:30-31).

Küreselleşmeyi kültürel bağlamda ele aldığımızda karşılaştığımız en büyük farklılık, insanların bir bölümünü ortalama kültürel değerlerde buluşmaya çekerken, bunun dışında uçlarda kalanların, yerel özelliklerini oldukça sivirtmesidir.

Küreselleşmeyi homojenleştirici bir süreç olarak değerlendiren Giddens'a göre o, zaman ve mekanda ki dönüşümlerle ilgilidir. Mekanik saatin 18. Yüzyılda kullanımının yaygınlaşmasıyla zaman belirli bölgelere özgü bir olgu olmaktan çıkmış ve evrenselleşmiştir. Evrensel zamanın temel alınmasıyla toplumsal hayat temel küresel sistem içinde yeniden örgütlenmiştir. Giddens, "küreselleşmenin ön şartı zamanın ve mekandan bağımsız kılınmasıdır" der. Ona göre bu sayede toplumsal ilişkiler mekana bağımlılıktan kurtulacak ve uzak yerlerle ilişki içine girilerek toplumlar arasında küresel ilişki ağları kurulacaktır (Aktı, 2008:47).

Bugün teknoloji sayesinde Giddens'ın bu kuramı gerçel dünyadan örneklendirebilir. İnternet üzerinden canlı bağlantı ile birbirlerine kamera bağlantısı yapan kişiler, aralarında kaç kilometre mesafe olduğu önemsenmeksizin, beraberce bir kafeye gitmiş gibi oturup sohbet edebilirler. Bir gün içinde dünyanın her yerine ulaşmanız mümkündür. Hatta iki ülke orduları kendi sınırlarından hiç çıkmadan, savaş konumunda olabilirler.

Küreselleşmeyi kültürler arası heterojenleştirici bir süreç olarak kabul eden ikinci yaklaşım, onun kültürler arası etkileşim sonucu ortaya çıktığını savunur. Ona göre küreselleşme, benzerlikleri ortaya çıkaran bir süreç olmaktan çok, aslında tikelliklerle var olabilen ve küresel ile yerel arasında

sürekli bir diyalektiğin mevcut olduğu bir süreçtir. Kültürel çeşitliliğin yalnızca kültürün küreselleşme kuramına eklenmesi yoluyla çözülecek bir sorun değil, aynı zamanda Batı dışındaki diğer coğrafyalardaki kültürel çeşitlilik ve farklılığın tanınmasıyla mümkün olabileceğini belirtmektedirler (Aktı, 2008:47-48).

Bu kurama göre küreselleşmeyi var eden kültürel farklılıkların karşılıklı etkileşimidir. O yüzden küreselleşmenin devam edip var olabilmesi, bu çeşitlilik zemininin devamıyla mümkündür. Aksi takdirde aynılaştan kültürler bir süre sonra etkileşemeyecek ve küreselleşen toplumlarla yerel toplumlar arasında fark kalmayacaktır.

Bu noktada bir parantez de din konusuna açılmalı. Kültürümüzü şekillendiren büyük etkenlerden biride dini inanışımızdır. Özellikle Müslümanlık, küreselleşmenin batıdan doğuya doğru gelmesinden etkilenmektedir. Çünkü küreselleşen dünyada hakim gözüken kültürel davranışlar Hristiyan yapıdadır. Küreselleşmenin dinleri aynılaştırmasıyla alakalı Kılavuz (2002:204), “ Bugünün küreselleşmeyle karakterize edilen kültürel durumunun en belirgin özelliği, kültürel formların, dinsel inançların, günlük yaşam örüntülerinin en yüksek düzeyde çoğulcu bir toplumsal pota içerisinde aşağı yukarı eşitlenmiş olması, aralarından birinin üstünlüğüne hüküm verecek, bir üst ilkelin varlığıyla ilgili olanakları tüketmiş olmasıdır. Esasen bununda temelinde postmodern düşüncenin temel karakteristiklerinden olan görecelilik yatmaktadır. Mamafî yazarın düşüncelerine katılmadığımız noktayı belirtmekte fayda var. Günümüz dünyasında bütün dinlerin aynı oranda potada eritildiği veya tüm dünyada aynı şekilde karşılandığı fazla iyimser bir bakış açısıdır. Öyle ki, bu duruma gösterilen tepkiler bazı yeni akımlar ortaya çıkarmıştır. Hall’ın(1998:57) da belirttiği gibi küreselleşmenin aynılaştırması yerelleşmeyi, yerelleşmenin aşırıya kaçması ise köktendincilik gibi akımları meydana getirmiştir.

1.5.2. Teknolojik Küreselleşme

Teknolojik küreselleşme hiç şüphesiz etkileri çok daha fazla göz önünde bulunan ve daha net bir şekilde hissedilen bir boyuttur. Bugün kitle iletişim cihazlarındaki ilerleme, hemen herkesin gündemindedir. Ulaşımında ki sürat ve verimlilik, hastalıklara bulunan çareler, gündelik yaşamın içinde olduğundan, herkes bu küreselleşme biçimini şahsi deneyimlemeyle test edebilir.

Teknoloji kavramı genel olarak, bilginin ve bilgiye dayalı yöntemlerin herhangi bir işin yapılmasına uygulanması olarak tanımlanabilir. Bir işe uygulanan bilgi ve bilgiye dayalı yöntem o işin daha kısa sürede yapılmasına imkan tanıyorsa, bu durumda teknolojik gelişmeden söz etmek mümkündür. Bilgi ile teknoloji arasında, giderek artan bir hızla birbirlerini her seferinde bir üst düzeyde üreterek çoğaltan bir ilişki mevcuttur. Teknolojideki değişimin doğası yenilik yapma süreci ve bu yeniliklerin uygulanmasında bulunmaktadır. Teknolojik yenilik, yeni bir teknoloji oluşturacak biçimde yeni ürünler, süreçler veya hizmetlerin bulunması, geliştirilmesi ve piyasaya çıkarılmasıdır. Teknolojik yeniliklerin en belirgin olarak ortaya çıktığı alanlar bilişim, iletişim ve ulaşım sektörleridir (Bayraç, 2003:48).

Bu gelişmeler o kadar hızlı olmaktadır ki, adeta baş döndürücü bir hızla yeni ürünlerle karşılaşmakta, ve her geçen gün beklentimizi arttırmaktayız. Daha birkaç yıl öncesine kadar, cep telefonumuz ile dünyanın öbür ucunu aramak mucize gibi gelirken, bugün 3 boyutlu görüntü iletişim teknolojileri mevcuttur. Otomobillerin icadı üzerinden yalnızca yüz yıl geçmiş olmasına rağmen, günümüzde ses hızını geçebilen araçlar mevcut.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) bu gelişim toplumların hayatını neredeyse toptan değişime uğratarak, dönüştürmektedir. Artık BİT, çalışma eğlence, öğrenme ve seyahat etmeye kadar pek çok eylemimizin nasıl gerçekleşeceği konusunda belirleyici, ekonomi konusunda ise kritik bir kaynak ve rekabetin temeli durumundadır. Bilişim telekomünikasyon, yayıncılık eğlence, endüstrileri yeni tip ekonomi içerisinde ürün ve hizmetler sunarken, aynı enformasyon altyapısını kullanmaları ikisinin de aynı yönde olduğunu göstermektedir. Ekonomideki değişimin toplumsal boyuta

yansıması ise, yeni bir toplumu enformasyon toplumunu meydana getirmektedir. Enformasyon imkanlarının yaygınlığı onu sanayi toplumundan ayıran en temel niteliğidir. Bunun anlamı ise, daha çok rekabet, daha çok demokrasi, giderek azalan merkeziyetçi yapı ve daha çok kişisel gereksinimlere yönelebilmeye potansiyelidir. Bu bakımdan iletişim tarihçisi PatriceFlichy'nin ifade ettiği gibi yeni kitle iletişim araçlarının icadının bizzat kendisi bile küreselleşmeyi körükleyen unsurlardır (Aktı, 2008:58).

1.5.3. Siyasi Küreselleşme

Siyasi küreselleşme, esas itibariyle, günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerindeki yapısal dönüşüm olarak tanımlanabilir. Günümüzde, nüfuz alanını tüm dünya olarak kabul eden "küresel siyaset" anlayışının giderek güçlendiği görülmektedir. Bu durum, geleneksel siyaset anlayışından farklı bir yapıyı yansıtmakta, küreselleşmenin yukarıda değinilen çok aktörlü yapısına işaret etmektedir. Bir başka deyişle, "küresel siyaset", sözkonusu yapının dört temel aktörü olan ulus devlet, devletler üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Ulus devlet bu süreçte temel birim olarak faaliyet göstermeye devam etmekte, ancak yetki ve manevra alanları belirli ölçülerde kısıtlanmaktadır (Bayar, 2009:28).

Küreselleşmenin en önemli özelliği hızıdır. Küreselleşme sürekli, ve çok çabuk gerçekleşir. Amerika'da kurulan bir zincir restaurant, çok kısa sürede diğer ülkelerde de şube açar. Yeni bir akıllı telefon anavatanında piyasa çıktıktan hemen sonra en uzak ülkelerde bile ceplere girmeye başlamıştır. Küreselleşmeyi sürükleyen ülkelerde popüler olan bir sanat, kültür yada gençlik hareketi çok geçmeden neredeyse tüm dünyayı sarar. Bu örnekler sonsuz sayıda çoğaltılabilir. Küreselleşmenin bu hızı, büyük ve ulusal devlet yönetimini onun için hantal kılmaktadır. Bugün küreselleşme yerinden yönetimlerle, kendisine daha iyi adapte olabilen çözüm ortakları peşindedir.

Cebeci'nin (2008:27) Uygun dan aktardığı üzere “Küreselleşme sürecinde kapitalizmin bugünkü boyutu, ulus devleti ekonominin gelişmesi için uygun bir ölçek olmaktan çıkarmıştır”. Bu noktada sözü Kongar'a veren Cebeci (2008:27) belirtmiştir ki “Yirminci yüzyılın ikinci yarısında egemen olan soğuk savaş ulus devleti ayakta tutarken, 1990'larla birlikte bu sürecin sona ermesi, ulus devletin temellerini sarsan bir diğer unsur olmuştur” . Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ABD'nin yegane güç haline gelmesi, küreselleşmenin temel siyasi gelişmesini ifade etmekte; doğal olarak da egemen siyasi aktör ulus devleti tamamen ortadan kaldırmasa da, büyük ölçüde dönüşüme uğratmaktadır. Özkıvrak ve Dileyici'ninkaynaklarından yararlandığı“Bu gelişmeyle birlikte hakimiyeti sarsılan devletin, etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır” tespitiyle devam eden Cebeci (2008:27), Ohmae'in“Bu anlamda küreselleşme, ulus devletin potansiyel öneminin ve bağımsızlığının büyük ölçüde azaldığı bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır” tespitiyle kavramı bir bütün olarak yansıtmıştır.

Devletin küçülmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerinden yönetim ilkesinin hayata geçirilmesi, devletin temel kamusal hizmetleri yerine getirmekle sorumlu tutulması, insan hakları ve temel özgürlüklerin dikkate alınması, bireylerin devletten özerk ve sivil alanlarının mümkün olduğunca geniş tutulması, temsili demokratik sistemin yetersizliği, sistemin şeffaflaşması, kamu yönetiminin topluma hizmet aracı olduğu düşüncesinin öne çıkarılması ve katılımcı demokrasi gibi değer ve kavramlar küreselleşme süreci tarafından popularize edilmiştir (Aktel, 2001:199).

Önümüzdeki yıllarda ulus devletleri bazı zor aşamalar beklemektedir. Küreselleşmenin durmayacağı açıktır. Dolayısı ile ulus olma özelliğini koruma isteyen devletlerin, hantal yapılarını esnekleştirmeleri, çağımız ihtiyaçlarına cevap verebilmeleri, küreselleşmenin önünde değil yanında durmaları gerekmektedir.

1.5.4. Ekonomik Küreselleşme

Küreselleşmenin yukarıda saydığımız gibi ana etki alanlarının dışında bir çok dolaylı etki ettiği alan mevcuttur. Ancak şüphesiz bunların hiçbirisinin etkisi ekonomi kadar büyük değildir. Tabi ki burada ekonomi olarak bahsi geçen terim yalnız arz ve talebin durumlarına göre belirlenen parasal bir ilişki değil. Aslında bu terim, tüm küreselleşmenin üst başlığı olarak düşünülebilir. Kurtoğlu'nun da (2012:821) dediği gibi, "Her ekonominin bir siyaseti ve her siyasetin bir ekonomisi vardır".

Ekonomi çok güçlü bir yönetim aracıdır. Dolayısıyla küreselleşmenin ekonomik tabanlı olması, onu güçlü bir yönetim aracının evrimi olarak tanımlayabilmemize yol açmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik boyutunu, tüm detaylarıyla bir sonraki bölümde ele alacağız.

2. KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BOYUTU

Ekonomi biliminin temel amacı, bir ülkedeki üretim miktarını, bir önceki yıla göre arttırarak kişi başına gelir düzeyini ve yaşam standardını yükseltebilmektir. Ekonomideki bu iyileşmenin nasıl ve sürekli istikrarlı hale getirileceği, bir diğer deyişle ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyüme sürecine nasıl ulaşacağı ekonomistler tarafından en çok konuşulan konulardan biridir (Yılmaz, 2010:242). Her ülkenin yalnızca kendi içindeki ekonomik dinamiklerle uğraştığı ve bunları iyi yönettiğinde işlerin iyi gittiği zamanlar gerilerde kaldı. Artık her ülke aynı çarkın birer dişlisi gibi. Sadece kendi durumunuza göre değil dünyanın durumuna göre de pozisyon almak durumundasınız.

Dar anlamda ekonomik küreselleşmeyi ifade eden Küreselleşme, yeni teknolojilerin ve ekonomik liberalleşmenin sağladığı olanaklarla dünyada ekonomik küresel bütünleşmeyi büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ulusal sınırlar, eskiye göre daha az kısıtlayıcıdır. Ticari ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, kısıtlamaların azalmasında önemli rol oynamıştır. Ülkeler karşılıklı veya çok taraflı olarak gümrük vergilerini azaltmakta ve kaldırmaktadır. 1980'lerden itibaren özelleştirme yoluyla birçok alandaki devlet tekellerinin kaldırılması küreselleşmiş şirketler yaratmıştır (Adıgüzel, 2013:3). Ekonominin küreselleşmesi, kapitalist serbest piyasa ekonomisinin, rekabetin, üretim ve tüketim ilişkilerinin ulus-aşırı hale gelmesidir (Dikkaya ve Deniz, 2006:164).

Küreselleşmenin sürükleyicisi konumundaki ekonomi, bir çok değerlendirmeye tabi tutulmuş ve hakkında çokça sonuca varılmıştır. Yararlı olup olmaması, kontrol edilip edilememesi, gerekliliği gibi konular zannımca cevapları ülkelere ve yapılarına göre değişen durumlardır. Bu değişkenleri daha iyi anlamak için ekonomik küreselleşmeyi doğru biçimde bölümlendirmeli ve incelemeyiz.

Ekonomik anlamda küreselleşmenin şu üç boyutu dikkat çekicidir: Ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi. Ticari küreselleşme veya küresel ticaret, diğerlerinden daha eski bir gelişmedir. 1947'de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların

kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleşmesi çalışmaları ile başlamıştır. Mali küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurtiçi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur. Ekonomik küreselleşmenin üçüncü boyutu da üretimin küreselleşmesidir ki buda sınır ötesi üretimin yaygınlaşmasını ifade eder (Seyidoğlu, 2009:217).

Ekonomik küreselleşme her boyutu ile yaşamımıza ayrı ayrı etki etmektedir. Bu etkiler bazen direk ekonomik bazen de siyasi, kültürel ve dini olabilmektedir. Kendi içinde sürekli evrilerek, yönetilmesi günden güne zorlaşmaktadır.

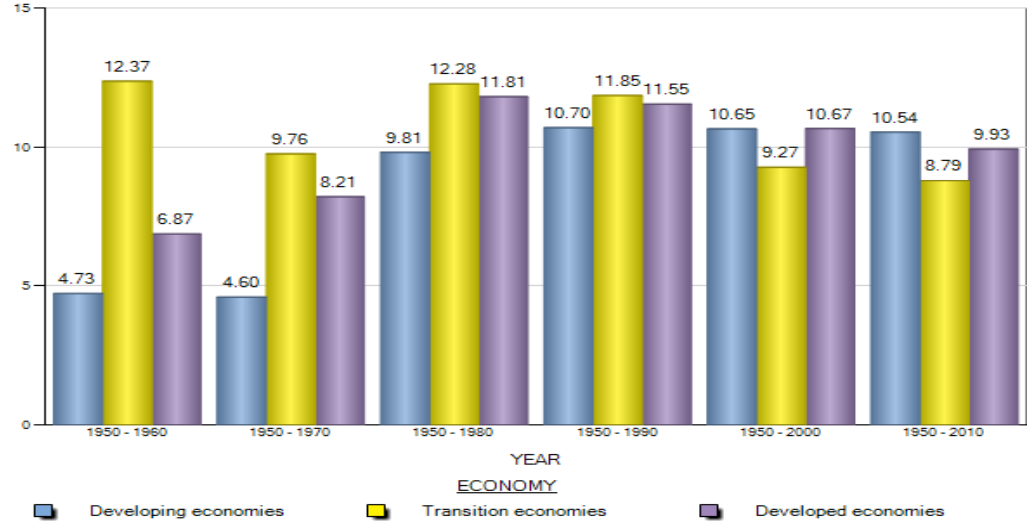
2.1. TİCARİ KÜRESELLEŞME

Günümüzde her ülkenin, diğer dünya ülkeleri ile alakalı ticari faaliyetleri vardır, olmuştur, olacaktır. Bir çok şirket herhangi bir ürün alacağı takdirde, yalnızca yurtiçi tedarikçilerini değil, aynı mal veya hizmete daha avantajlı şartlarda ulaşabileceği yurtdışı tedarikçilerini de düşünür. Aynı şekilde bir ürün satılacağı zaman, diğer ülkelerde ki, yurtiçinde bulacağından daha fazla avantaj arayan alıcılarda düşünülmektedir. Bu aksiyon uluslararası ticaret olarak adlandırılır.

1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlatılmıştır. Bugün GATT’ın yerine Dünya Ticaret Örgütü – WTO (World Trade Organization) geçmiş bulunmaktadır. WTO, görevleri ve kapsamı GATT’tan daha geniş ve yaptırım gücü daha fazladır (Seyidoğlu, 2009:217).

Ticaretin bireysel çabalardan ziyade devletlerin çabaları ve işbirlikleri ile küreselleşmeye başladığı yıllar GATT’ın kuruluşu ile başlar. Bu kurumun ortaya çıkışı sonrası gelişmiş ülkeler, geçiş ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler için ithalat ihracat rakamlarına bakarsak daha net bir bakış açısı yakalamış oluruz.

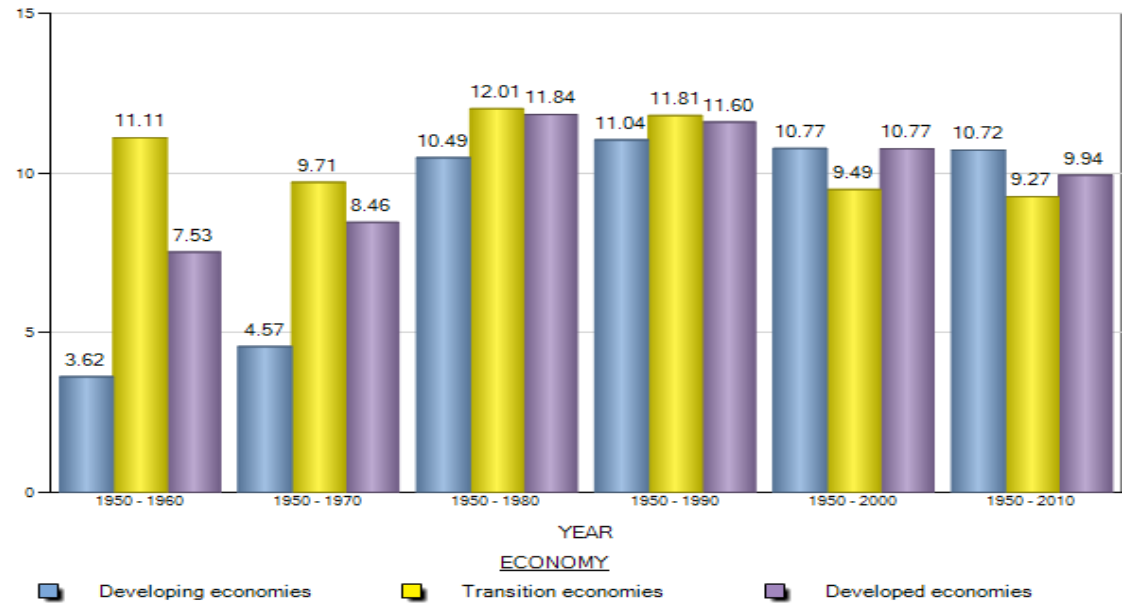
Tablo 1: İthalatın Yıllara Göre Artışı

Kaynak: <http://unctadstat.unctad.org/TableView/chartView.aspx>

Görüldüğü gibi her geçen yıl ithalataçısından gittikçe artan ve birinciliği geliştirmekte olan ülkelerin aldığı birtablo mevcut.

Tablo 2: İhracatın Yıllara Göre Artışı

Kaynak: <http://unctadstat.unctad.org/TableView/chartView.aspx>

Yine ihracat verilerinde de bütün ülke tipleri büyüme yaşarken, en fazla artış geliştirmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştirilmiş.

Uluslararası ticaret her geçen gün artmaktadır. Bu artışın önemli nedenlerini Adıgüzel (2013:4-5); Gümrük tarifelerindeki indirimler ve tarife dışı engellerdeki azalmalar, taşıma maliyetlerindeki büyük düşüşler, endüstri içi ticaretin artması, dışarıdan tedarik artması, toplumların zevk ve tüketim kalıplarındaki benzerliğin artması, çok uluslu şirketlerin küresel pazarlama stratejileri ve faaliyetleri, çok uluslu şirketlerin firma içi ticaretlerin artması, bölgesel bütünleşmenin artması, GATT/WTO kurumlarının kurulması ile dünya ticaret sisteminde sağlanan gelişmeler, 1980'lerden sonra ve özellikle demirperdenin yıkılışıyla hükümetlerin liberal ekonomik politik tercihlerindeki artış, bankacılık sisteminde ve dış ticaretin finansmanındaki gelişmeler, dünyadaki mal ve hizmet standardizasyonundaki gelişmeler, hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda ürün ömür devri sürelerinin kısalması ve bu kapsamda teknolojik yarışın artması, uluslararası turizmdeki artış, yabancı sermaye yatırımlarında ve uluslararası teknoloji ticaretindeki artışlar, teknolojik gelişmeler ve ekonomik nedenlerle üretim süreçlerinin parçalanması sonucunda üretimi uluslararasılaştırması olarak sıralamıştır.

Uluslararası ticaretin küreselleşme açısından önemi BrettonWoods konferansı ile başlar. Rodrik (2011:62) BrettonWoods konferansının ardından gelen elli yıl boyunca ticarete çok ulusluluğun kuruluş olarak vücuda gelmiş halinin GATT olduğunu savunur. Kurulduğu yıldan 1990'a kadar dünya ticareti ortalama yüzde 7 büyümüştür (Rodrick, 2011:63).

Bu noktada ayrı bir parantez açmamız gereken konunun cari açık olduğuna inanıyorum. Uluslararası ticaretin küreselleşme çerçevesinde bu derece geliştiği günümüzde, küreselleşmenin lehimize veya aleyhimize seyrettiğini, ekonomimizin gerçek görünümünün ne olduğunu anlamamızı sağlayan bir etmendir.

Klasik olarak tanımlayacak olursak, ödemeler dengesi altında yer alan "cari işlemler hesabı" net hata ve noksanlar kalemi göz ardı edilerek

düşünüldüğünde, Merkez Banka'sının muhabir hareketlerini gösteren, döviz rezervlerindeki değişimde dahil olduğu sermaye ve finans hareketleri dengesine mutlak değer cinsinden eşittir. Cari işlemler hesabı açık verdiğinde ülke, yurt dışından kazandığı paradan daha fazlasını, yurt dışına göndermiş demektir. Dolayısıyla oluşan açık, dışardan borçlanılarak veya yurt içi varlıkların satılması suretiyle kapanır. Bunun tersi durumda da, cari işlemler hesabı fazla verdiğinde, yurt içi yerleşiklerce yurt dışına sermaye transferi gerçekleştirilir. Sonuç olarak cari işlemler hesabı, yurtdışı yerleşiklere karşı olan toplam yükümlülüklerimizdeki veya yurt dışı yerleşik bir ülkede bulunan varlıklardaki değişimi göstermektedir (Obstfeld ve Rogoff, 1997:144).

Bu tanım ışığında küreselleşmeyle beraber bir ülkenin büyüme verileri tek başına fikir oluşturmamız için yeterli değildir. Büyümenizle beraber, cari açığınızda artıyorsa, küreselleşme sizi borçlandıran, dolayısıyla ya henüz ayak uyduramadığınız, yada yapısal olarak uygun olmadığınız ve sizin için zararlı bir süreç demektir. Aynı anda hem cari işlem fazlası veriyor hem de büyüyorsanız, küreselleşmenin kar eden tarafındasınız demektir.

Cari açığın en önemli nedeni dış ticaret açığıdır. Bu etkisinin nedeni de itharacatın ithalatı karşılama oranından kaynaklanmaktadır. Yani üretilip sattığınız ürünler için ne kadar dışa bağımlı olduğunuz dolayısıyla bir şey üretebilmek için dışardan ne kadar alım yapmanız gerektiğidir. İlerleyen bölümlerde Türkiye örneğinde bu konuya ve küreselleşmenin etkilerini daha iyi anlayabilmek açısından büyümeyle olan ilişkilerine daha detaylı inilecektir.

2.2. MALİ KÜRESELLEŞME

Mali küreselleşme tüm para ve sermaye piyasalarının serbestleşmesidir. Küreselleşmenin bu adımı da tüm dünya pazarları birleştirilerek tek Pazar haline getirilmeye çalışılmıştır. Seyidoğlu'na (2009:217) göre mali küreselleşme ülkelerin kısa ve uzun vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurtiçi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur.

Geniş anlamdaki finansal liberalizasyona göre, aşamalı, fonksiyonel ve kurumsal düzenlemeleri içeren altı aşamalı bir politika uygulamaları gerekmektedir. Bunlar kredi kontrollerinin kaldırılması, faiz oranlarının deregülasyonu, bankacılık sektörüne veya daha genel olarak finans hizmet sektörlerine giriş çıkış serbestisinin olması, bankaların özerkliği ve uluslararası sermaye girdilerinin serbestleştirilmesidir. Bankaların özerkliğinin anlamı, kendi içsel yönetiminin, banka dışında faaliyet alanlarının ve ticaret tiplerinin seçiminin, bizzat banka tarafından belirlenmesidir. Asimetrik bilginin yaygınlığı, bankacılık sistemine girişin katı olarak kontrol edilmesi ve kamu sektörünün bankaların düzenlenmesinde ve denetiminde ağırlıklı rol oynaması, bankanın özerkliğini azaltabilmektedir. Bu durumda bankanın, hükümetin veya merkez bankasının güvenilirliği için mevduat sigortasının varlığı büyük önem taşımaktadır (Williamson ve Mahar, 1998:2).

Finans piyasalarındaki tüm işlemler teknolojik gelişmeler ile hızlanarak artmaktadır. Dünya piyasaları küresel ölçekte 24 saat açık kalmaktadır. Ve teknoloji sayesinde piyasalarda işlem yapmak isteyenler her zaman açık bir piyasa ile karşılaşmaktadır. Sermayenin dolaşımının bu denli kolay olması önemini de o ölçüde arttırmıştır. Tanzi (2000:186) bu düşüncüyü, finansal piyasaların küreselleşmesi ise karlılık potansiyelini arttırdığı çerçevede bu alanda faaliyet gösteren yatırımcıları ve faktör sahiplerini daha fazla hareketli olmaya teşvik ettiğini belirterek desteklemiştir. Bu hareketliliği sağlayabilmenin en önemli unsurlarından biride hiç şüphesiz uluslararası bankacılık sektörüdür.

Çok uluslu bankacılık, gelişmiş teknoloji ve telekomünikasyon sayesinde ulusal paraların, hisse senedi ve bonoların anında dünyanın her yerinden kontrolünü ve ticaretini mümkün kılmıştır. 1986 yılında 1.1 trilyon olan yeni finansal tekniklerin (options, future ve swap gibi) toplam stok değeri 1991'de 6.9 trilyon dolara yükselmiştir. 1970-1988 yılları arasında yabancıların sahip olduğu ABD hükümet bonolarının oranı %7'den %17,2'ye yükselmiştir. Almanya'da yabancıların resmi borç içindeki payı 1974-1988 yılları arasındaki dönemde %5'ten %34'e yükselmiştir. Dünya piyasalarındaki

döviz hacmi günde yaklaşık olarak 900 milyar dolardır. Yabancılarca gerçekleştirilen tahvil işlemlerinin ABD GSMH'sı önemli oranda artış göstererek, 1970 yılında %3 1980 yılında %9 ve 1990 yılında ise %93'e ulaşmıştır. ABD, Japonya, Batı Almanya ve Fransa orjinli özel doğrudan yatırım tutarı ise artış göstererek 1986 yılında 61 milyar dolar iken 90 yılında 156 milyar dolara ulaşmıştır. Örneklerden de görüldüğü gibi, uluslararası sermaye akımları genişledikçe finansal küreselleşme sürecinin hızı ve boyutları da artmaktadır (Sayılğan, 1998).

Daha öncede belirttiğimiz gibi küreselleşmenin etkilerini incelemek için biraz karşılaştırma yapmak durumundayız. Mali küreselleşmenin etkilerini de genel bir çerçevede gözlemlemek için aynı dönemlerdeki Dünyanın ekonomik verilerini Kurtoğlu'ndan (2012:46) aktaralım: "Dünya Ekonomisi 1960'lı yıllarda enflasyondan arındırılmış olarak ortalama yılda % 5 büyüme sağlamıştı. 1970'lerde dünya ekonomisindeki büyüme senelik ortalama % 3,6'ya, 1980'lerde yılda % 2,8'e düştü. 1990'ların ortalarında ise dünya ekonomisindeki yıllık büyüme % 2'ye düşmüştü. 1973'ten 1994'e kadar bütün Avrupa'da bir tek yeni iş bile sağlanamadı. Açıkçası kapitalizm, 20 yıl içinde büyüme hızınının % 60'ını kaybetmişti". İnceleyebildiğimiz üzere finans sektörünün iyi hizmet ettiği ülkelerin bir kısmı küreselleşmenin bu yönü üzerinden oldukça fazla nemalanırken, dünyanın kalan kısmı için aynı şeyi söylemek pek mümkün olmamaktadır.

Şaibeli bir suikastla öldürülen Başkan Jhon F. Kennedy: "Sular yükseldiğinde, bütün teknelerde yükselir" demişti. Ancak bu söz 1970'li yılların başından itibaren geçerli değildi. Ekonomi yükselme gösteriyor, ancak bu arada pek çok tekne de batıyordu. ABD'de kişi başına düşen reel GSYİH 1973-1994 döneminde %33 artmıştı. Buna mukabil sıradan işçilerin reel ücretleri %14 ve reel haftalık ücretleri ise %19 düşmüştü. Bir başka söyleyişle 1994 yılının sonunda 1950'li yılların sonlarındaki seviyeye geri gitmişti. Böyle bir durum ABD'de hiç söz konusu olmamıştı (Kurtoğlu, 2011:85).

Küreselleşmenin mali piyasalara olan etkilerini incelerken karşımıza iki ana başlık çıkmaktadır. Sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli sermaye akımları ve DYY (Doğrudan Yabancı Yatırımlar) olarak adlandırılan uzun vadeli sermaye akımları bu iki başlığı oluştururlar.

2.2.1. Kısa Vadeli Sermaye Akımları

Finansal piyasalardaki kontrollerin kaldırılması ve ekonomilerin uluslararası sermaye hareketlerine açılması süreci olarak tanımlanan finansal küreselleşmenin ivme kazanması ile uluslararası sermaye hareketlerinin sınır tanımamasından dolayı fon talep edenler, bu fonları en ucuza sağlayabilecekleri merkezlere yönelmişlerdir (Alp, 2002:99).Eser'in (2012:15) Uzunoğlu vd.'den aktardığına göre;“Uluslararası sermaye akımları, bir ülkede yerleşik bir kişinin başka bir ülkedeki yerleşik kişiye fon aktarması veya ondan aktif satın almak üzere fon göndermesi ile ortaya çıkmaktadır.” Bu akımların süresi bir yıldan az olduğu takdirde kısa vadeli olarak adlandırılır. Kısa vadeli sermaye akımları ülkelerin menkul kıymetlerine ve çabuk el değiştirebilen diğer yatırım araçlarına yönelir ve kısa zamanda yüksek getiri amaçlarlar. Bu amaçlarına ulaşmaları halinde veya ulaşamayacaklarını anladıkları takdirde ülkeden çıkışları da aynı ölçüde kolaydır.

IMF, WB gibi uluslar üstü kuruluşlar tarafından, gelişmiş ülkelere güçlü tavsiye, gelişmekte olan ve geçiş ülkelerine ise zorunluluk olarak olmasa da, sistem içinde var olmanın bir gerekliliği olarak finansal serbestlik sunulmaktadır.

Sıcak para olarak da bilinen kısa vadeli sermayenin spekülatif, kısa dönemli ve aşırı akışkanlık gibi unsurları içerdiği; dolayısıyla yol açtığı ekonomik istikrarsızlıkların da özü itibari ile bu öğelerden kaynaklandığı bilinmektedir. Sıcak para akımları, ulusal piyasalardaki görece yüksek faizlere yönelirken, kısa dönemli döviz birikimi sağlamakta, bu da ulusal paranın yabancı paralar karşısında aşırı değer kazanmasına yol açmaktadır. Böylece ithalat malları ucuzlarken, ihracatçı sektörler gerilemekte ve sonuçta cari işlemler açığı büyümektedir. Bu şartlarda sağlanan ekonomik büyüme

ise dışa bağımlı ve yapay bir nitelik göstermekte ve reel faiz ile döviz kuru arasındaki hassas dengelerin bozulmasıyla ani bir çöküntüye uğrayabilmektedirler (Yeldan, 2001:23).

Bu hormonlu büyüme modelinde, yabancı yatırımcı yalnızca yatırımının en yüksek getiriye alacağına inandığı müddetçe yatırımını sabit tutar. Tabii bu negatif koşul dahi, siyasetten arındırılmış herhangi bir egemenlik oyununun oynanmadığı durumlar için geçerlidir ki, genel kanı bu tip yatırımcının yüzdesini çok yüksek göstermiyor. Yatırımcının bu akışkanlığı avantajına kullanmaması gibi bir durum söz konusu değildir. Rodrik'inde (2011:82) belirttiği gibi, yüksek mali ve cari açık vererek ve enflasyonist finansa bulaşarak ekonomilerini yanlış yöneten hükümetlerin, mali piyasaların onlara güveni kalmadığında şikayet etme hakları yoktur.

Anlaşılabileceği üzere küreselleşmenin teknolojiyle birleşmesi sayesinde, ülkelere gerçekleşebilecek kısa vadeli sermaye akımlarının önü, yabancı uluslar üstü kuruluşlarında desteğiyle tamamen açılmıştır. 2007 yılı itibari ile döviz işlemlerinin günlük hacmi, ticaret hacminin kat be kat fazlasına, 32 trilyon dolara yükselmiştir (Rodrik, 2011:94).

Bu tip sermaye hareketleri açısından en elverişli piyasalar gelişmekte olan piyasalardır. Bu tip piyasalar hızlı büyümek için finansmana ihtiyaç duyarlar. Kısa dönemlerde yüksek performans göstermek isteyen siyasiler, finansmanın kalitesine odaklanmadıkları takdirde birçok örneğinin mevcut olduğu üzere krizlere kucak açarlar.

Tablo 3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Ödemeler Dengesi: 1992-1999 (Milyar\$)

	Cari İşlemler Dengesi	Toplam Sermaye (Net)	Net Resmi Sermaye Akımı	Net Özel Sermaye Akımı
1992	-85	124	22	102
1993	-121	157	49	108
1994	-87	150	25	125
1995	-98	174	31	143
1996	-74	188	8	180
1997	-58	155	23	132
1998	-94	99	43	56
1999	-24	84	31	53

Kaynak: IMF World Economic Outlook, Ekim, 2000.

Tablodaki sermaye akımlarının kalitesi düşük düzeyde olup yüksek likiditebiliteye sahiptirler. Bu tarz sermaye yapısı bir ülkenin ekonomisini sürdürülebilir kılması açısından çok tehlikelidir. Ancak bu dolaşım serbestisi her geçen gün kolaylaşması yönünde destek bulmaktadır. Buna karşı geliştirilmiş ve uygulanmış birkaç örneği bulunan en bilinen çözüm Tobin vergisidir. Tobin bu vergiyi kendi ifadeleri ile “ Aşırı etkin işleyen uluslararası para piyasalarının tekerleğine biraz kum atmak” olarak açıklamıştır.

James Tobin, 1978 yılında, dış ticaret ve uzun dönemli yatırımları olumsuz yönde etkilemeksizin, sadece kısa vadeli spekülative sermaye hareketlerini önlemek amacıyla uluslararası düzeyde tüm döviz işlemlerini kapsayacak genel bir verginin uygulanmasını önermiştir. Tobin vergisi, esas olarak, uluslararası ölçekte krizlerin durdurulmasını değil, spekülative saldırıları besleyen kitlesel sermaye hareketleri ve bunların aşırı dalgalanmasını azaltarak gelecekteki finansal krizleri önlemeyi amaçlamaktadır (Işık, 2009:290-291).

Bugün dünyadaki fon akımlarının yüzde 90'ı spekülative'dir. Tüm dünyadan izole bir ekonomi mümkün olmadığı gibi, üretmeden borçlanarak büyüyen veya üretmek için bile yurt dışından tüketmeye mahkum ekonomilerin, uzun süreli başarısından söz etmekte mümkün değildir. Bu

yüzden de kısa vadeli sermaye hareketleri ülkenin siyasi ve parasal politikaları ile doğru yönlendirilmeli ve yönetilmelidir.

2.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Bir şirketin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması bir doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYY) olarak tanımlanır (Seyidoğlu, 2009:600). Bu tip yatırımlar kısa vadeli kaynakların aksine daha büyük yatırımlar gerektirir, üretime dönüktür ve likiditesi yüksek değildir. Ülkeden bir anda çıkıp gidemez, en ufak olumsuzlukta panik döngüsüne giremezler.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranı düşük olduğu için DYY'lere daha fazla ihtiyaç duyulur. Gerekli finans kaynağı bakımından kısa vadeli kaynaklara oranla çok daha sağlıklıdır, Ellerde fon fazlası bulunan veya sermayesini, emekten daha kolay taşıyan yatırımcılar bu tip yatırımlar yaparlar. Walther (2002:463) doğrudan yabancı yatırımların özelliklerini şöyle sıralamıştır.

- a. DYY ekonomik büyüme için gerekli olan ve yetersiz kalan tasarruf ve yatırımların finansmanına yardımcı olmaktadır.
- b. DYY sağlayan uluslararası şirketler, ev sahibi ülkeye kullandıkları modern teknolojiyi getirmektedirler. Böylelikle üretimde verimlilik ve rekabet artışı, teknolojik yenilikler, bilgi ve beceri düzeyinde ilerlemeler ortaya çıkabilmektedir. Buna karşılık yapılan araştırmalar göstermiştir ki, bu olumlu etkilerin ortaya çıkabilmesi işgücünün verimlilik düzeyi, diğer bir deyişle beşeri sermaye birikimiyle yakından ilgilidir. İleri teknolojiye dayalı yatırımlardan yarar sağlayanlar, ancak belli bir eşiği aşabilmiş ülkelerdir.
- c. DYY, ev sahibi ülkenin yalnızca yerli sanayinde ilerlemeye neden olmamakta, aynı zamanda uluslararası rekabete açılabilmesini sağlamaktadır. Teknolojik ilerleme, ölçek ekonomisi, piyasa bilgisinin yükselmesi ve rekabetin güçlenmesi ihracat gelirini de

yükseltebilmektedir. Yine burada küçük ölçekte faaliyette bulunan yerli sanayinin yaygın olması bir dezavantaj doğurabilir. Büyük ölçekli yabancı yatırımcı eksik rekabete ve küçük sanayicinin ortadan kalkmasına yol açabilir.

- d. DYY sağlayan uluslararası şirketler, yaptıkları yatırımla istihdam yaratmakta ve çalışanların yüksek düzeyde bilgi ve beceri birikimine ulaşmaları sağlanmaktadır. Uzun dönemde ise teknolojik yenilik geliştirebilecek işgücü kapasitesinin yükselmesine ve istihdam sürekliliğine yol açmaktadır. Ancak bu noktada, ev sahibi ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin iyi işlemesi hayati önem taşımaktadır.
- e. Uluslararası şirketlerin, çevrenin korunmasıyla ilgili standartlara uyum konusunda gösterdiği ve temiz teknoloji kullandığı kabul edilmektedir. Uygulamada ise bazı aksaklıkların ortaya çıkabildiği ve uluslararası şirketlerin çevre politikalarına zayıf olan ülkelerde çevresel damping yarattığı görülebilmektedir.

Gerçekten teorik açıdan inanılmaz faydalı ve yatırım yaptığı ülke dostu gözükken yatırım türünün dipnotlarını incelediğimizde farklı bir tablo ile karşılaşırız. İlk olarak doğrudan yabancı yatırımı yapanlar bunu yalnızca o ülkenin finansmana ihtiyacı olduğu için gerçekleştiriyormuş gibi algılamak mantık sınırları dahilinde değildir. Ucuz kaynak kullanımı ve uzun vadede, sektörde rekabet avantajı ve Pazar kazanmak bu noktada düşündükleri ayrıdır.

DYY kaynakların yaptığı teknolojik yatırımların o ülkeye teknolojik açıdan yarar sağlayabilmesi için o ülkenin beşeri sermayesinin ileri düzeyde olması gerektiği belirtilmiştir ki bu genellikle gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkeler için geçerlidir. Nitekim bu özelliğe sahip ülkelerin birbirlerine olan yatırımları oldukça fazladır. Konu için Demir'in (2002:92) Becker'den aktardığı üzere, bu tarz yatırımların genelde gelişmiş ülkelere yapıldığını belirtmiş ve az gelişmiş ülkelerin payını ancak dörtte bir olarak saptanmıştır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler küçük ve orta ölçekli sanayilerinin sırtında yükselirler. Büyük şirketler ortaya çıkacaksa da, bu şirketlerin içinden zaman içinde çıkmalıdır. Kendisine bir çok vergi ve sosyal avantaj sunulmuş dev şirketlerin piyasaya girerek üretimi bir anda domine etmeleri o ülke ekonomisine bazı yükler getirir. Bu küçük ve orta ölçekli şirketlerin emek verdiği birçok yetişmiş eleman kaynağı, verim alınacağı sırada büyük şirketler tarafından kapılırlar. Dolayısıyla sıfır eğitim maliyeti daha yüksek maaşlar verebilmelerini sağlar. Çalışanların bilgi düzeyi konusunda ise bir yanılsama daha söz konusudur. Hizmet sektörü için geçerli olan stratejik adam pozisyonları, üretim yatırımlarında kendi ülkelerinden getirdikleri kişilerce doldurulmaktadır. Ayrıca yatırım yapılan ülkelerde iyi performans gösterenlerinde, emeğin serbest dolaşımı sayesinde beyin göçüne zorlandığı bir gerçektir.

Son olarak çevrecilik konusundaki hassasiyetleri çok olan bu yatırımların, bir ülkede yatırım yapmadan önceki ana pazarlık unsurlarından biri çevresel risk duyarlılığının aşağı çekilmesidir. Çünkü bu duyarlılık gelişmiş ülkelerde çok yüksektir ve bazı faktörlerin esnetilmesi söz konusu değildir. Finansal kaynak ve yatırım açığı bulunan gelişmekte olan ülkeler ise bu konularda esneklik sunarak yatırım açısından rakiplerine oranla daha cazip hale gelmeye çalışırlar. Kendi ülkemizden yola çıktığımızda, uzun yıllardır otomobil fabrikalarının bulunduğu bir çok büyük markaya üretim yapan bir ülke olmakla beraber, bu süreçte teknolojik sıçrama yaşamayı başarıp kendimize ait bir marka oluşturmayı başaramamış değiliz.

2.3. ÜRETİMİN KÜRESELLEŞMESİ

Bugünkü dünya ekonomisinin en önemli özelliklerinden birisi üretimin hızla küreselleşmesidir. Küresel üretim, çok uluslu işletmeler ile onların şube veya bağlı şirketleri, taşeron ve ortakları tarafından gerçekleştirilen sınır ötesi üretim olarak tanımlanabilir. Bugünkü çok uluslu şirketlerin toplam yurtiçi ve

yurtdışı üretimleri dünya GSMH'sinin yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır (Seyidoğlu 2003:685).

Artan kısmi ticari serbestlik ile birlikte dünya üzerinde mal, hizmet, bilgi ve sermaye hareketleri hızlanmıştır. Bu ise işletmelerde dünyanın değişik bölgelerinde daha kolay ticari faaliyet yapabilme olanağı sağlamaktadır. Böyle bir ortamda yerel ülke sınırları içerisinde faaliyet gösteren küçük işletme, küreselleşme sürecindeki hızlanma ile birlikte doğrudan küresel alanda faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin rekabeti ile karşı karşıya kalmıştır. Böyle bir rekabet ortamında bu tür işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri oldukça güçtür. Çokuluslu işletmeler küreselleşme sürecinin hızlanması ile daha fazla ön plana çıkmaktadırlar. Güçlü sermaye yapıları, gelişmiş teknolojiye sahip alt yapıları ve faaliyet gösterdikleri alanın genişliği sebebiyle, küresel alanda faaliyetlerini ve rekabet güçlerini kolaylıkla yürütebilmektedirler. Mevcut rekabet ortamında güçlü bir rekabetçi yapı sergileyen çok uluslu işletmeler, küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla da yakından ilgilidirler (Tağraf, 2002:34-35). Çok uluslu işletmeler, küreselleşmenin üretim ayağını oluşturmaktadırlar. Dünya çapında milyonlarca kişinin geçim kapısı ve kullandığımız bir çok ürün veya hizmetin üreticisi konumundadırlar.

Çokuluslu işletme üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave karlılığını gerçekleştirmesi için farklı ülkelerde üreten ve pazarlama faaliyeti yapan bir organizasyondur. Bu tanıma göre, çok uluslu işletme değişik ülkelerde yavru şirket ve bayilerle faaliyet gösteren ve toplam satışları, varlıkları veya işgücünün yüzde 20'si ana ülke dışında olan bir işletme olarak tanımlanabilir. Dünyadaki ilk modern çok uluslu işletme 1950 yılında bir Alman işletmesi olan Uni ve İngiliz işletmesi LeverBrothers tarafından gerçekleştirilmiştir. İki işletme birleşerek Unilever ismini almışlar ve 60 farklı ülkede faaliyet gösteren 500 bayisi olan dünyanın en büyük işletmesi haline gelmişlerdir (Williams vd., 1985:534).

Çok uluslu işletmeler üretimin kollarını, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre ayrıştırarak maksimum kar hedeflerler. Bu konuda Robert Reich'in (1994:54) klasik ancak çok açıklayıcı bir örneği mevcuttur. "Bir Amerikan vatandaşı General Motors'dan bir Pontiac Le Mans satın aldığı anda farkına varmadan uluslararası bir işleme girmektedir. General Motors'a ödenen 20.000 dolardan yaklaşık 6000 doları rutin emek ve montaj işlemleri için Güney Kore'ye, 3500'ü gelişmiş komponentler (montaj, dıngil, elektronik parçalar) için Japonya'ya, 1500'ü stil ve tasarım mühendisliği için Almanya'ya, 800'ü küçük komponentler için Tayvan, Singapur ve Japonya'ya, 500 doları reklam ve pazarlama için İngiltere'ye ve yaklaşık 1000 doları veri işleme için İrlanda ve Barbados'a gitmektedir."

Tablo 4. Dünyanın En Büyük 10 Çok Uluslu İşletmesi 2012

NO	Şirket	Gelir (Milyon \$)	Kar (Milyon \$)
1.	RoyalDutch Shell	484,489	30,918
2.	Exxon Mobil	452,926	41,06
3.	Wal-Mart Stores	446,95	15,699
4.	BP	386,463	25,7
5.	SinopecGroup	375,214	9,453
6.	C.N.P	352,338	16,317
7.	StateGrid	259,142	5,678
8.	Chevron	245,621	26,895
9.	ConocoPhillips	237,272	12,436
10.	Toyota Motor	235,364	3,591

Kaynak: Fortune Global 500 2012 Verileri Kullanılarak Tarafımdan Hazırlanmıştır.

İrdelenebileceği üzere çok uluslu işletmeler bir çok ülkenin dahi GSMH'sından büyük gelire sahiptirler. Bu derece büyük ekonomik verileri yöneten şirketler aynı zamanda çok büyük sayıda insanın işvereni konumundadırlar.

Tablo 5. Çok Uluslu Şirketlerin Oluşturduğu İstihdam

NO	Şirket	Çalışan Sayısı
1.	Wal-Mart Stores	2.200.000
2.	IBM	433.362
3.	McDonald's	420.000
4.	Target	365.000
5.	Hewlett-Packard	349.600
6.	Kroger	339.000
7.	United Parcel Service	310.010
8.	General Electric	301.000
9.	PepsiCo	297.000
10.	SearsHoldins	293.000

Kaynak: Fortune 500 Global 2011 Verileri Kullanılarak Tarafından Hazırlanmıştır.

Çok uluslu şirketlerin yalnızca istihdam verileri bile ne derece büyük bir güce hükmettikleri konusunda fikir sahibi olmamız için yeterlidir. Gerek dünya üretiminde sahip oldukları pay, gerek istihdam verileri, gerekse yönettikleri kapital bakımından bu kuruluşların yalnızca ekonomik güç oldukları söylenemez. Elbette ki, bu kuruluşlar bazı siyasal duruşlar sergileyecek, pazı politikalara destek olacaklardır. Daha da önemlisi güçlerini politik manipülasyonda kullanmak üzere yönetebileceklerdir.

Gelişmekte olan ülkelerin yüksek finansman ihtiyacı, çok uluslu şirketlerin DYY'lerini ülkelere çekmek için büyük uğraş verir. Çünkü bu yatırımların ülkelerindeki ekonomik büyümeyi hızlandıracaklarını düşünürler. Bu yüzden de gelişmiş ülkeler gibi vergisel ve çevresel şartlarda katı olamazlar. Ancak hali hazırda yatırım tamamlanmış olsa bile her şey geçmiş değildir. Bu ülkeler yatırımın halen cazip ve sürdürülebilir olması için mevcut şartlarını korumak durumundadır. Fabrikalar fiziksel varlıklar olsalar da şirketin tamamını temsil etmezler ve böylece fiziksel bir mekan ile bağlı olmayan şirketler, ücret artışı isteyen işçiler, kısıtlayıcı çevre yasaları veya yüksek vergiler gibi şartlar ile karşılaştıkları zaman tüm faaliyetlerini hızla

başka bir yere taşıyabilirler (Mander, 1996:19). Ana dürtüleri kar olan bu kuruluşlar, ülkeleri bir üretim faktörü olarak kullanır, artık verimli olmadığını düşündükleri anda da o faktörü yenisi ile değiştirirler.

Çok uluslu şirketler büyüme süreçlerini sürdürüp sürdüremediklerine göre ya yaşamaya devam ederler yada varlıkları sona erer. Büyüme olgusu yatırımcılar, bankalar, kamuoyu ve piyasalar ile olan ilişkilerin temel belirleyicilerinden biridir. Büyüme dürtüsü, şirketleri dünyanın gizli kalmış köşelerindeki kıt kaynakları bulmak ve kullanmak konusundaki isteklerini de kamçılar. Artık oldukça net bir şekilde görülebilen bu gelişme dolayısıyla, dünyanın bozulmamış kalan az sayıdaki bölgesi de şirket üretiminin mekanı haline gelmektedir. Bu kaynak zengini bölgelerde yaşayan insanlar eski yaşam şekillerini bırakıp, üretim tüketim döngüsündeki yerlerini almaya zorlanmaktadırlar (Morandanakt. Deniz ve Dikkaya, 2006:171).

2.4. EKONOMİK KÜRESELLEŞME AKTÖRÜ KURULUŞLAR

Ekonomik küreselleşme piyasaların ve uluslararası ticaretin liberalleşmesi üzerine kuruludur. Bu sistemin devamı ve çarkların dönmesi için uluslararası kuruluşların çok önemli gayretleri vardır.

1989 yılında Dünya Bankası Başkan Yardımcısı ve baş ekonomisti JhonWilliamson aleni Washington Konsensüsü'nü tanımladı. Bu "centilmenlik" anlaşmasına göre kabul edilen ilkeleri, tarihin hangi döneminde, hangi kıtada bulunursa bulunsun herhangi bir ekonomiye uygulayabilirdiniz. Söz konusu ilkeler, kamu yada özel her türlü düzenleyici erki yok edip bütün piyasalarda (sermaye, mal, senet, hizmetler) olabilecek en kapsamlı özelleştirmenin, mümkün kılınacak en kısa süre içerisinde gerçekleştirilmesini ve dünya ölçeğinde birleşmiş, kendi kurallarıyla işleyen bir küresel Pazar kurmak (Kurtoğlu, 2011:1).

Daha önce ulus devlet küreselleşme ilişkisinde de incelediğimiz üzere küreselleşme sınırlamaları sevmiyor. Ulus devletin kendi ekonomisini

korumak için koyduğu kurallar, küreselleşmenin dev aktörleri için çok büyük dezavantaj ve dolayısıyla kayıp demek.

The Economist tarafından “WTO bütçesi Dünya bankası (WB) uzmanlarının yıllık uçak biletlerinin yarısı kadar bile değil” diyerek alaya aldığı bu çok uluslu kurum gerçekte tam olarak pek çok Amerikalı Akademisyenin “şeytan üçgeni” olarak tanımladığı IMF, WB ikilisinin yanında küresel finans/ticaret sermayesinin üçüncü ayağı idi. WTO, Başkanı Renato Ruggiero’nun tarifıyla: “A perpetual process of negotiation” (sürekli görüşme süreci) sürecinden başka bir şey değildir. WTO ve benzeri çok uluslu kurumların başında değişime uğramış kişileri görürsünüz. Mesela AB’nin dış ticaret baş komiseri, neoliberal sosyalist Pascal Lamy şöyle diyordu: Ticari ilişkilerinde daha açık olan ülkeler, mecburi olarak daha az baskıcı olacaklardır (Kurtoğlu, 2011:2). Bu ekonomik kuruluşlara birçok ta ticari birlik eşlik etmekte ve hepsi birden topyekun sistemi tek bir Pazar haline getirmeye çalışmaktadır.

Hepsini tüm detaylarıyla incelemek mümkün olmasa da özellikle Türkiye’nin ilişki içinde bulunduğu veya Dünya çapındaki etkisi yüksek olan kuruluşları ele alalım.

2.4.1. Dünya Ticaret Örgütü

Günümüzün en etkili ulus üstü kuruluşlarından olan Dünya Ticaret Örgütü 1948 yılında kurulmuş olan GATT’ın devamı niteliğindedir. Ocak 1948’de yürürlüğe giren GATT, dış ticaretin serbestleşmesi hedefi çerçevesinde faaliyet göstermiştir. Dış ticarette rekabetin mal kalitesini arttıracacağı, fiyatları düşüreceği, böylece dış ticaretin hacminin artacağı düşüncesi ile dış ticaretin serbestleşmesinin önündeki engel olan gümrük tarifelerinin düşürülmesi tarife dışı engellerin kaldırılması, karşılaşılabilecek diğer engellerin ve farklı muamelelerin ortadan kaldırılması GATT’ın temel amaçlarıdır (Karaca, 2003:84)

Sekiz yıl süren görüşmelerden sonra ve “Uruguay Round” olarak bilinen oturumun (GATT çatısı altında son) sonucu olarak 1995 yılında Dünya ticaret örgütünün kurulması çok daha farklı bir anlayış getirdi. 1990’larda finansal küreselleşmenin başlamasıyla birlikte, Dünya Ticaret örgütü, BrettonWoods önceliklerini tersine çeviren yeni bir tür küreselleşmenin başlangıç noktasını oluşturdu: Hiper küreselleşme. Yerel ekonomi yönetimi; uluslararası ticarete ve finansa boyun eğmek zorundaydı. Ekonomik küreselleşmenin peşinde olduğu piyasaların mal ve sermaye bakımından (iş gücü değil) uluslararası entegrasyonu yerel gündemi gölgede bırakarak kendi içinde bir amaç oldu (Rodrik, 2011:66-67).

Dünya Ticaret Örgütü kendi anlaşma metnine bakıldığında amaçları doğrultusunda incelenirse, hayır kurumu gibi gözükebilir. Karacan’ın belirttiği üzere (2003:88), Dünya Ticaret Örgütü’nü kuran 15 Nisan 1994 tarihli Marekeş Anlaşmasında Örgütün Amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

-Hayat standartlarının yükseltilmesi, tam istihdam ve istikrarlı bir şekilde artan gelir dağılımı ve talep hacmini sağlamak, üretim ve ticareti geliştirirken dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun olarak kullanımını sağlamak, çevreyi korumak ve farklı ekonomik düzeylerdeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek;

-Gelişmekte olan ülkeler ve özellikle en az gelişmiş olanların artan artan dünya ticaretinden ihtiyaçları ile orantılı olarak pay almalarını sağlamak;

-Bu hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak üzere uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcılığı ve ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldıran karşılıklı anlaşmalar yapmak;

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması ve Uruguay Turu çok taraflı ticaret müzakerelerinin sonuçlarına uygun bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmek;

-Çok taraflı ticaret sisteminin temel ilkelerini korumak.

Bu amaçlar incelendiğinde Dünya Ticaret Örgütü ulus üstü kurumlar bazında RobinHood olarak gözükmektedir. Ancak Dünya Ticaret Örgütü'nün bazı özellikleri, onu kendi küresel amaçları için kullanmak isteyecek güçlü azınlıkların eline geçtiği takdirde ne kadar tehlikeli olabileceğini gösteriyor. Örnek olarak yaşayacağınız bir anlaşmazlık üzerine uygulanan süreci jüri nezdinde kaybettiğinizde temyize başvurabiliyor, ancak temyizden çıkan kararı uygulamaya zorlanıyorsunuz. Esserman ve Howse'un (2003:130-131) bu konudaki açıklamalarına göre, başka hiçbir yerde hakemler tarafından uluslararası anlaşmazlıkların karara bağlanması bu kadar zorla ortaya çıkmadı veya bu kadar hızlı gelişmedi. Yerel bir mahkemede olduğu gibi (pek çok uluslararası kuruluşun aksine) Dünya Ticaret Örgütü'nün anlaşmazlık çözümü zorunlu ve bağlayıcıdır. Üye devletlerin ona boyun eğmekten başka çaresi yoktur ve Dünya Ticaret örgütü kararlarının sonuçlarını kabul etmek zorundalardır.

Ekonomisinin ve sanayisinin henüz gelişmiş ülkelerin sanayileri ile rekabet etmeye hazır olmadığı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler, koruma duvarlarını tamamen kaldırarak adeta küresel yağmaya mahkum oluyorlar. Buna birde anlaşmazlık durumlarındaki zorunlu bağlayıcılığı eklediğimizde sürecin geri dönüşü çok zor gözüküyor.

DTÖ, azgelişmiş ülkelerin sınırsız piyasa sistemine geçiş sürecinde düzenleyici bir rol oynayacak, bu ülkelere özel sektör adına yeni yatırım kurallarını empoze edecek, piyasaların altyapısını ve kapasitesini geliştirecek ve bu piyasalara girmeye aday uluslararası sermaye kuruluşları arasında eşgüdümü sağlayacaktır. DTÖ'nün kalkınma gündeminin, serbestleştirilen azgelişmiş ülke piyasalarının uluslararası tekellerce bir plan ve eşgüdüm içinde paylaşılmasını sağlamaktan başka bir işlevi olmayacaktır. Bu paylaşım sürecinden Üçüncü Dünya ülkelerine düşen pay ise sözde "kalkınma" ya da "yoksullukla mücadele" adına, DTÖ politikalarına uyarlanmak ve onun disiplinine tabi olmaktır. Belirtmeye gerek yok ki, bu sonuç yalnızca DTÖ'nün "kalkınma" politikalarına özgü değildir; Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler gibi diğer hükümetlerarası kuruluşların izlediği kalkınma ve

yoksulluğu azaltma stratejilerinin de amaçları ortaktır. Bu örgütlerin her biri, kendi “uzmanlık” alanları çerçevesinde “kalkınma” ve “yoksullukla mücadele” adını verdikleri yeni dönemde uluslararası bağımlılık ve sömürü ilişkilerini yeniden yapılandırmaya yönelmişlerdir (Özdek, 2002:13).

2.4.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası denilince ilk akla gelen Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (The International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) olmakla birlikte, gerçekte bu deyim Uluslararası Kalkınma Birliği (The International Development Association – IDA), Uluslararası Finansman Kurumu (The International Finance Corporation – IFC), Çoktarafli Yatırım Garanti Ajansı (The Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (The International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID)’nden oluşan 5 ayrı kurumu ifade eder (Kaya, 2002:4).

Dünya Bankası’nın temel amacı, gelişmiş ülkelere gelişme yolundaki ülkelere mali imkanların kanalizasyonu ederek, gelişme yolundaki ülkelerin yaşam standartlarının artırılmasına yardımcı olmaktır. Zaten Bankanın misyonu da “yoksulluğun olmadığı bir dünya yaratmak”tır. Bu uzun vadeli desteğini hem üye ülkelerin katkıları hem de tahvil basımı ile gerçekleştirir. Ancak bu amacına ulaştığını, misyonu için çaba sarf ettiğini söylememiz pek mümkün değildir.

Dünya Bankası’nın gelişmekte olan ülkelere, sağladığı yardımlar ve borçların gerçekte yoksullukla mücadeleden çok, borç krizlerini aşma ve makro ekonomik istikrarı temin etmeye yönelik olduğudur. Gerçekten de Bankanın borç verme sürecinde yoksulluk ve çevre gibi konuları yeterince dikkate almadığı sıklıkla dile getirilmektedir. Bu politikanın doğrulunun tartışılması bir kenara bırakılırsa onun en azından yoksullukla mücadelede başarısız kaldığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda 24 geçiş ekonomisi, Batılı iktisatçıların önerileri

doğrultusunda 143 yapısal denge amaçlı borç almıştı. Sonuçta üretimde büyük kayıplar ortaya çıkmış ve yoksulluk artmıştır. Öyle ki, bu ülkelerde günlük 2 dolardan aşağı gelir düzeyine sahip olanların yüzdesi 1.7'den 20.8'e yükselmiştir (Uzun, 2003:161-162).

Bankanın yatırım kararları üye ülkelerin kuruluş sermayelerindeki paylarına göre sahip oldukları oyların kullanılmasıyla belirlenir.

Tablo 6. Dünya Bankası Üyelerinin Sermaye ve Oy Oranları (En Yüksek 10 ülke ve Türkiye)

Üye Ülke	Sermaye Payı (milyon \$)	Toplam Sermaye İçindeki Payı (%)	Oy Sayısı	Toplam Oy İçindeki Payı (%)
ABD	31,964.5	16.95	265,219	16,49
Japonya	15,320.6	8.12	127,250	7,91
Almanya	8,733.9	4.63	72,649	4.52
Fransa	8,371.7	4.44	69,647	4.33
İngiltere	8,371.7	4.44	69,647	4.33
Çin	5,404.3	2.87	45,049	2.80
İtalya	5,403.8	2.87	45,045	2.80
Hindistan	5,403.8	2.87	45,045	2.80
Kanada	5,403.8	2.87	45,045	2.80
Suudi Arabistan	5,403.8	2.87	45,045	2.80
Rusya Federasyonu	5,403.8	2.87	45,045	2.80
Hollanda	4,282.9	2.27	35,753	2.22
Belçika	3,496.4	1.85	29,233	1.82
Toplam Sermaye (30.06.2000)	188,606.0	100.00	1,608,693	100.00
Türkiye	890.2	0.47	7,629	0.47

Kaynak : World Bank, "Annual Report 2000", Washington DC, 2000 s: 37-40.

Banka sermayesi içinde en çok oya sahip ülke olan ABD, Dünya bankasının borçlarının nereye yönlendirildiğini kontrol etmiştir. Örneğin Reagen yönetimi döneminde Hazine Bakanlığı'nın hazırladığı bir raporda ABD'nin Dünya Bankası politikalarını şekillendiren ülke olduğu açık biçimde ifade edilmiştir. Robert K. Fleck ve ChristoberKilby, 1968 yılı ile 2002 yılları arasında ABD'nin çıkarlarının Dünya Bankasının borç verme politikasındaki rolünü incelemek amacıyla, Dünya Bankasının söz konusu dönemde 110 ülkeye dönük kredilendirme projelerini amprik veriler ışığında analiz etmiş ve bu analizin sonucunda ABD'nin Dünya Bankasının borç verme politikaları üzerinde çok yüksek bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmaya göre Dünya Bankasına üye bir ülke, ABD'den ne kadar çok ithalat yapıyorsa, Dünya Bankası o ülkeye daha fazla borç temin etmiştir (Yarkin, 2010:146).

2.4.3. Uluslararası Para Fonu

Dünya Bankası gibi BrettonWoods görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin temel amacı uluslararası ekonomik alanda mali istikrarı sağlamaktır. Buna Göre IMF, parasal işbirliğini geliştirecek, uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesini sağlayacak, döviz kurlarında düzen ve istikrarı temin edecek, çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olacak ve üyelerine, ödemeler dengesindeki sorunların aşılmasında, uluslararası yahut kendi refahlarına zarar verecek tedbirlere başvurmaksızın yardımcı olmak suretiyle güven aşılacaktır (USAL, 2008:234).

IMF temelde BrettonWoods Sistemi'nin bir ürünü olmakla birlikte bu sistem yıkıldıktan sonra da varlığını güçlendirerek sürdürmüştür. Özellikle 1974 krizi sonrasındaki oluşumlar neticesinde IMF, uluslararası sisteme gözcülük eden ve sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üreten bir kurum olma misyonunu yüklenmeye başlamıştır. Bir ülke uluslararası finans piyasalarından borçlanmak istiyorsa, IMF'nin denetiminden geçmesi şart

olmuştur. Ülke IMF'ten onay alıyorsa uluslararası finans kurumları ve diğer ülkelerinde bu ülkeye borç vermesinin yolu açılacaktır. IMF'nin sistemdeki güveni tesis etmek için denetimindeki ülkelerin ekonomilerini kontrol altında tutarak, bu ülkelerin borçlarını zamanında ve eksiksiz ödemelerini sağlamaya yönelik politikalar üretmeye başlaması ise şaşırtıcı değildir. Kredi talebinde bulunan ülkenin IMF tarafından oluşturulan standart IMF paketini hazırlayacağı niyet mektubu kanalıyla fona vermesi ve taahhüt ettiği politikaları IMF denetiminde uygulaması, uluslararası kredilere yeşil ışık yakılması için zorunlu bir husustur (Soyak ve Bahçekapılı, 1998:53-54)

Uluslararası karlılık ve risk faktörlerine tabi olarak dünya ölçeğinde hareket eden sermaye, hacim olarak ticaret akımlarından çok daha büyüktür. Bugün döviz kurlarında ve sermaye sermaye giriş çıkışlarında çok büyük bir değişkenlik yaşanmaktadır. Zaman içinde görev ve işlevlerindeki değişmelere ve ana statüsünde yapılan uyarlamalara karşın IMF'de bu sorunlara göre tasarlanmış bir kuruluş değildir (Seyidoğlu, 2003:151).

IMF'nin ülkeler adına çizdiği genel rota Seyidoğlunun (2003:151) Schafefer'den aktardığına göre şöyledir. "IMF kriz içindeki ülkelere hala klasik reçeteler uygular. Bazen de, son olarak Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, krizdeki ülkelere çeşitli politikalar önermektedir. IMF kredileri "şartlılık ilkesi" kapsamında toplam harcamaları daraltmaya, para arzını kısmaya, faiz oranlarını yükseltmeye ve vergileri arttırmaya yönelik politikalarıdır. Bu uygulamalar ise ekonomide mevcut durgunluğu daha da arttırarak üretim ve satışların düşmesine, firmaların borçlarını ödeyememesine, işsizliğe ve iflaslara neden olmaktadır. Dolayısıyla da kriz dönemlerindeki IMF politikaları ülkedeki yoksulluğun daha da artması sonucunu doğurmaktadır.

IMF politikalarının nihai amacının, dış borçların en azından faizinin ödenmesinin garanti altına alacak bir makroekonomik ortamın yaratılması olduğu bilinen bir olgudur. Jhonson ve Schaefer'e göre IMF kredileri, tüm kredilerde olduğu gibi, geri dönüşü sağlayacak koşulları taşımaktadır. Bu koşullar verilen ülkenin gerekliliklerine bağlı olarak belirlenmekte ve bütçenin

dengelenmesi hükümet harcamalarının azaltılması, hammadde ve nihai malların ihracatının arttırılması gibi faaliyetleri kapsayabilmektedir. IMF politikaları nadire borç verilen ülkelere yardımcı olmakta, büyük ölçüde bu ülkeleri bir durgunluğa yönlendirebilmektedir. Aynı yazarların yaptığı bir araştırmada, 1965'den 1995 yılına kadar IMF politikalarını uygulayan 89 az gelişmiş ülkenin iktisadi durumu incelenmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre araştırmaya konu olan ülkelere 48'i IMF borçlanmasından önceki durumuna göre ekonomik açıdan bir ilerleme kaydedememiş, bu 48 ülkeden 32'si daha da fakirleşmiş, 14'ünün ekonomisi ilk IMF borçlanmasını yaptığı yıla göre %15 küçülmüştür (Soyak ve Nesirova, 2003:16-17).

2.4.4. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği sosyalizmin çöküşünden sonra tek kutuplu kalan dünyanın Amerika karşısına çıkardığı, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile temelleri atılan iktisadi bir birliktir. Avrupa Ekonomik Topluluğu Maastricht Anlaşması ile birlikte ekonomik bütünleşmenin son aşaması olan ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçmiştir. Resmi adı "Avrupa Birliği Anlaşması" olan Maastricht Anlaşması, 7 Şubat 1992'de imzalandı ve üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra ertesi yıl yürürlüğe girmiştir. Anlaşma Avrupa Birliği'nin temel yasal dayanağı niteliğindedir (Seyidoğlu, 2009:256-257).

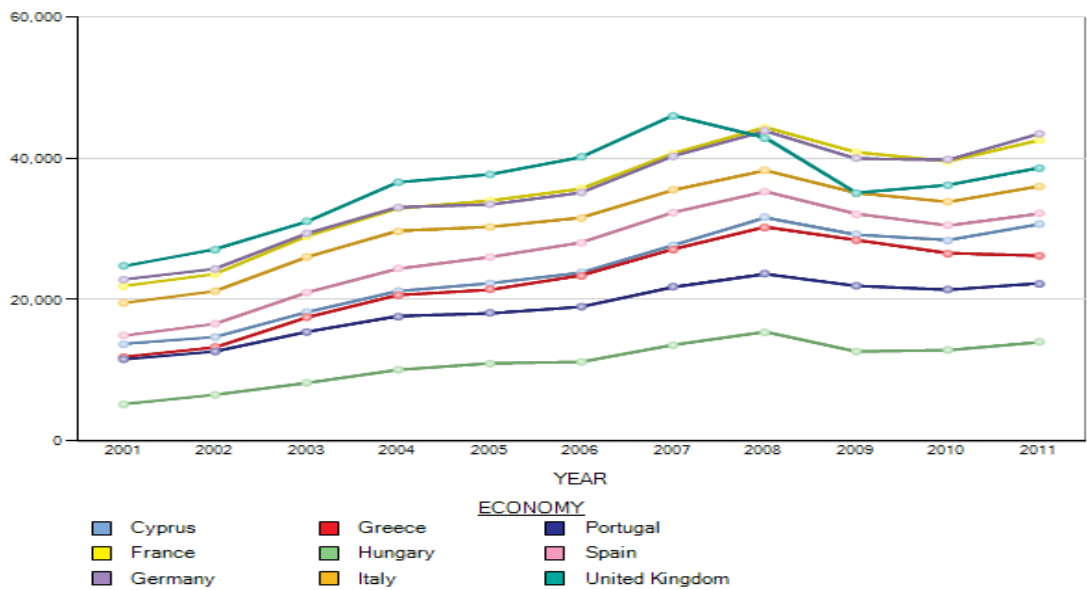
Günümüzde Avrupa Birliği'nin (AB) kendi yasama, yürütme ve yargı organları vardır ve uluslarüstü kurumlarıyla pek çok alanda üye hatta aday ülkeler üzerinde etkinliğe sahiptir. Bu kurumlar arasında Avrupa Birliği Konseyi (Council of Europe) AB'nin en yüksek politik organı, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi (The Council of Ministers) yasama ve karar alma organı, Avrupa Birliği Komisyonu (The Commission) yürütme organı, Avrupa Parlamentosu (The European Parliament), yasama ve yürütme faaliyetlerinin denetim organıdır. Avrupa Sayıştay (The Court of Audits, gelir ve harcamaların denetimi için kurulmuştur. Avrupa Adalet Divanı (The Court of

Justice) birlik anlaşmalarının uygulanması ve yorumlanmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir (Külcü, 2006:204).

Avrupa Birliği'nin ekonomik bir topluluk olarak nihai hedefi bir olmaktır. Bunun için küreselleşmenin tüm nimetlerinden yararlanırlar. Özellikle aday ülkeler arasında sınırsız liberal ekonomi söz konusudur. Birbirlerine herhangi bir vergi koymayıp aksine diğer ticari unsurlarında dolaşımını kolaylaştırmışlardır. Rodrik (2011:189) AB'nin bu yoldaki deneyimini şöyle açıklamıştır. "Avrupa ulusları, aralarında olağanüstü bir ekonomik bütünleşme başardı. Bölge düzeyinde bile olsa derin entegrasyon ya da hiper küreselleşmeye hiç bu kadar yaklaşılmamıştı. Avrupa'nın tek piyasasının altında işlem maliyetlerinin kaldırılmasına ve düzenlemelerin uygunlaştırılmasına adanmış muhteşem bir kurumsal beceri yatar. AB üyeleri mal, sermaye ve işgücü hareketinin önündeki engelleri kaldırdı. Üyelerin on altısı ortak para birimini (avro) kabul etti ve Avrupa Merkez Bankası tarafından idare edilen ortak para politikasına bağlı kaldı".

Açıkçası Rodrik'in mükemmel olarak adlettiği bu kurum için günümüzde işler pek iyi gitmemektedir.

Tablo 7. AB Üyelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (US Dolar)

Kaynak: Unctad Verilerinden Hazırlanmıştır.

Görülebileceği son birkaç yılın verileri yatay seyretmekte olup İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi ülkeler kritik dönemelerde zorlu koşullarda boğuşurken, birlik uzaktan izlemekte ve bazı önerilerle beraber IMF dayanışmasında sömürücü kredi seçenekleri sunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Bölgesel olarak incelediğimizde bu fark daha da açık olarak gözükmemektedir.

Londra Merkezi 78000 Euro, Lüksemburg 62500 Euro, Brüksel 52500 Euro, Hamburg 44100 Euro, BratislavskiKraj (Slovenya) 41800 Euro, Prag 41200 Euro, Stokholm 40400 Euro, Gröningen 40000 Euro ile en yüksek kişi başı gelire sahipken, Severozapaten (Bulgaristan) 6400 Euro, Severentsentralen (Bulgaristan) 6900 Euro, MacroregiuneaDoiNord-Est (Romanya) 6900 Euro, Yuzhentsentralen (Bulgaristan) 7200 Euro, MacroregiuneaPatruSud-VestOltenia (Romanya) 8400 Euro, Severoiztochen (Bulgaristan) 8400 Euro, Yugoiztochen (Bulgaristan) 8500 Euro, MacroregiuneaDoiSud-Est (Romanya) 8900 Euro ile en düşük kişi başına düşen yıllık gelire sahiptir. (ekonomi.haberturk.com).

Eğer Avrupa Birliği ekonomik bütünleşmeyi siyasi bütünleşmeyle birleştirmiş olsaydı, bugün yine aynı ekonomik dengesizlik söz konusu olabilir ancak bunu ulus devletler gibi geliri yüksek bölgelerden topladığı vergileri kamu yatırımı olarak bu fakir bölgelerde kullanabilir ve süreç içinde sosyal adaleti sağlayabilirdi. Ancak görülen o ki, uygulamada Avrupa Birliği küreselleşmenin yalnızca ekonomik boyutunu, küreselleşme öncüsü üyelerinin yararına olduğu kadarıyla desteklemektedir.

2.4.5. Diğer Ekonomik Birlikler

Küreselleşmenin hızlanmasıyla bir çok ülke kendi avantajlarına pozisyon alabilmek adına birlikler oluşturmuştur. Ekonomik birleşmeler genellikle iki tipte meydana gelir. İlki coğrafi bölgelere göre kurulan, ikincisi ise diğer faktörlerin (din, ekonomi politikaları, siyasi görüş ortaklığı) çatısı

altında kurulan birliklerdir. Bu kurumların başında en başarılısı olarak daha önce incelediğimiz AB gelir ve coğrafi bölgeye dayalı birleşmelere örnektir.

Tablo 8. Dünya Ticaretinin Ekonomik Gruplara Göre Dağılışı, 2007

ÜLKE GRUPLARI	İHRACAT		İTHALAT	
	Milyon \$	Yüzde	Milyon \$	Yüzde
Dünya	13.833.041	100,00	14.056.584	100,00
Gelişmiş Ülkeler	8.109.330	58,60	8.958.716	67,30
Az Gelişmiş Ülkeler	5.190.026	37,5	4.632.355	33,00
Dönüşüm Ekonomileri	533.684	3,90	465.513	3,30
Avrupa				
Avrupa Birliği (EU)	5.283.852	38,20	5.431.428	38,64
Euro Sahası	4.038.157	29,10	3.935.998	28,00
Avrupa Sırbst Tic. Böl. (EFTA)	312.905	2,26	245.713	1,75
Amerika				
Kuzey Amerika S.T.Ant (NAFTA)	1.851.499	13,38	2.700.837	19,21
Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)	21.172	0,15	43.452	0,31
Latin Amerika Entegrasyon Bölgesi (LAIA)	712.956	5,15	652.939	4,65
And Topluluğu (ANCOM)	75.627	0,55	69.379	0,49
Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)	223.124	1,65	184.469	1,31
Karayip Topluluğu (CARICOM)	18.155	0,13	24.612	0,18
Doğu Karayip Devletleri Örgütü (OECS)	337	0,00	2.592	0,02
Amerika Kitası Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA)	2.336.475	16,89	3.135.840	22,31
Afrika				
Büyük Göller Ülkeleri E.T. (CEPGL)	2.768	0,02	3.807	0,03
Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)	91.564	0,66	89.055	0,63
Merkezi Afrika Devletleri E.T. (ECCAS)	75.366	0,54	25.001	0,18
Batı Afrika Devletleri E.T. (ECOWAS)	66.280	0,48	57.512	0,41
Mano Nehri Birliği (MRU)	1.442	0,01	2.036	0,01
Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)	139.200	1,01	125.631	0,89
Orta Afrika Ekonomik Parasal Topluluğu (CEMAC)	31.485	0,23	11.915	0,08
Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA)	14.719	0,11	18.411	0,13
Arap Magreb Birliği (UMA)	128.002	0,93	89.200	0,63
Asya				
Güney Doğu Asya Ülkeleri Topluluğu (ASEAN)	865.778	6,26	772.225	5,49
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT - ECO)	273.185	1,97	298.775	2,13
Malenezya Spearhead Group (MSG)	5.509	0,04	4.465	0,03
Körfez İşbirliği Konseyi (GCC)	533.638	3,86	285.086	2,03
Asya Pasifik Ticaret Antlaşması (APTA)	1.756.140	12,70	1.558.493	11,09
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC)	184.406	1,33	280.279	2,00
Bölgeler Arası Gruplar				
Afrika-Karayip-Pasifik Anlaşması (ACP)	289.376	2,09	280.222	1,99
Asya -Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)	6.220.182	44,97	6.493.435	46,19
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC)	603.182	4,36	670.993	4,77
Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS)	502.912	3,64	399.868	2,84

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statics, 2008, ss. 24-26 aktaran Seyidoğlu 2009:281

2.4.5.1. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)

Avrupa serbest ticaret bölgesi, AB'nin kurucusu olan 6 ülkeyle anlaşma sağlayamayan İngiltere'nin yanına 6 ülke daha alarak kurduğu bir birliktir. Daha sonra kurucusu İngiltere ile beraber Portekiz, İsveç, Finlandiya ve Avusturya bu topluluktan ayrılmış ve AB'ye üye olmuşlardır. Günümüzde bu kuruluşa üye dört ülke bulunmaktadır. Bunlar İsviçre, Norveç, İzlanda ve Liechtenstein'dir.

EFTA'nın temel amacı üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesidir. Bu kuruluşun, AET'den farklı olarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak ticaret politikası yoktur. Bölge içinde sermaye hizmetlerin serbest dolaşımı gibi özelliklere sahip değildir. Öte yandan serbest ticaret yalnızca sanayi ürünlerini kapsar. 2007 yılında EFTA'nın Dünya ihracat ve ithalatlarındaki payları, sırasıyla yüzde 2.26 ve yüzde 1.75 olmuştur (Seyidoğlu, 2009:282).

2.4.5.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)

İçinde bir dünya devi olan Amerika'nın da bulunduğu NAFTA 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk olarak ABD ve Kanada arasında başlatılan sürece daha sonra Meksika'da dahil olmuştur. 2007 yılında Dünya ihracatının yüzde 13,38'ini yapan NAFTA üyesi ülkeler aynı dönemde Dünya'nın en büyük ithalatçısı ABD'nin katkılarıyla yüzde 19,21'lik bir pay almışlardır.

NAFTA, adının da ifade ettiği gibi, bir serbest ticaret bölgesi anlaşmasıdır. Buna göre, söz konusu üç ülke aralarındaki ticarete her türlü engeli kaldırmayı, öteki ülkelere karşı ise kendi ulusal tariflerini sürdürmeyi benimsemişlerdir. Anlaşma sanayi ürünleri ve tarım ürünlerini kapsamaktadır. Çevre koruması, sınai ve fikri mülkiyet hakları, kara ve hava taşımacılığı gibi hizmetlerde anlaşmanın kapsamına girer. Nitekim bu gibi düzenlemeler, anlaşmayı geniş içerikli serbest ticaret bölgesi yapmıştır (Seyidoğlu, 2009:283).

2.4.5.3. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği

APEC, Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik gelişmeyi ve refah düzeyini daha ileriye taşımak ve Asya-Pasifik Topluluğu arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla 1989 yılında kurulmuştur. 21 Üyesi bulunan APEC, dünya nüfusunun yüzde 40'ına, dünya GSMH'sinin yüzde 56'sına ve dünya ticaret hacminin yaklaşık yüzde 48'ine tekabül etmektedir (www.mfa.gov.tr).

APEC'te oybirliği ile alınan kararlara üyeler uyup uymamakta hürdürler. Birincil hedefi Asya-Pasifik bölgesinde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve refahı sağlamaktır. APEC, teşvik ve bölgesel ekonomik entegrasyonu hızlandıran, ekonomik ve teknik işbirliğini teşvik etmek, insan güvenliğini arttırmak, olumlu ve sürdürülebilir iş ortamının kolaylaştırılması, ücretsiz ve açık ticaret ve yatırım suretiyle dinamik ve uyumlu Asya-Pasifik toplum inşa etmek APEC girişimler somut faydalar içine somut sonuçlar ve anlaşmaları, APEC politika hedeflerini belirlemiştir (Türk, t.y.:1). Bu hedeflere varmak için ekonomideki serbestlik ve ticari olaylarda kolaylık çerçevesinde uygulamalar güçlü şekilde tavsiye edilmektedir.

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği, 2007 yılında gerçekleştirmiş olduğu ihracat ile Dünya pazarından yüzde 44.97 oranında pay almıştır. Aynı dönemde ithalatında yüzde 46.19'unu gerçekleştirerek, dünya ticaretindeki önemini göstermiştir. Bu hacimdeki bir kuruluşun tamamen açık pazarı hedefleyen yaklaşımları küreselleşme sürecinde ne denli ön saflarda yer aldıklarını göstermektedir.

2.4.5.4. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

İkinci Dünya savaşı sonrası harap olan Avrupa'nın yeniden inşası için 1948 yılında ABD tarafından finanse edilen Marshall planını uygulamak üzere Avrupa Ekonomik İşbirliği 1948 yılında kuruldu. Daha sonra 1960 yılında 30 ülkenin imzaladığı bir anlaşmayla OECD'ye dönüştü. Anlaşmaların Eylül 1961'de yürürlüğe girmesiyle kimlik kazanan kurumun günümüzde 34 üyesi bulunmaktadır (www.oecd.org).

OECD, IMF ve Dünya Bankası'ndan farklı olarak, bir finansman kuruluşu değildir. Örgütün çalışma biçimi, veri toplama ve analiz aşamalarından sonra üye ülkelerin temsilcilerinin detaylı fikir alışverişi ile devam etmektedir. Böylece kararlar ve politikalar müzakereler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ile çok yakın ilişkilerde bulunurlar. Küresel bağlamda bu kuruluşlarla olan ilişkileri, genel finansal kararlarda etkili olmalarını ve küreselleşme hızına pozitif katkı yapabilmelerini sağlar.

2.4.5.5. İslam Konferansı Örgütü

İslam konferansı teşkilatı (Organization of Islamic Countries – OIC), 1969 yılında kurulmuştur. İslam ülkeleri arasında sosyal kültürel, ekonomik ve bilimsel alanlarda işbirliği sağlamak, toplantılarda İslam ülkelerinin birlik içinde hareket etmelerine yardımcı olmak gibi amaçlar güder (Seyidoğlu 2009). Kendi içinde dört adet daimi komitesi bulunan bu örgütün ekonomik boyutunu İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) temsil etmektedir.

İSEDAK, İslam dünyasının çok taraflı ekonomik ve ticari işbirliğine yönelik ana platformdur. İslam ümmetinin ortak kalkınma sorunlarını belirlemek ve çözümler üretmek üzere merkezi bir forum olarak hizmet verir (www.comceg.org). İslam Konferansı Teşkilatı dini merkezli bir ekonomik liberalleşmedir. Üye ülkeler içindeki ticareti arttırmaya yönelik projeler geliştirirler.

Bu komitenin daimi başkanı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'dır. Ve komite toplantıları Ankara'da ki merkezde yapılmaktadır. 2015 yılı itibariyle, İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı) – içi ticaretin yüzde yirmi seviyelerine çıkarılmasını hedef olarak belirlemiştir. İİT – içi ticaretin payı 2009 yılında yüzde 16.65'ten 2010 yılında yüzde 17.07'e yükselmiştir. Mevcut İİT – içi ticaretin düzeyi yüzde 18 civarındadır (www.comceg.org).

2.5. KÜRESELLEŞMENİN YOL AÇTIĞI EKONOMİK KRİZLER

Küreselleşme süreci, özellikle ekonomik anlamda birkaç azınlık için aşırı zenginleşme manasına gelirken, geride kalan çoğunluk için ellerinin kollarının gitgide daha çok bağlandığı bir fakirlik kıskacı gibi görünmektedir. Kurulmaya çalışılan yeni ekonomik düzen tüm dünyada bir finansal liberalleşme ve ticari ilişkiler de açıklık öngörmekte. Kurtoğlu'ndan (2011:2)aktararak dikkat çekebileceğimiz üzere “Ancak yaklaşık 30 yıllık bir uygulamadan sonra sermayenin serbest dolaşımı, küresel ekonomi, ticaret serbestisi, Yeni Dünya Düzeni için harcanan gayretler acaba yeryüzünde fakirlerin sayısını mı azalttı, zalim diktatörlerimi alaşağı etti? Savaşları mı engelledi? Ortada görünenler bunların tam tersi”.

Ekonomik kriz, bir ekonominin temel dengelerinde ortaya çıkan sürdürülemez yapılanmanın onarımı için kendiliğinden oluşan dalgalanmalardır (Karluk, 1999:279). Küreselleşme çağında ise bu temel dengelerde ortaya çıkan sürdürülemez yapıya diğer çağlardaki uzun dönemli ekonomik konjunktür dalgalanmalarından farklı sebeplerle gelinmiştir.

Günümüzde küreselleşme tabanlı krizler, üç farklı modelde incelenmektedir. Bunlardan ilki ekonominin temel yapısal özelliklerindeki bozulmaların krizleri ortaya çıkardığını savunan görüş olup, Yılmaz ve diğerlerinin aktardığı (2005:90) ünlü ekonomist Paul Krugman'ın açıklaması ile şu şekilde gerçekleşir:

Spekülatörlerin, rezervlerin doğal yollarla tükenmesini beklediğini varsayalım. Bu nokta da spekülatörler, o zamana kadar fiyatı sabit kalan döviz kurunun yükselmeye başlayacağını bilmektedirler. Bu da, yerli para birimini elde tutmaktansa, fiyatı yükselecek olan dövizde elde tutmayı cazip hale getirmektedir. Fakat böyle bir durumda ileriye görebilen spekülatörler, döviz rezervleri tamamen tükenmeden hemen önce yerli para birimini satıp dövize geçeceklerdir. Bu durumda rezervlerin tükenmesi daha da hızlanacaktır. Sonuç şöyle olabilir: Rezervler kritik noktaya gerilediğinde, bu

miktardaki rezervleri çok kısa bir sürede tüketecek ve sabit kurun kaldırılmasına yol açabilecek bir spekülâtif atak gelecektir.

Yüksek mali ve cari açık vererek ve enflasyonist finansa bulaşarak ekonomilerini yanlış yöneten hükümetlerin, mali piyasaların onlara güveni kalmadığında şikâyet etme hakları yoktur (Rodrik,2011:82).

İkinci model ise, bir ekonomide yapısal sorunlar olmasa bile spekülâtif saldırıların krizleri ortaya çıkarabileceğini savunur. Gelecekte olması beklenen devalüasyon karşısında para biriminin değerini korumak, kısa vadeli yüksek faiz oranlarını gerekli kılmaktadır. Ancak bu durum, hükümetlerin nakit akışını bozarak üretim ve istihdam düzeylerini düşürür. Hükümette, var olan pariteyi sürdürmenin maliyeti ile pariteyi değiştirmenin maliyeti arasında, değiştirme yönünde bir ağırlık olduğunda, ileride devaülasyon yapılma olasılığını gören spekülâtörler ulusal para aleyhine kısa pozisyon alarak, olası devaülasyonun vaktinden önce gerçekleşmesine yol açmaktadırlar. Böylece sabit döviz kurunu sona erdirecek olan kriz, bu sonucu zorunlu kılacak iktisadi nedenler tam olarak oluşmadan bile ortaya çıkabilir ve sistem çökebilir (Yurt, 2000:3).

Üçüncü model ise finansal krizlerin kaynağının hem temel yapısal bozukluklar hem de spekülâtif saldırıların ortak bir sonucu olduğunu savunur. J. Sachs'a göre, yükümlülüklerin vade yapısının aktiflerin vade yapısından daha kısa olması, kısmi rezerv sisteminde, bankalara yönelik hücumun potansiyel kaynağını oluşturmaktadır. Günümüz finans dünyasında, bankaların fon kaynaklarının ve kullanım alanlarının farklı para biriminden oluşması vade ve kur riskinin birlikte var olmasına yol açmaktadır. Bu risk birbirini destekleyerek, bankalar açısından likidite problemi yaratmakta ve ülkenin temel makroekonomik göstergelerinde sorun olmasa bile krizin nedenini oluşturmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2005:93).

Dikkat edilirse neoliberal piyasanın krizleri, parasal veya bankacılık kaynakları krizlerdir. Ancak sonuçları daha çok reel ekonominin öğelerini vurmaktadır. Bu krizlerin oluşmasının ana sebebinin finans piyasalarında

reform adıyla getirilen yenilikler, yani neoliberal piyasalara geçiş süreci düzenlemeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu düzenlemelere geçişte uluslararası kuruluşlarında gerek tavsiye ve yönlendirme, gerekse de kaynak bulma karşılığında şart koşma şeklinde büyük katkıları olmuştur.

IMF ve WB gibi milletlerarası kuruluşların temel hedefi bütün dünyayı temel neoliberal öğretisi temelinde küresel köy haline getirmektir. Yani hedef küreselleşme olup bir avuç seçkinin hakim olduğu küresel finans sermayesinin arzuladığı “Yeni Dünya Düzeni”ni tesis etmektir (Kurtoğlu, 2011:16).

Bu dönemde faiz sınırlamaları kaldırılmış, kredi politikaları değiştirilmiş, bankacılık sektörüne giriş çıkışı serbest hale getirecek düzenlemeler yapılmış, yabancı sermaye hareketine getirilen sınırlamalar kaldırılmış, menkul kıymetler borsaları kurulmuştur. Ülkenizin para ve mali politikalarına yön veren tüm unsurlarınızı bu derece dışa açarsanız, günün birinde ekonomik dizginlerin elinizde olmaması sizi şaşırtmamalı.

2.5.1. Latin Amerika Krizi

1980’li yılların başında Latin Amerika ülkelerinin gelişmişlik seviyesi ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermekteydi. Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay gibi ülkelerde bankacılık sektörü önemli derecede dengesizlikler ihtiva etmesine rağmen biraz daha gelişmiş durumdaydı. Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Nikaragua, Peru ve Venezüella’da, finansal sektör tam anlamıyla baskı altındaydı. Finansal baskı politikaları Latin Amerika’da finansal sektörün daralmasına yol açmıştır (Edwardstan Aktaran Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:110).

Bu mevcut sıkı politikalar, küresel finans sermayedarlarının hoşuna gitmemiş ve sermaye çıkışı sürekli hale gelmiştir. Verilen nominal faiz oranlarının enflasyondan daha düşük düzeyde, yani eksi değerlerde olması,

ayrılması gereken munzam karşılıkların yüksekliği nedeniyle bankalar tarafından finanse edilemeyen yatırımlar bu çıkışları hızlandırmıştır.

Mali durumu bu kadar vahim olan, yüksek enflasyon oranları ve devasa bütçe açıklarıyla karşı karşıya kalmış Latin Amerika Ülkeleri finansal sisteme derinlik kazandırmak ve yatırımların verimliliğini arttırmak için bir dizi mali reformu uygulamaya koymuştur. Aslında borç batağına saplanmış durumda olan bu ülkelerin fazla seçeneği de bulunmamaktadır. IMF'den borç alabilmek için yapısal uyum politikaları olarak bilinen, ekonominin dışa açılmasını ve finansal serbestleşmeyi hedefleyen politikaların uygulanması zorunluluğu vardır. Ayrıca borç krizi nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin uluslararası mali kurumlardan borçlanma şansında kalmamıştır (Yürekli, 2004:82).

Ulusal ve uluslararası faiz oranları arasındaki büyük farklar yüzünden ve döviz kurlarındaki değişmelerin önceden ilanı nedeniyle ülkelere sermaye girişleri hız kazanmış, buda ekonomilerde parasal genişlemelere neden olmuş ve yerli talebin kontrolünü güçleştirmiştir. Mali sistemi kontrol eden etkin bir denetim mekanizmasının olmaması ve mevduatlara devlet garantisi verilmesi nedeniyle bankalar aşırı derecede borç vermişlerdir. Hemen belirtelim ki, bankalar yurt dışından aldıkları dolar cinsinden düşük faizli kredileri yurt içinde yüksek faizlerle ulusal para birimiyle borç vermişlerdir. Sonuçta ülkeler paralarını büyük ölçüde devalüe etmek zorunda kalmışlardır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:112).

Finansal liberalleşme kurallarını ülkelerin mali yapısı, coğrafi ve kültürel birikimleri, sanayileşmeye olan yatkınlıkları gibi kriterleri göz önüne almadan, adeta soğuk algınlığına verilen ilaç gibi dayatan IMF, bu ülkelere borç verme ve krizin etkilerini azaltma vaatleriyle, reel ücretlerde indirim, ulusal paranın devalüesi ve uluslararası sermayeye kısıtlamaların kaldırılması gibi ödünler vermiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde finansal serbestleşmenin koşulsuz şartsız olmasının ülke ekonomisi açısından sakıncalı olduğunu tüm ekonomik çevreler kabul etmek durumunda kalacaktı.

2.5.2. Meksika Krizi

1994 yılında Meksika'da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında olumlu konjunktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir. 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72,5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA'ya girişin, Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise büyük bir finansal krize ortam oluşturmuştur (Dorukkaya-Yılmaz, 1999:127).

Sıcak para giriş çıkışları bir sürü mantalitesinde hareket ederler. Genellikle aşırı yüksek kar için yapılan spekülatif saldırılar bazen de politik nedenlerle gerçekleşir. Meksika açısından 1980'lerde başlayan ekonomik serbestleşme 1994'te NAFTA'ya girmesi ve ABD'ye karşı tüm gümrük duvarlarını indirmesiyle son dönemece girmiştir. Özellikle anlaşmada son aşamaya girilip tarım duvarlarının da kaldırılması, Meksika çiftçileri için adeta yıkım olmuştur.

Meksika NAFTA'nın yürürlüğe girmesinden beri ekonomik büyüme kaydetti elbette, ancak bunun NAFTA sayesinde olduğu tartışmalı. NAFTA sonrası dönemde Meksika'nın ABD'ye yaptığı ihracat 4 kat artarken, aynı ülkeden ithalatı da 3 kat büyüdü. Ancak NAFTA'nın ABD ile Meksika arasındaki ticarete etkisi, ABD Kongresi'ne bağlı bütçe kurumunun 2003 tarihli bir araştırmasına göre o kadarda büyük değil. Söz konusu araştırmaya göre ABD ile Meksika arasındaki ticaret hacmi zaten NAFTA'nın yürürlüğe girmesinden öncede büyümekteydi ve NAFTA'sız da büyüyecekti. NAFTA ile Meksika, daha önceki ekonomik modelinde sıkıca koruduğu kimi ulusal

sektörler üzerindeki devlet kalkanını kaldırmış oldu (haber.sol.org.tr). Tam rekabete hazır olmayan bir sanayi sektörü veya sıcak para giriş çıkışlarına önlem alınmadan yapılacak finansal liberalleşme adımları, anlaşmaları ülkeler açısından krizler ve sürdürülebilir fakirlik ile sonuçlanmaya mahkumdur.

Bu krizin başladığı ülke Meksika'da finans piyasalarındaki gerileme reel sektörü de etkisi alınca literatürdeki adıyla "Tekila Krizi" meydana gelmiş ve Brezilya, Arjantin gibi ülkelerde bu krizin yayılmasından etkilenmişlerdir.

2.5.3. Güney Doğu Asya Krizi

Asya ülkelerinin kriz öncesi dönemi incelendiğinde, önemli sayılabilecek makroekonomik dengesizliğinin olmadığı görülür. Gerçi bazı göstergeler (özel sektöre açılan kredilerdeki hızlı artış ve buna paralel olarak özel sektörün bankalara olan borçlarının artması, reel anlamda ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının yükselmesi) ekonomik gidişin yön değiştirmesi gerektiğini düşündürüyorsa da, bu göstergeler önemli bir krizi önceden kestirmek için yeterli değillerdi (Poret'ten aktaran, Güloğlu ve Altunoğlu, 2002:116).

Doğu Asya ülkeleri geleneksel ticari bankaların yaptığını yapıyordu. Yerli yatırımları finanse etmek için uluslararası mali piyasalardan kısa vadeli borçlar alıyorlardı. Kısa vadeli borç tercih ediliyordu; çünkü hem daha ucuzdu hem de borç verenler kısa vadeli krediler verdiklerinde mevcut sermaye yeterliliği standadına göre daha az sermaye ayırmak zorundaydı. Ancak uluslararası bir kredi mercii yoktur; kısa vadeli borcu da garanti altına alan uluslararası bir mercii olmadığı gibi. Birkaç borç veren kredi limitini yenilemeyi iki kez düşünmeye başladığında, bütün kredi verenler için krediyi geri çekmek mantıklıdır. Ünlü ekonomist Jeffrey Sachs'ın (önce Harvard'da daha sonra Columbia'da) IMF ve Amerika Birleşik Devletleri Hazinesi'nin görüşlerinin aksini doğru ve sert bir şekilde savunduğu gibi, kriz büyük ölçüde ekonomik ilkeler ve iç zayıflıkla ilişkisi olmayan bir finansal panikti. Asya

canlılık ve kriz döngüsünün kriz aşamasından geçiyordu. Bankalar kriz öncesinde çok fazla kredi vermişti ve bunları geri çekerken fazla tepki gösteriyorlardı. Bu mali piyasaların yaramazlık yaptığı ilk durum değildi, kesinlikle sonda olmayacaktı (Rodrik, 2011:83).

Asya krizi serbest piyasa ekonomisinin belirli önlemler alınmadığında ne derece tehlikeli olduğu hakkında önemli bir göstergedir. Ülkenin ekonomik dinamikleri iyi olsa dahi finansal oyuncuların ortaya çıkaracağı bir güvensizlik ortamının nasıl büyük etkileri olabileceği ve bu krizlerin dalgalarının ne kadar büyük olabileceğini gözler önüne serer.

2.5.4. Türkiye Krizleri

Bir diğer gelişmekte olan ülke Türkiye’de finansal liberalleşmenin ataklarından payına düşeni bir çok kez almıştır. Bugün orta yaşlarda olan hemen herkesin, en az bir adet kendi ailesi veya yakın tanıdığı ile ilgili kötü bir kriz anısı mevcuttur. Türkiye’nin liberalleşme sürecinde yaşadığı tüm krizlere ileriki bölümde değineceğiz. Ancak Kurtoğlu’ndan (2012:526) aktararak bu sürecin nasıl başladığını söyleyelim.

Dünya bankasının 1978, 1980 ve 1981 yılında Kemal Derviş’inde içinde bulunduğu bir grup memurunun sunduğu raporlara göre, gelişmekte olan ekonomiler dışa açılmalı ve borçla kalkınmalıydı. 24 Ocak 1980’de uygulamaya konulan reçete IMF ve WB’nin birlikte çalışmalarıyla ortaya konulmuş kombine bir “dönüştürme” programıydı. Yapısal uyum ayağı Dünya Bankası – Kemal Derviş, istikrar ayağı ise IMF damgası taşımaktaydı. 24 Ocak 1980 kararları ile kurtulacağı söylenen Türkiye, 1994,1998,2001’de tarihinin en ağır mali bunalımlarına 2009 yılında da, tarihinin en ağır reel sektör ve işsizlik bunalımlarına düştü.

3. TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDEN EKONOMİK KÜRESELLEŞME

Uzunca bir süre tüm dünyanın korkulu rüyası haline gelmiş, ekonomik açıdan müreffeh, siyasi açıdan güçlü ve istikrarlı bir imparatorluğun ardından, tüm dünyaca “hasta adam” olarak bilinen bir hale gelen vatanımızı; atalarımız onca zorluğa, onca düşmana, aşılmaz sanılan engellere rağmen kurmayı ve yaşatmayı başarmışlardır.

Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk Mart 1922’de TBMM’de yaptığı konuşmada, ekonomik etkenlerin bir ülkenin bekası açısından ne derece önemli olduğunu gözler önüne sermiş ve şöyle demiştir. “Bu günkü çabamızın amacı, tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın tamamı ise ancak ekonomik bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin maliyesi bağımsız olmayınca, o devletin bütün yaşamsal kuruluşlarında bağımsızlık felç olmuştur. Çünkü devletin her organı, ancak parasal (mali) kuvvet ile yaşar”.

Atatürk sözünü ettiği ekonomik bağımsızlığı kazanabilmek için büyük değişimler getirmiş ve büyük başarılar elde etmiştir. O şuan çok şaşalı üniversitelerin profesörlerinin deneme yanılma yöntemleriyle günümüzde kabul etmek zorunda kaldığı, ekonomide devlet ve milletin ortak hareket etme zorunluluğunu ilk baştan beri savunmuştur.

Her zaman üreten sanayileşmiş güçlü bir ekonomiyi amaçlamış, bunu milletin ve devletin kendi kaynaklarıyla yapmasının yararlarını savunmuştur. Kurtoğlu’ndan (2012:424) aktarabileceğimiz cümleleri, ekonomide nelere vurgu yapmak istediğini açıkça belirtir. “Sanayileşmek en büyük milli davalarımız arasındadır. Sanayileşme bir varlık savaşıdır, bir milli güvenlik meselesidir. Sanayi ve ticarete düşüneceğimiz en önemli işlerden biri de “ithalat ve ihracatımıza” aracılık eden ticareti “yabancıların elinden kurtarmaktır”.

Onun bu sonuçlara varmasının en büyük nedeni Osmanlı dönemindeki tüccar kesimin yabancılardan oluşması dolayısıyla devletin yaşadığı sıkıntılar ve bu sıkıntılarının sonuçlarını iyi analiz etmiş olmasıydı.

Ülkenin çok sıkıntılı anlardan geçtiği bir dönemde, İzmir İktisat kongresini düzenlemiş ve düşünceleri aksiyonları ile desteklediğini göstermiştir. Bu kongrede çizdiği yol haritasına göre yapılacaklar şu şekilde sıralanabilir (Kurtoğlu, 2012:426-427).

- a. Meslek kuruluşlarına destek verilecek.
- b. Ekonomik hayat planlı bir biçimde yürütülecek.
- c. Osmanlı Devleti borçları ödenecek fakat bir daha tek kuruş borç alınmayacak.
- d. Makineli, son teknoloji üretime ve tarımda makineleşmeye geçilecek.
- e. Milli kredi kurumları kurulacak, sanayi teşvik edilecek.
- f. Denk bütçe yapılacak. Güçlü maliye ve kambiyo yapısı oluşturulacak.

Atatürk herhangi bir ülkenin başına çok defa gelebilecek bir lider değildir. Öyle ki; İngiliz Paramentosu'nda, Türk topraklarında ki başarısızlığıyla alakalı konuya dönemin başbakanı David Lyold George şu şekilde cevap verecekti: "Arkadaşlar yüzyıllar nadir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki o büyük dahi çağımızda Türk milletine nasip oldu. Mustafa Kemal'in dehasına karşı elden ne gelirdi" (www.wikipedia.org).

Dolayısıyla Atatürk sonrası dönemde mevcut ilkeler izlenmediğinden onun dönemindeki başarı oranı (yıllık ortalama %9.12 büyüme) yakalanamaması normaldir (Hiç ve Hiç, 2009:10). Bir çok görüşten bir çok hükümet ülkenin başına geçmiş ancak sürekli bir gelişme sağlanamamıştır.

Gitgide Osmanlı'nın son dönemindeki hatalar tekrarlanmaya başlamış, hatta 1946 yılında ilk borçlanmasını daha Atatürk'ün vefatının üzerinden 10 yıl dahi geçmemişken gerçekleştirilmiştir (Kurtoğlu, 2012:443). O günden bugüne gitgide borçlanan ve dışa bağımlılığı artan Türkiye Cumhuriyeti için finansal liberalleşme politikaları ise bu sağlıksız ortamın hazırlayıcılığını üstlenmiştir. Şimdi Ekonomisinin küreselleşmeye başlaması itibari ile Türkiye'yi inceleyelim.

3.1. EKONOMİK KÜRESELLEŞME YOLUNDA TÜRKİYE

Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, teorik ve uygulamalı iktisat literatürünün önemli tartışma konularından biridir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1980'li yıllarda yoğunlaşan neo-liberal politikalar, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak, dünya çapında yeni bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına yol açan küresel bir yapı oluşturmuştur (DPT, 2000:55).

Türkiye adına ekonomisinin küresel unsurlara açılmasında o dönemde Kemal Derviş'inde aralarında bulunduğu Dünya Bankası çalışanlarının yazdığı üç adet rapor çok etkili olmuştur. Bu raporlarda özetle, sanayileşerek döviz yaratılamayacağı ve borçla kalkınmanın mümkün olduğundan bahsedilmiştir (Kurtoğlu, 2011:5-6). Bu raporların ışığında Türkiye 24 Ocak 1980 kararları ile ekonomik anlamda dışa açılmıştır. Dışa açılımın Türkiye açısından temel başlıkları şunlardır.

- a. Türk lirası devalüe edilmiştir.
- b. Tüm fiyat oluşumlarının serbest piyasaya bırakılmış ve kamu sübvansiyonları kaldırılmıştır.
- c. Faiz oranları yükseltilmiştir.
- d. Yabancı sermayeye yönelik kısıtlamalar kalkmış ve ithalat serbestleşmiştir.
- e. KİT'lerin özelleştirilerek ekonomideki devlet eli çekilmiştir.
- f. Tarım ürünlerine verilen taban fiyat enflasyon oranının gerisinde bırakılmıştır.

Elbette ki tüm bu yaptırımlar için çeşitli nedenler öne sürülmüştür. Yüksek enflasyon ve her gün artan hayat pahalılığı, kuyruklar ve karaborsa, düşen üretim ve ulaşımın faaliyetlerinin aksaması, enerji darlığı, yoğunlaşan grevler, hızla artan işsizlik, gelir dağılımının bozulması, anarşinin artması, petrol sıkıntısı, vergi sistemindeki bozukluk, kamu iktisadi teşkilatlarının aşırı zarar etmesi bu sebeplerin başlıcalarıdır (Çelebi, t.y.:61-62).

Nitekim sebepler ile çözüm yolunda atılan adımlar uyuşmamaktadır. Genel şartları itibari ile finans sektörüne yönelik değişimler yapılmış ve para politikaları artı yönde ekonomik adımlar atılmaya niyet edilmiştir. Özellikle faizin yükseltilerek tasarruflar arttırılmaya çalışılmış ancak Türkiye bu sayede başka bir kısıka sokulmuştur.

1981 yılının son aylarına doğru mevduata reel faiz verilmeye başlanmış, vadeli mevduata uygulanan hükümler bankaların çıkarmasına izin verilen mevduat sertifikalarına da uygulanmış, mevduat sertifikaları üzerinde denetim kurulamamış, en çok bu durumdan yararlanan bankacılık kesimi sistemin karşılıksız olarak büyümesine katkıda bulunmuş ve sistem krize doğru sürüklenmiştir (Yeldan, 2001:189).Güven'den (2008:82) aktaracağımız bir tablo sürecin başlangıcından itibaren dışa açılımın yansımalarını görmemizi sağlayacaktır.

Tablo 9. Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye (1980-2005)

Yıl	Toplam Sermaye Hareketleri (Net)	DYSY	Portföy Yatırımları*	Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri**	Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri***
1980	672	18	0	656	-2
1981	899	95	0	683	121
1982	280	55	0	127	98
1983	883	46	0	39	798
1984	73	113	0	612	-652
1985	1065	99	0	-513	1479
1986	2124	125	146	1041	812
1987	1891	106	282	1453	50
1988	-958	354	1178	-209	-2281
1989	780	663	1386	-685	-584
1990	4037	700	547	-210	3000
1991	-2397	783	623	-783	-3020
1992	3648	779	2411	-938	1396
1993	8903	622	3917	1370	2994
1994	-4257	559	1158	-784	-5190
1995	4565	772	237	-95	3635
1996	5483	612	570	1636	2665
1997	6969	554	1634	4788	-7
1998	-840	573	-6711	3985	1313
1999	4829	138	3429	344	918
2000	9610	112	1022	4276	4174
2001	-14557	2855	-4515	-1130	-11766
2002	1194	962	-593		-1279
2003	7192	1253	2465		4283
2004	17752	2024	8023		1537
2005	44127	8726	13437		8287
2006	31336	12129	2403		-1038

TCMB verilerinden elde edilerek derlenen bu bilgilere göre Türkiye’nin en fazla dışa açıldığı nokta finans sektörü idi. Gerekli altyapısı oluşmadan bu açılımı gerçekleştiren Türkiye Tablo 9. da ki kısa vadeli sermaye çıkışının yoğun yaşandığının görüldüğü yıllarda büyük ekonomik krizler yaşamak durumunda kalmıştır.

3.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN TİCARİ KÜRESELLEŞMESİ

Türkiye 24 Ocak kararlarının hemen ardından ekonomisini dışa açmış ve o dönemden itibaren ithalatı da ihracatı da hızla artmıştır. Gümrük duvarlarını kaldırması ile tüm savunmasını indiren Türkiye'nin uluslararası düzeyde sanayisi ve üretim gücü henüz tam olarak gelişmemiş ve rekabete hazır değilken bu yaptırımları hayata geçirmesinin etkilerini incelemek gerekir.

Tablo 10. 1980 sonrası Türkiye'nin İthalat ve İhracatı

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Değer "000 \$	Değişim %	Değer "000 \$	Değişim %
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8

Kaynak:TÜİK

Tablo 10'u incelediğimizde dikkatimizi çeken gerçekten de ülkenin dış ticareti artmakta her geçen gün daha fazla küresel ticaretin içinde bulunmaktadır. Ancak bu noktada sorulması gereken soru Türkiye'nin bu ticaretin neresinde olduğudur.

Tablo 11. Dış Ticaret Verileri Ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Yıllar	Dış ticaret dengesi 000 \$	Dış ticaret hacmi 000 \$	İhracatın ithalatı karşılama oranı %
1980	-4 230 439	13 636 308	52,6
1981	-3 096 692	14 588 639	65,0
1982	-3 507 168	14 962 836	62,0
1983	-3 623 429	17 890 636	66,3
1984	-3 385 367	19 301 386	70,2
1985	-3 648 046	18 561 497	67,1
1986	-3 967 757	24 347 856	72,0
1987	-2 673 374	25 997 422	81,4
1988	-4 167 451	27 416 835	73,6
1989	-9 342 838	35 261 413	58,1
1990	-7 453 552	34 640 476	64,6
1991	-8 156 426	37 585 684	64,3
1992	-14 083 303	44 773 436	52,1
1993	-5 164 147	41 375 891	77,8
1994	-14 071 970	57 346 052	60,6
1995	-20 402 178	66 851 107	53,2
1996	-22 297 649	74 819 792	54,1
1997	-18 947 440	72 895 344	58,7
1998	-14 084 047	67 258 497	65,4
1999	-26 727 914	82 277 727	51,0
2000	-10 064 867	72 733 299	75,7
2001	-15 494 708	87 612 886	69,9
2002	-22 086 856	116 592 528	68,1
2003	-34 372 613	160 706 919	64,8
2004	-43 297 743	190 250 559	62,9
2005	-54 041 498	225 110 850	61,3
2006	-62 790 965	277 334 464	63,1
2007	-69 936 378	333 990 770	65,4
2008	-38 785 809	243 071 034	72,5
2009	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2010	- 105 934 807	375 748 545	56,0
2011	- 84 066 659	389 023 561	64,5

Kaynak: TÜİK

Görebildiğimiz üzere Türkiye'nin ihracatı artmıştır. Ancak ithalatı daha hızlı artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı bize ülkenin cari açıkla alakalı probleminin her yıl arttığını göstermektedir. Ayrıca ihracatın niteliği konusunda da aleyhimize veriler mevcuttur.

Türkiye'nin ihracat yapısı dünya ticaretindeki “dinamik ürünler” sınıflamasıyla tam olarak örtüşmemektedir. Dünya ticareti içerisindeki payı zaman içerisinde artış gösteren ürünler olarak tanımlanan dinamik ürünler sınıflamasında yer alan ürünlerin büyük bir çoğunluğu ileri teknoloji içeren ürünlerdir. Gelirdeki artış, teknoloji yoğun ürünlere olan talebi, düşük teknoloji ürünlerine olan talepten daha fazla arttırmaktadır. Bu nedenle, teknoloji yoğun sanayiler, büyüme sanayileri olarak da tanımlanmaktadır (Taymaz, 2001:77).

Genel bir iktisadi kural olarak, kazandığınızdan fazla harcarsanız, çarkınızı uzun süre döndüremezsiniz. Türkiye'nin ihracatının artması da buna benzemektedir. Tonus 2007 yılında yaptığı çalışmada bir çok kaynaktan elde ettiği donelerle bunu desteklemiştir. Tonus'a göre (2007:200) Türkiye'nin dış ticaret açığı, büyüme hızı ile beraber atmış ve bu cari açık sorunsalının devamına neden olmuştur. İmalat sanayinin ithal bağımlılığı artmış, özellikle ara mallara ve yatırım mallarına ihtiyaç duyulmuştur.

İhracat modelimizde gözle görülür bir sıkıntı mevcuttur. İhracat yapan firmalarımız bu ihracatı gerçekleştirebilmek için ara mal veya yatırım malları ithalatı yapmak zorundadır. Bunun üstüne, katma değeri çok yüksek ileri teknoloji ürünlerini üretmediğimiz ve ithal etmek durumunda kaldığımız gerçeğini koyarsak, Türkiye'nin bu durumu sürdürülebilir kılması için bazı yapısal değişikliklere ihtiyacı olduğu açık olarak görülecektir.

Ülkemiz ihracatının 1990'lı yıllarda giderek duraklama içerisine girmesinin ardındaki en önemli faktörlerden bir tanesi de ülkemizin dışa açık büyüme stratejisinin bir ihracata yönelik sanayileşme ve üretim yapısını dönüştürme stratejisiyle bütünleştirememesidir. Bilim ve teknoloji uzun dönemde ekonomik ve toplumsal gelişmenin en önemli unsuru, bilim ve

teknoloji politikaları ise bu gelişmenin yönünü ve hızını etkilemenin bir aracı iken, bilim ve teknoloji politikalarıyla da bütünleştirilememiş bir ihracat politikası ise ArGe ve teknolojiye yatırım yapma gereğini duymamıştır. Bunun doğal sonucu ise, Ar-Ge ve teknolojiye yatırımdan kaçınılmasıdır.

Klasik sanayileşme modeli içinde ürün üretimine odaklanıp, teknoloji üretimini stratejik bir gereklilik olarak algılamayınca ileri teknoloji gerektiren katma değeri yüksek mallar ve hizmetler dışında hemen her şeyi kitlesel olarak üretebilir ve ihraç edebilir hale gelmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'nin genel üretim ve ihracat profili, teknolojik derinliği az olan ve işgücünde teknolojik derinlik kazanmış sektörlerin hem ülke üretiminin hem de ihracatının yarıdan fazlasını oluştur hale gelmiştir (Pak, 2002: 30).

Bu küresel süreç içinde cari açık sorunu gitgide büyüyen Türkiye'nin bu durumu büyük ekonomik krizlere maruz kalmadan ne kadar daha sürdürebileceği belli değildir. Ancak Peker'in (2009:165) Freund ve Edwards'tan aktardığı çalışmaların sonucuna göre, cari açığın GSMH'ya oranı yüzde 5 civarlarında ise ekonomide tehlike çanları çalmaya başlamış demektir. Bu oran yüzde 6 ya çıktığında ise o ekonomide kriz çok yakındır.

1980'den Türkiye cari işlemler dengesinin GSMH'ya oranında 2011 yılında yaklaşık yüzde 11'leri görmüş ve yüzde 6'nın aşağısına düşmemiştir. Bu yüzden Türkiye ithalat ve ihracat stratejilerini düzenlemelidir. İleriye yönelik katma değeri yüksek, dışa bağımlılığımızı azaltacak ürünlerin üretimine yatırım ve teşvikler uygulanmalıdır.

3.3. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MALİ KÜRESELLEŞMESİ VE ÜRETİME ETKİLERİ

Gelişmekte olan her ülke gibi Türkiye'de bu süreçte finansman ve yatırım ihtiyacı duyar. Bu finansman koşulları ve kalitesi ileriki süreçlerde ülke ekonomisinin gidişatı ile yakından ilgilidir. 1980 sonrası yoğun küreselleşme

dönemine giren Türkiye’de de bu finansman kalemlerini incelemek ve ülke ekonomisi için tahlillerde bulunmak gerekir.

IMF istatistiklerine göre özel yabancı sermaye yatırımları, dolaysız yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları ve diğer yatırımlar olarak üç ana kategori içinde sunulmaktadır. Genel olarak yabancı sermaye yatırımları dışındaki uluslararası sermaye hareketleri hisse senedi, tahvil gibi finansal araçlar yardımıyla ülkeye girdikleri için, portföy yatırımları ile diğer yatırımlar toplamı finansal yatırımlar olarak adlandırılabilir (Adıgüzel, 2013:15).

Yatırım türleri arasında ülke ekonomileri açısından en tehlikeli olanları kısa vadeli sermaye hareketleridir. 1989 Ağustos ayında 32 sayılı karar ile Türkiye ekonomisi konvertibiliteye geçmiştir. Bu karar ile Türkiye sermaye hareketleri açısından en serbest ülkelerden biri haline gelmesi sağlanmıştır. İthalat fonları hızla düşürülmüş, IMF TL’nin konvertibilitesini kabul etmiş, ödemeler bilançosu, sermaye hesabı serbestleştirilmiş, mali piyasalar liberalize edilmiş ve yurtiçinde TL ile dövizin birbirine tam ikame edilebilir olması sağlanmıştır. Finans piyasasının dış dünya ile bütünleşmesini mali serbestleşmeyi sağlamıştır (Gökırmak, 2002-2003:235).

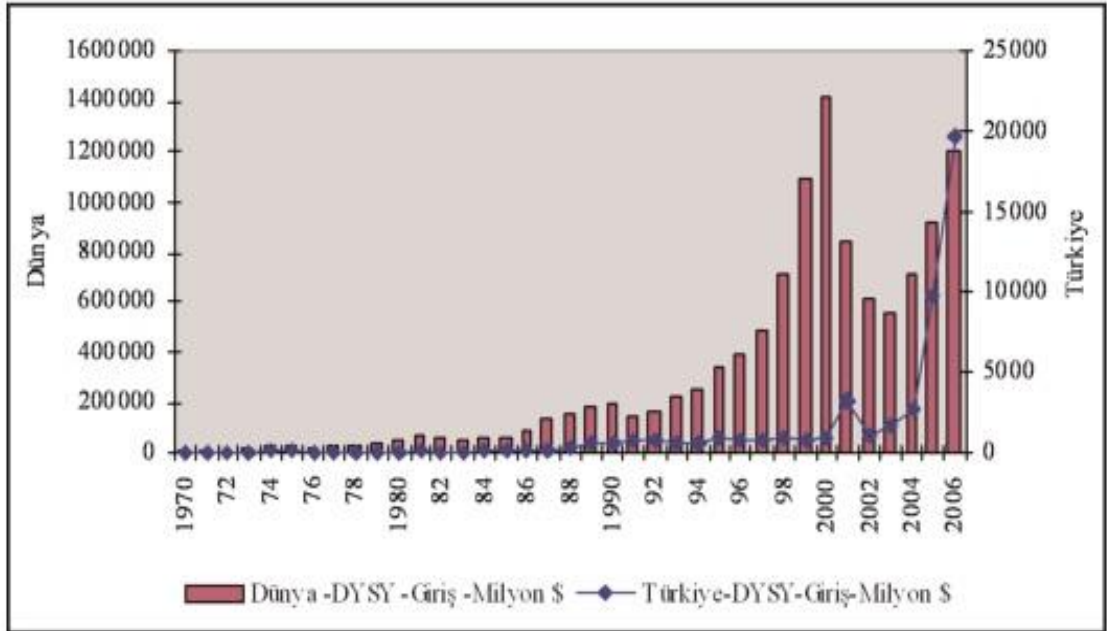
Liberalleşme hareketlerinin adımlarından olan döviz rejiminin serbestleşmesi ile Türkiye sıcak para kavramı ile tanışmıştır. Sıcak para reel faiz oranlarının yüksek olduğu piyasalara yönelmekte ve ulusal piyasalarda döviz bolluğu oluşturması nedeniyle ülke parasının aşırı değerlenmesine yol açmaktadır. Aşırı değerlenen döviz kuru ithalatı arttırıcı, ihracatı azaltıcı yönde etki yaparak dış ticaret açığının büyümesine neden olmaktadır. Böyle bir ortamda ekonomide büyüme dışa bağımlı ve yapay bir şekilde sağlanmakta; reel faiz oranları ile döviz kuru arasındaki dengede oluşabilecek en ufak bir sorun bile ekonomiyi krize sürükleyebilmektedir (Yürekli, 2004:132).

Konu ile ilgili Kurtoğlu (2012:587) sermaye akımlarını ve Türkiye ilişkisini şu şekilde özetlemiştir. “ 32 sayılı kararname ile maksat, yabancı sermaye gelsin diye TL’nin dövize çevrilebilmesini kabul etmiştir. Yabancı

sermaye bir ülkeye iki şekilde gelir. Birincisi, kalıcı olan arsa alır, bina yapar, makineleri getirir ve üretim yapar. Buna doğrudan yabancı sermaye denir ve ülkenin iyi gününde, kötü gününde kaderine ortaktır. İkincisi, yabancı sermaye sıcak para olarak gelir. Küresel sermayenin kontrolündeki yabancı bankalar, yatırımcılar içerideki bankalara kısa vadeli borçlar verirler. Büyük montanlı borç vermelerde aralarında birleşerek içerideki bir veya birkaç bankaya sendikasyon (syndication) kredisi verirler. Borsa – döviz – faiz arasında “meddi cezirler” oluşturarak milletlerarası sermaye piyasalarında elde edecekleri faizden çok daha yüksek kazanç elde ederler. Genellikle spekülasyoncu, aç gözlü ve fırsatçılardır. Büyük karlar peşinde olduklarından büyük riskler alırlar. Bunlara son yıllarda “hedge fon” denmekte olup, Macar Yahudi’si ABD’li George Soros’un “Quantum Fonu” örnek gösteriliyor. Sıcak paranın bir ülkeye girişi borsaları bayram yerine, çıkışları ise ülkeyi yangın yerine çevirir. Hasılı küresel sermayenin sıcak paraları “düğün evinin yaşçısı, cenaze evinin tefçisidir”.

Türkiye bu verilerin ışığında kısa vadeli sermaye hareketlerinden zarar görmekten kaçınamamıştır. Yapraklı’nın ekonometrik bir çalışma yaparak elde ettiği sonuca göre (2007:82), uzun dönemde ekonomik büyüme ile ticari dışa açıklık konusunda pozitif, finansal dışa açıklık arasında ise negatif ilişki söz konusudur.

Her ne kadar kısa vadeli sermaye hareketlerinin çok gerisinde de kalsa dolaysız yabancı sermaye yatırımları da finansal liberalleşme ile artış göstermiştir.

Tablo 12. Türkiye’de ve Dünyada DYSY Girişleri

Kaynak: Güven (2008:76)

1980 sonrası uygulanan liberal politikalar yabancı sermaye girişlerini büyük ölçüde özendirici mahiyette olmuştur. Yabancı sermaye yasasında yapılan iyileştirmeler, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılması, özelleştirmenin yabancılara da yapılması, yabancı sermaye girişi üzerinde teşvik edici olmuştur (Güven, 2008:77).

Her ne kadar, şimdilik ağırlıklı olarak satın almalardan ibaretse de, toplam yabancı sermaye girişindeki sıçrama, uluslararası yatırımcıların dikkatlerini Türkiye üzerine çekmekte ve dolayısıyla yeni yatırımlarda orta ve uzun vadede kalıcı bir sıçrama gerçekleştirmek için önemli bir fırsat penceresi oluşturmaktadır (Yılmaz, 2007:2).

Doğrudan yabancı yatırımlar, istihdam sağlıyor, nitelikli eleman yetiştiriyor ve yatırımlarını çeşitlendiriyorsa ülke için yararlı olduğu açıktır. Ancak ülkenin kilit sektörlerinde (finans, ulaşım, haberleşme, doğal kaynak işletimi vb) gerçekleşen satın almalar doğrudan yabancı yatırım olmalarına

karşın, ulusal bir yönetim şekli belirlemiş ülkeler için stratejik açıdan uygun gözükmemektedir.

Türkiye’de uluslararası bağlantıları güçlü, ihracata dayalı üretim yapan geniş bir imalat sanayii tabanı bulunmaktadır. İmalat sanayii, Türkiye’nin küresel entegrasyonunu sağlayan lokomotif sektör konumundadır. Türkiye’nin toplam ihracatı içinde imalat sanayi ürünlerinin payı, 1980’de yüzde 37 iken 2011 de yüzde 93’e ulaşmıştır (DPT’den akt. Adıgüzel, 2013:13). Ancak bu verinin kanımca bizi düşündürmesi gereken bir noktası vardır. Aynı dönem içinde ihracatın ithalatı karşılama oranı sürekli düşmüştür. Yani çapraz karşılaştırma yaptığımızda, ihracatımızı arttırdığımızı bazı değerlerin artıda olduğunu ancak büyük resimde halen eksi tarafta olduğumuzu fark ediyoruz. Bu çarkın içinde ithalatı yapacak döviz bulamaz, piyasalardaki bir kriz dolayısıyla emisyonunda bir daralma yaşanırsa, ülkenin üretimi ve ihracatı da büyük tehlikeye girer.

Dolayısıyla artışına sevindiğimiz üretimimiz, şirketlerin değeriyle övündüğümüz borsamız ve sağlamlığına güvendiğimiz bankalarımız aslında domino taşı gibi birbirine bağlı. Ve bu taşların en ucunda da istediği zaman seri dalgalanmayı başlatabilecek, kısa vadeli sermaye akımlarını kontrol eden spekülâtörler var. Onlar yüksek kazanç elde ettiği ve güvende hissettikleri veya siyasi amaçları ile örtüştüğü sürece ülkemiz piyasalarında var olacaklar. Aksi bir durumda ise maksimum karı elde edebilecekleri başka bir piyasaya geçecekler.

24 Ocak programı 1980’den günümüze adım adım uygulandı/uygulanıyor. Bugün Türkiye’nin geldiği nokta, mali sermaye spekülâtörleri, borsa simsarları ve uluslararası şirketlerin “indir kayık, kaldır kayık” operasyonları ile işbirliği yapan bir avuç kesim dışında mutsuz ve umutsuz milyonlar. Nitekim Dünya Bankası’nın Kasım 2007 raporunda Türkiye’nin nüfusunun %26’sının açlık sınırına yakın, çok fakir insanlardan oluştuğu belirtiliyor. Üstelik bu durum 2008 sonunda başlayan ve Cumhuriyet tarihinin en yüksek işsizlik ve küçülme rakamlarının ortaya çıktığı 2009

yılında daha da ağırlaştı. Yine Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye’de gelir dağılımı; Tanzania, Uganda Ve Ruanda’dan bile daha bozuk hale geldi. 133 ülke arasında son 25 arasında yer alıyor. Yani 24 Ocak 1980 programının neoliberal ekonomi politikaları işsizlik ve yoksulluğu arttırdı (Kurtoğlu, 2012:556).

1980’lerden başlayarak tüm dünyayı etkisine alan neo-liberal politikalar Türkiye’yi de etkilemiş ve bunun sonucunda da uygulanan özelleştirme, sendikasılaştırma, esnek çalışmanın teşviki vb. politikalar ve yapısal değişim kronik işsizliği getirmiştir. Türkiye’de işsizliğin gerçek boyutlarını görebilmek için toplam işsizlik rakamlarına eksik istihdam oranını eklediğimizde 2008 yıl sonu itibariyle açıklanan ortalama toplam işsizlik oranı yüzde 11 iken, geliştirilmiş işsizlik oranının yüzde 14,3 ve bunlara iş aramadığı halde işbaşı yapmaya hazır olanlarla mevsimlik çalışanları da eklediğimizde elde edilen geliştirilmiş işsizlik oranının yüzde 23,4 gibi toplam işsizlik oranının iki katını aşan bir işsizlik oranına ulaşmaktayız (Güney, 2010:250).

Bu çalışmanın hazırlandığı günlerde açıklanan 2012 yılı kurumlar vergi rekortmenleri listesi, 2023 te 500 milyar dolar ihracat hedefleyen Türkiye’nin aslında nasıl bir durumda olduğunu gözler önüne seriyor. İlk on şirketi aşağıda vereceğimiz bu tablo hakkında uzun düşünülmelidir çünkü üretmeden büyüme, borçlanarak büyüme küresel bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

Tablo 13. Türkiye 2012 Kurumlar Vergi Rekortmenleri Listesi

Sıra	Unvan	Tahakkuk Tutarı
1	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1.180.653.967,21
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1.151.148.519,65
3	Akbank TAŞ	1.112.951.384,95
4	TC Ziraat Bankası A.Ş.	1.106.623.011,67
5	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1.018.602.609,83
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	750.308.236,06
7	TC Merkez Bankası A.Ş.	743.352.861,61
8	Türk Telekomünikasyon A.Ş.	660.845.393,54
9	Türkiye Vakıflar Bankası	509.041.069,78
10	Turkcell	506.382.415,72

Kaynak:http://www.ekoayrinti.com/news_detail.php?id=121821

3.4. EKONOMİK KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAŞADIĞI KRİZLER

24 Ocak 1980 iktisadi istikrar kararlarıyla yeni bir döneme girildi. Dış ticaret liberalleştirildi ve Türk ekonomisi dışa açıldı. Bundan sonra Kambiyo mevzuatı da serbestleştirilmeye başlandı ve 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı karar ile bu alanda oldukça ileri bir aşamaya ulaşıldı (Seyidoğlu, 2003:145). Türkiye ekonomisi son 30 yıldır büyük bir dönüşüm içindedir. Ne yazık ki bu dönüşümün daha önce bu topraklarda yaşanmış ve sonu hüsrana olmuştur. Her iki senaryonun oyuncuları ve taktikleri farklı olmakla beraber, olayların gidişatı aynı şekilde cereyan etmektedir.

Bir ülke için ekonomik özgürlük güç demektir. Günümüzde veya geçmişte süper güç sıfatını taşıyan tüm ülkeler bu durumlarına erişmek ve korumak için ekonomik büyüklüğe ihtiyaç duyarlar. Bu iki taraflı bir gerçektir. Ekonomisi kontrol edilen, güçsüz bırakılan bir ülkede, dünya çapında güçlü olamaz. Ekonomilerin en güçsüz düştükleri anlar kriz zamanlarıdır. Türkiye son 30 yıldır büyük ekonomik krizler yaşamıştır ve ekonomik göstergeleri

(özellikle cari açık ve portfolyo yatırımları) itibari ile bu krizler tekrarlanabilir durumdadır.

Michael Bordo (1987), finansal krizi, beklentilerde bir değişim, bazı finansal kurumların iflasından duyulan korku, gayrimenkul yada likit olmayan varlıkların paraya çevrilme teşebbüsü vs. olarak tanımlamıştır. Sundararajan ve Balino (1991) krizi, çok sayıda finansal kurumun borçlarının, varlıklarının piyasa değerini aşırı derecede aştığı, iflaslar ve portföy kaymalarının olduğu, bazı finansal kurumların çöktüğü, devlet mücadelesinin zorunlu olduğu bir durum olarak ortaya koymaktadır. Davis (1995), krizi, kredi dağılımının veya ödemelerin yapılmasının mümkün olmadığı, finansal sistemdeki büyük çöküş olarak açıklamıştır. Schwartz (1995), finansal krizi herhangi bir fiyattan ödemelerinin yapılmayacağı korkusuna dayandığını, nakit bulmak için aşırı kamu müdahalesinin yapıldığı, bankacılık sistemindeki rezerv sıkışıklığının ortaya çıktığı, bankaların verdiği krediyi geri çağırıp yeni kredi vermediği ve varlıklarını sattığı bir durum olarak belirlemiştir. Mishkin (1996) ise finansal krizi asimetrik enformasyon teorisi çerçevesinde ele almıştır. Bu tanıma göre finansal kriz, “Finansal piyasalarda, ters seçim ve ahlaki bozulma problemlerinin daha da artması sebebiyle, finansal piyasaların, fonları, en üretken yatırım fırsatları için etkin bir şekilde dağıtamadığı, doğrusal olmayan bozulmalardır.” Mishkin’e göre, finansal kriz, finansal piyasaların etkin bir şekilde işlevini yerine getirmesini engelleyerek, iktisadi faaliyetlerde keskin bir daralmaya yol açar (Oktar ve Dalyancı, 2010:3-4).

Yukarıdaki tanımlar finansal krizleri genel hatlarıyla çizmekte olup bu noktalara gelinmesinin sebepleri Türkiye açısından krizden krize farklılık göstermektedir. Kontrolsüz serbestlik, diğer tüm farklılıkların yanında her krizin nedenleri arasında yer almaktadır. Yapısal problemlerle birlikte ana sebepler başlığında incelenmelidir.

3.4.1. 1994 Türkiye Ekonomik Krizi

1988'den itibaren uygulanan politikalarla Türkiye'de 1993 yılına gelindiğinde, hem reel piyasalarda hem de finansal piyasalarda sınırları zorlayan bir talep patlaması yaşanıyordu. Hızlanan enflasyon oranı ve kur politikası reel getiri oranlarını düşürdüğü için tasarruf oranı iyice düşmüştü. İç tasarruf oranı 1989'da yüzde 23,3 iken 1993'de yüzde 15,3 olarak gerçekleşmişti. Bu durum devletin iç ve dış piyasalara borçlanma ihtiyacını daha da arttırmıştı. Hükümet merkez bankası avanslarını kullanmaya devam ederken, bir taraftan da para piyasasında baskılar sonucu tırmanışa geçen faiz hadlerini düşürmek istedi. Çünkü döviz faiz arbitrajı ekonomiyi ciddi bir sıkıntı içine sokmuştu. Türkiye'ye sürekli sıcak para akıyordu (Şahin, 2007:217).

Tablo 14. 1994 Krizinde Sermaye Hareketleri

Yıl	Toplam Sermaye Hareketleri (Net)	DYY	Portföy Yatırımları	Uzun Vadeli Sermaye Yatırımları	Kısa Vadeli Sermaye Yatırımları
1988	-958	354	1178	-209	-2281
1989	780	663	1386	-685	-584
1990	4037	700	547	-210	3000
1991	-2397	783	623	-783	-3020
1992	3648	779	2411	-938	1396
1993	8903	622	3917	1370	2994
1994	-4257	559	1158	-784	-5190
1995	4565	772	237	-95	3635

Kaynak: TCMB verileri

Kamu borçlanma gereğinin faizler üzerindeki baskısı dolayısıyla iç faizlerle dış faizler arasındaki farkın açılması, kısa vadeli sermaye girişlerini

özendirici etki yaptı. Bu ortamda bankalar yurt dışından düşük faizlerle borçlanıyor ve bu fonları kullanarak devlete ödünç veriyorlardı (Seyidoğlu, 2003:147). Nitekim 1993'te kısa vadeli kredilerin yüzde 38,8, portföy yatırımlarının yüzde 62 arttığı görülüyor (Kurtoğlu, 2012:589). Bu krizde yapısal bozukluğun kamu kesimi kaynaklığı olduğunu görebiliyoruz. Nitekim ilerleyen yıllarda bu trend değişmiştir.

Bir ülke tasarruf edemez, sürekli borçlanır ve borçlarını ödeme aracı olarak da daha kısa vadeli, daha yüksek faizle borçlanmayı sürdürürse, er yada geç ülkenin borçlarını ödeyeceğine olan inanç azalır. Sermaye piyasalarındaki kurallardan biri; "korku yaygınlaşınca korkulan gerçekleşir" yani İngilizce ifadesiyle; "self-fulfillingprediction" (Kurtoğlu, 2012:585). Parası aşırı değerlenen ve ekonomik rekabet gücü azalan, kamu sektörünün gelir gider dengesi gitgide bozulan bir ülkede vadelerin kısalması ve faizlerin artması bu korkunun yaygınlaşmaya başlaması için yeterli bir sebeptir.

Tablo 15. Türkiye'de Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (GSMH %)

	1991	1992	1993	1994
KKGB	10,20	10,60	12,00	7,80
Net Dış Borçlanma	0,40	1,60	1,40	-1,80

Kaynak: DPT

1994 krizinin temel nedeni bütçe açıklarıdır. Yurtiçi tasarruflardaki yetersizliğin yol açtığı bütçe açıkları, finansal serbestleşmenin bir sonucu olarak, sermaye hareketleriyle giderilmiştir. Bu bağlamda sermaye hareketlerinin bütçe açığı ve dış açık devam ederken gerçekleşmesi, yüksek faiz, düşük kur şeklinde geçici bir denge oluşturmuştur. Bir yandan yüksek faiz düşük kur politikası, sermaye girişini hızlandırırken, diğer yandan da piyasa aktörlerinin uygulanan politikaların güvenilirliği üzerinde artan kuşkuvarı finansal krizi tetiklemiştir. Sonuç olarak, iktisat yazınında ikiz kriz

olarak nitelendirilen bütçe açıkları ile dış açıklar Türkiye’de 1994 yılında finansal krize neden olmuştur (Işık vd., 2004:51). Borcu borçla ödemenin mali yükü her geçen ay daha da ağırlaşmış borçlanma reel faizi GSMH reel büyüme oranını aşınca kamu kesimi borç yükünün GSMH’ya oranı sürekli yükselmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin (KKBG)/GSMH’ya oranı 1990 yılında yüzde 7,5, 1991’de yüzde 10,5, 1992’de yüzde 12, 1993’te yüzde 11,8, 1994 yılında da yüzde 8,2 olarak gerçekleşmiştir (Şahin, 2007:220).

Diğer bazı gelişmekte olan ülkelerinde başına gelen ve göstere göstere ben geliyorum diyen, ikiz kriz olarak belirtilen bu kavrama Gerni ve diğerlerinin (2005:51-52) açıklamaları ile ışık tutalım. “Finansal liberalizasyon ile ekonomik krizler arasında ilişkinin olduğuna dair yaygın bir literatür oluşmaya başlarken, bunun temel dinamiğini “ikiz açık” hipotezi oluşturmaktadır. Bu çerçevede yurtiçi harcamaların yurtiçi gelirleri aşması veya diğer bir ifadeyle toplam tasarrufların toplam yatırımların altında kalması ile birlikte ortaya çıkan açığın, dışardan karşılanması yolunu besleyen finansal liberalizasyon süreci, öncelikle döviz kurlarının mal piyasalarında belirlenmesine dair satın alma gücü paritesinden sapmalara yol açmaktadır. Finansal liberalizasyonun önsel olarak gelişmekte olan ülkelerde kıt, fakat marjinal getirisi nispi olarak oldukça yüksek nitelik taşıyan sermayenin bu ülkelere geçişini sağlayarak ekonomik büyümelerine ivme kazandıracakı beklenir. Oysa olası senaryo bu şekilde gerçekleşmezken, daha çok mevcut gelire göre daha fazla harcama olanağı sağlamakta; harcamanın finansmanı için dışarıdan gelen kısa süreli sermaye de döviz arzını arttırarak ulusal paranın daha da değerlenmesine yol açmakta ve bu da ithalatı daha fazla uyarmaktadır. Dolayısıyla kurlar mal piyasalarında belirlenen ve genel dengeyi sağlayan bir araç olmaktan çıkıp, “faiz kur makası” ile daha çok finans piyasalarında belirlenmekte ve bu da dengesizliği derinleştirmektedir. Ülkenin döngüyü döndürememesine dair sinyaller üretmesi ise kriz olgusunu harekete geçirmektedir.”

1994 yılında ekonomik krize giren Türkiye 5 Nisan 1994 yılında alınan istikrar kararlarıyla birlikte iki temel strateji belirlemiştir. Birincisi kısa

dönemde bozulan makroekonomik dengelerin yeniden istikrara kavuşturulmasıdır. Bu çerçevede enflasyonun düşürülmesi, Türk Lirasına yeniden istikrar kazandırılması, ihracatın arttırılması ve bozulan kamu dengelerinin yeniden sağlanması amaçlanmıştır. İkinci olarak ise uzun dönemde ekonomideki yapısal dönüşü gerçekleştirmektir (Mangır, t.y.:465). IMF ile yapılan anlaşmalar sonucunda imzalanan bu anlaşmaların sonucunda ciddi düzenlemeler yapılamadığı için yapılan icraatlar başarılı olamamış nihayetinde istikrar paketi büyük bir başarısızla sonuçlanmıştır. Bu dönemden sonra karar verilen özelleştirme uygulamalarındaki başarısızlık, kamu bürokrasisi, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumları ile ilgili düzenleme çabalarının yetersiz kalması kamu harcamalarındaki artış engelleyememiş ve borçlanma ihtiyacı giderek artmıştır (Kantarcı ve Karacan, 2008:149).

3.4.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Türkiye Ekonomik Krizleri

1994 krizinden çıkmak için uyulamaya alınan 5 Nisan kararları kısa sürede unutulmuş eski düzene geri dönmüştür. Kamunun gelir gider dengesindeki aleyhine gidişat borçlanmayla kapanmaya çalışıldı. Aynı zamanda Merkez Bankası'nda emisyon hacminde genişlemeye giderek likiditeyi sürdürdü. Bu süreçte bankacılık sistemi sağlıklı ve hormonlu olarak büyüdü. Gümrük birliğine girilmesi ile ertelenen tüketim harcamalarına ithalat destekli olarak geri dönüldü. Bu süreçte Türkiye AB dışındaki ülkelerle imtiyazlı ticaret anlaşmaları yapamazken aynı anda AB'nin yaptığı anlaşmaların avantajlarından da faydalanamadı.

Türkiye, 22 Kasım 2000'de patlayan bir finansal kriz yaşamaya başladı. Bu tarihte bankalararası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık 3 kat artarak ortalama %110.8'e, en yüksek % 210'a fırladı (Uygur, 2001:6). Türkiye ekonomisinde kamu finansman dengesinin bozulması ve reel faizlerin yüksek seviyesini koruması sebebiyle borç stokunun yükselmesi, enflasyonun hızlanma eğilimine girmesi ve ekonomideki daralmanın sürmesi,

2000'de orta vadeli kapsamlı yeni bir istikrar programının uygulanmasını gerektirmiştir. Ancak programın temel eksikliği kurun ve enflasyonun önceden belirlenmesine dayalı ve bu yüzden spekülatif hareketlere açık ve merkez bankasının pasif kalmasına dayalı olmasıdır. İzlenen sabit döviz kuru politikasıyla yüksek reel faizlerinde etkisiyle, yurt içinde TL'ye sunulan faiz ile kurdaki değer artışı arasındaki fark sonucu oluşan kar yatırımcıların arbitraj geliri elde etmelerine neden olmuştur. Küreselleşme sürecinde, spekülatif hareketlerini daha da hızlandıran sabit kur uygulamaları sonucu, Kasım 2000 tarihinde cari işlemler açığının hızla artması ve Kasım ayında bekleyen yabancı yatırımcıların ani döviz talebinden doğan piyasa dengesizliği karşısında yükselen döviz talebiyle birlikte, piyasadan para çekilmesi sonucu faiz oranları artmıştır. Bu yüzden tüm bu gelişmeler 1994'ten sonra yine ülkede diğer bir krizin çıkmasına neden olmuştur (Mangır, t.y.:468).

Türkiye bu süreçlerin hepsinde uluslar üstü kuruluşların kontrolü altındaydı. 1980'den itibaren her bir süreçte rol alan bu dış güçlerin ne derece yapıcı sonuçlar ortaya koyabildiği tartışmalıdır. Türkiye çok kısa sürede (4 ay) iki büyük ekonomik kriz yaşamış, ve ekonomik açıdan büyük vurgun yemiştir. Bu iki krizde yaşandığında Türkiye IMF ile yakın izleme anlaşması yapmış ve tavsiyeleri doğrultusunda vergi yasasında da yeni düzenlemeler yapmıştı.

Aralık 1999'da IMF ile yapılan 17. Stand – by Antlaşması gereği 2000 yılında uygulanan programın neden çöktüğü ve bu çökmede IMF'nin kusurları tartışılmaya devam ediyor (Akyüz ve Boratav'danakt. Kurtoğlu, 2012:644). Uygur (2001: 10-13), yaptığı çalışmada IMF programlarındaki başarısızlık sebeplerini özet halinde şu şekilde sıralamıştır.

- a. Türkiye geçmişte IMF ile 16 anlaşma yaparak istikrar programları uygulamış ancak bunlarla enflasyonu indirememiş, üstelik bunların bir bölümünü de yarıda kesmişti. Geçmişteki başarısız program uygulamaları yeni programında başarısı konusunda şüpheler uyandırdı.

- b. Döviz çıpa yapan program birçok ülke gibi Türkiye’de de başarısız olmuştu. Kasım 2000’e kadar döviz kuru çizelgesinin güvenilirliği yüksek görünmüştür. Ancak enflasyonun öngörülenden yavaş düşmesi ve programın giderek döviz çıpasına daha çok dayanması programın başarısı konusundaki şüpheleri arttırdı.
- c. Riskli bankacılık sistemi dışardan borçlanacak ve fakat sterilizasyon da olmayacaktı. Para kurulu benzeri bir kurula göre, TCMB’nin net iç varlıkları sabitlendiği için, parasal taban TCMB’nin Net Dış Varlıklarına göre belirlenecekti. Ancak bu dış kaynak kullanımındaki bir sıkıntıda faiz-para intibakı yapılmasına izin vermiyordu.
- d. Enflasyonu düşürmek isterken büyümenin yükseleceğini öngörmesi de eleştiri konusuydu. Bizce iç talep – büyüme makul ölçülerde kaldığında bu konuda bir çelişki yoktu. Başka ülke programlarında görüldüğü gibi, enflasyon düşerken büyümenin yükselmesi mümkündür ve bu büyümeyi özellikle tüketim artışı sağlamaktadır.
- e. Ancak iç talepteki, özellikle dayanıklı tüketim malları talebindeki genişleme ve bu talebin ithalata yönelmesi programda öngörülenin çok üzerine çıktı.
- f. 2000 yılında kamu fiyatlarını da bir çıpa olarak kullanmak amacıyla, 1999’un sonlarında yüksek kamu zamları yapıldı. Petrol ve elektrik fiyatlarındaki fazla zam sonradan fark edilip düzeltilse de güven duygusuna zarar verdi.
- g. Kısa vadeli yabancı kaynaklarda özellikle borsa yatırımlarında büyük düşüşler meydana geldi. Bu olay program konusunda bazı somut kuşklar doğurdu.
- h. Enflasyon hedefleri gerçekçi değildi ve mevcut yapısal sistemle açıklanan değerlere indirgenmesi mümkün gözüküyordu.
- i. Bütçenin ve kamu kesiminin mali uyum hedefleri faiz dışı denge üzerine yoğunlaşmıştı ve bu yoğunlaşmanın şöyle bir sakıncası vardı: Faiz dışı denge hedefleri, özel kesime yapılan faiz

transferlerini ve bu transferlerin özel talep üzerindeki uyarıcı etkisini göz ardı ediyordu.

- j. Yapısal uyumun önde gelen bir kalemi olan özelleştirmenin mali uyuma en büyük katkıyı yapması hesaplanmıştı. Ancak 2000 yılı ortalarına doğru özelleştirme hedefine varılamayacağı belli olmuştu.
- k. Zayıf ve sorunlu bankacılık sistemi dış borçlanmayı halen sürdürüyordu.
- l. Cari açık 3-4 milyar dolar öngörülürken 9,8 milyar dolar oldu. Ve bu açık tamamen dış kaynaklardan borçlanarak karşılandı.

IMF'nin programı ile ülkesinin mali yapısını düzenlemeye çalışan Türkiye'nin başı yukarıdaki maddelerde özetlenen sebepler dolayısıyla dik duramıyordu. Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı krizin iyi yönetilmediği, tam tersine yanlış tedaviye sokulup büyütüldüğü hipotezi 2008 Eylül'ünde başlayan, küresel mali krizle ispatlanmış oldu. 2008 krizinde ABD Merkez Bankası FED, piyasaya likidite verdi ve hazine ile ortaklaşa bankalara yönelik kurtarma operasyonları düzenledi. Bütün bu işlemler olurken IMF, sürekli olarak likidite verme ve kurtarma operasyonlarını desteklediklerini açıkladı. Yani Türkiye konu olduğunda piyasaya likidite verilmesine karşı çıkan, bankalara yönelik kurtarma operasyonlarının (moral hazard) ahlaki çöküntü yaratacağını öne süren IMF bu kez benzer konuda, 2008 küresel mali krizinde tam tersini savunmaya girişti. Bu açıklamalar bize Türkiye'deki Şubat 2001 krizinin yanlış yönetildiğinin ve bunda IMF'nin büyük katkısı olduğunu ispatlamaktadır (Kurtoğlu, 2012:645).

Alper C. Emre (2001:42), 2001 likidite krizinin oluşmasına etki eden temel faktörler olarak, sermaye girişlerinin sürekliliğini sağlama ve beklentilerin yönetilmesinde hükümet hataları, IMF programındaki, kur riskine karşı yeterli desteğin sağlanmasında eksikliği ifade etmiştir. Programdaki bir tasarım hatasının da sterilizasyon politikası ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, petrol fiyatları ile FED faizlerindeki yükselmeler, \$/€ paritesinde ki olumsuz gidişat gibi olumsuz dışsal koşullar ve Türkiye'deki bankacılık

sistemindeki kırılınan yapının etkisiyle Şubat 2001 krizinin ortaya çıktığı vurgulanmıştır.

Bankacılık sisteminde görülen krizler genellikle gelişmekte olan ülkelerde görölmektedir. Çünkü geçiş ekonomilerinde bankacılık sistemi iki şekilde şekillenmektedir. Bunlardan birincisi mevduat sistemi içerisindeki mevduata devlet güvencesinin kötü kullanıma açık olmasıdır. Bu nedenle banka sahipleri topladıkları fonları kendi şirketlerine aktarmakta ve banka müşterilerine olan yükümlülüklerini yerine getirememektedir. İkinci sistemde ise kamuya ait bankaların görev zararlarının devlete olan maliyetinde gözlenen sürekli artışlardır. Bu durum merkez bankalarının da sağlıklı çalışmasını engellemektedir. Merkez bankasının fiyat istikrarı sağlama fonksiyonunda uzaklaşmalara neden olmaktadır (Yentürk ve Çimenoğlu, 2003:75).

Bu krizin ardından Türkiye'ye kurtarıcı olarak gönderilen Kemal Derviş, özel yetkili bir biçimde ekonomiden sorumlu oldu. Güçlü Ekonomiye Geçiş programı (GEGP), MB, borçlanma, kamulaştırma gibi bir çok kanuni düzenleme ile beraber gelmiş olmasına rağmen programın IMF destekli metninde büyüme çalışması yoktur. Nitekim sürecin 2009'a kadar uygulanan bölümünde reel ekonomiye katkı için değil dış kaynakların ve küresel finans oligarşisinin ülkeden alacaklarını garantiye almak için uygulamaya konduğu görülecektir.

4. SONUÇ

Türkiye’de yıllar boyunca büyük fedakarlık, cesaret ve özveri ile kazanılan kutsal değerler, evrensel amaçları olan bir takım güçlerin adına küreselleşme dedikleri siyasal ve finansal oyunları ile kaybedilmektedir. Diğer tüm gelişmekte olan ülke ekonomilerine yapılan müdahalelere ek olarak Türkiye Müslüman kimliği ve jeopolitik konumu ile özel ilgiyi hak ediyor.

Küreselleşme dediğimiz süreç tüm kurumları, tüm ulusları ve tüm insanoğlunu kendi doğruları altında birleştirmeye çalışan bir politika oyunundan ibaret. Bugün hiç kimse ulusların arasında belli kurallara göre ticaret faaliyetinde bulunmalarını veya kültürlerini birbirlerine tanıtmalarını zararlı bulmuyor. Ancak dışarı çıktığınızda yemek yiyeceğiniz her on dükkanın sekizinde küresel oyuncuların dayattığı bir marka veya yemekle karşılaşıyorsanız, veya ülkenizdeki mali yapı ve şartların ne kadar düzgün ve sürdürülebilir olduğuna sizin refah düzeyinize göre değil de faiz lobilerinin getiri oranlarına göre karar veriliyorsa, bu tip bir küreselleşmeye masumiyet kisvesi yüklemek iyi ihtimalle saflık olacaktır.

Ecdadımıza vurulan ve sonlarını getiren mali kelepçeler bu genç cumhuriyetinde kollarına geçirilmek isteniyor. Üstelik bunun uğraşını dini ve siyasi sebeplerle içerden yürüten vatandaşlarımızda mevcut. Uluslar üstü kurumlar tarafından, ekonomimiz adına büyük bir yenilik veya iyileşme reçetesi olarak dayatılan-sunulan tüm revizyonlar bizlerin gaflet uykusunu ağırlaştırıyor.

Ülkemiz adına yapmamız gereken kendi özümüze dönerek, eğitimi ve ahlaki sorumluluğu göz önünde bulunduracak gençler yetiştirerek bunların ekonomimizin iç dinamiklerini yeniden hareketlendirmesiyle, katma değeri yüksek alanlarda üreten, tasarruf eden ve yatırım yapan güçlü bir coğrafyaya kavuşmaktır. Türkiye tarımı, sanayisi, turizmi ve hizmet sektörleriyle el ele vererek ulusal çıkarları için çalışmalı, dış kaynaklara olan bağımlılığını mümkün olduğu kadar azaltmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, Muhittin; **“Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:35, Mart-Nisan 2013.
- AKTEL, Mehmet; **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayıncılık, Ankara, 2003.
- AKTEL, Mehmet; **“Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Yayını, Cilt 6, Sayı 2, 2001, s.193-202.
- AKTAN, Coşkun, Can, VURAL, İstiklal, Yaşar; **Globalleşme Fırsat mı Tehdit mi?**, Zaman Kitap, İstanbul, 2004.
- AKTI, Ümit; **Sosyoloji Açısından Küreselleşme ve Din**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2008.
- ALP, Ali; **Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye**, İMKB Yayınları, Ankara, 2002.
- ALPER, Emre; **“The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong”**, Russia And East European Finance And Trade, Vol:37, No:6, 2001, s. 51-71.
- ALTAY, Hüseyin, ŞEN, Ali; **Küresel Ekonomi Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.
- A Report of the International Forum on Globalization; **Alternatives To Economic Globalization – A Better World Is Possible**, 2002, s.7.
- ARAS, Güler, MÜSLÜMOV, Alövsat; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ’lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri**, t.y.
- BALCI, Ali; **“Roland Robertsen, Küreselleşme ve Kültür”**, Bilgi Dergisi, Sayı 12, 2006/1, s.25-36.
- BAŞYATMAZ, Tahir; **“Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Açmaz: İşsizlik veya Kırsal Eksik İstihdam”**, Mess Mercek Dergisi, Sayı:10, Nisan 1998, s. 20-25.

BAYAR, Fırat; **“Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”**, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı 32, Ankara, Şubat 2009, s.26.

BAYRAÇ, Naci, H.;**“Yeni Ekonomi’nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları”**, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Haziran 2003, s.41-62.

BOZKURT, Veysel; **“Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları”**, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Yayın no:38, 2000, s.187-202.

BREITENFELLNER, Andreas; **“Global Unionism: A Potantial Player”**, ILR, Sayı 136, No 4, 1997.

CEBECİ, Kemal; **“Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”**, Sayıştay Dergisi, Sayı 71, Ekim-Aralık 2008, s. 23-39.

ÇELEBİ, **“Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)”**, Doğuş Üniversitesi İşletme Bölümü, t.y., s. 55-66.

DEMİR, Gülten; **“Küreselleşme Üzerine”**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 56-1, 2002, s. 73-104.

DİKKAYA, Mehmet, DENİZ, Fatih; **“Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”**, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2006, s. 163-181.

DPT, **“Dünya Küreselleşme ve Bütünleşmeler”**, Yayın No: 2375 – ÖİK: 440, Ankara, Ocak 1995, s.1.

DPT, **“Küreselleşme Özel İhtisas Raporu”**, Ankara, 2000.

DOANE, Debroah; **“Can Globalization Be Fixed”**, Business StrategyReview, Sayı 13, 2002/2, s. 51-58.

DORUKKAYA, Şakir, YILMAZ, Hakan; **“Liberalizasyon Politikaları, Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri)”**, Yaklaşım Dergisi, Sayı 75, 1999, s. 122-127.

ERYILMAZ, Bilal; **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.

EROĞLU, Ömer, ALBENİ, Mesut, **Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitabevi, Isparta, 2002.

ESER, Kezban, Akyol, **Finansal Serbestleşme Sürecinde Artan Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri: Türkiye Ekonomisine Etkileri, Riskler ve Politika Araçları**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mesleki Yeterlilik Tezi, Ankara, 2012.

ESSERMAN, Susan, HOWSE, Robert; **“The WTO on Trial”**, Foreign Affairs, Sayı 82, Ocak-Şubat 2003, s. 130-131.

FUREDİ, Frank; **Korku Kültürü**, (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

GIDDENS, Anthony; **Üçüncü Yol**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000.

GIDDENS, Anthony; **Konsequenzen Der Moderne**, Frankfurt, 1995.

GÖKIRMAK, Mert; **“Küresel Kriz ve Politikada Güven”**, Yıl 6, Sayı 21, Kasım-Aralık-Ocak 2002-2003, s. 233-253.

GREIDER, William; **One World Ready or Not**, Touchstone Press, New York, 1997.

GÜLOĞLU, Bülent, ALTUNOĞLU, Ender; **“Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”**, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 27, Ekim 2002, s. 107-134.

GÜNEY, Alptekin; **“Türkiye’de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları”**, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 24, 2010/1, s. 239-252.

GÜVEN, Yılmaz; **“Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Etkisi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2008, s.75-97.

HABLEMİTOĞLU, Şengül; **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.

HALL, Stuart; **“Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”**, (çev. H.Tuncel), Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.39-61

HARVEY, David; **Postmodernliğin Durumu**, (Çev. S. Savran), Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

- HIRST, Paul, GRAHAME, Thompson; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev. Ç. Erdem ve E. Yücel), Dost Yayıncılık, Ankara, 2000.
- HİÇ, Mükerrerem, HİÇ, Gencer, Ayşen; **Turkish Economy and Politics**, Beykent University Press, İstanbul, 2009.
- İŞİK, Sayım; **Para, Finans ve Kriz**, Genişletilmiş 2. Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara, 2009.
- İŞİK, Sayım, DUMAN, Koray, KORKMAZ, Adil; **“Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”**, D.E.Ü. İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, 2004, s. 45-69.
- İÇLİ, Gönül; **“Küreselleşme ve Kültür”**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:25, No:2, Aralık 2001, s.163-172.
- İNAM, Ahmet; **“Her Şeyin Başı Güven”**, Sosyal Bilimlerde Güven, (Ed. Ferda Erdem), Vadi Yayınları, Ankara, 2003, s.13-26.
- KANSU, Işık; **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme**, İmge kitabevi, Ankara, 1997.
- KANTARCI, Hasan, Bülent, KARACAN, Rıdvan; **“Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Türkiye IMF İlişkilerinin Değerlendirilmesi”**, Maliye Dergisi, Sayı 115, Temmuz – Aralık 2008, s. 144-158.
- KAPAR, Recep; **Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi**, Birleşik Metal-İş Yayınları, No:17, İstanbul, 2005.
- KARABIÇAK, Mevlüt; **“Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, Isparta, 2002.
- KARACA, Nil; **“GATT’tan Dünya Ticaret Örgütüne”**, Maliye Dergisi, Sayı 144, Eylül-Aralık 2003, s. 84-99.
- KARLUK, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basım Evi, Eskişehir, 1999.
- KAYA, Safiye; **“Dünya Bankası ve Türkiye”**, Sayıştay Dergisi, Sayı 46-47, Temmuz – Aralık 2002, s. 1-42.
- KELEŞ, Ruşen; **“Kent ve Kültür Üzerine”**, Mülkiye Dergisi, Cilt 29, Sayı 246, Şubat 2005, s. 9-19.

KEYMAN, Fuat, SERBAY, Ali, Yaşar; **Global Yerel Eksende Türkiye**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

KİPER, Perihan; **“Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri”**, Planlama Dergisi, Sayı 30, 2004/4, s. 14-18.

KURTOĞLU, Ramazan; **Türkiye Ekonomisi**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2012.

KURTOĞLU, Ramazan; **“Küreselleşme ve Neoliberalizm”**, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, Eylül-Ekim-Kasım 2012, s. 43-69.

KURTOĞLU, Ramazan; **Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni”**, Sinemis Yayın Grup, Ankara, 2011.

KURTOĞLU, Ramazan; **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2012.

KÜLCÜ, Özgür; **“Küreselleşme Sürecinde Avrupa Birliği’nde Belge Yönetimi Uygulamaları ve Türkiye”**, Bilgi Dünyası, 2006, Sayı 7(2), s. 202-229.

MANDER, Jerry; **“The Rules of Corporate Behavior”**, The Case Against The Global Economy, (ed. J. Mander, E. Goldsmith), Sierra Club, San Fransisco, 1996, s.309-302.

MANGIR, Fatih; **“Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tez Özeti, Konya, t.y.

MEIER-MANNHARDT, Helmut; **“Endspiel İn Der Zwickmühle, Warum Den Westlichen Industrienationen Kein Anderer Ausweg Bleibt, Als Auf Die Globalisierung Der Arbeit Zu Setzen”**, Süddeutch Gazetesi, 01.02.1997.

MUTLU, Esin Can; **Uluslararası İşletmecilik**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1999.

OBSTFELD, Maurice, ROGOFF, Kenneth; **“Foundations of International Macroeconomics”**, The MIT Press,

OKTAR, Suat, DALYANCI, Levent; **“Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”**, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, Yıl 2010, s. 1-22.

ÖZDEK, Yasemin, **“Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”**, TODAİE, 2002, s. 1-44.

ÖZGEN, Hüseyin, ÖZTÜRK, Azim, YALÇIN, Azmi; **Temel İşletmecilik Bilgisi**, Nobel Kitabevi, Adana, 2004.

PAK, Namık, Kemal; **“Bilim-Teknoloji ve Ekonomi”**, İşveren Dergisi, Sayı:5, 2002, s.30-32.

REICH, Robert; **Küresel Ağlar, Küresel Rekabet İçinde**, Der. Ve Çev. M. Özel, İz Yayınları, İstanbul, 1994.

ROBERTSON, Roland; **Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, (Çev. Ü. H. Yolsal), Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

RODRIK, Dani; **Akıllı Küreselleşme**, Eflatun Yayıncılık, Ankara, 2011.

SAYILGAN, Şevket; **“Uluslararası Finansal Entegrasyon Süreci ve Ekonomik Sonuçları”**, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Y. 35, S.12, İstanbul, Aralık 1998.

SEYİDOĞLU, Halil; **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2009.

SEYİDOĞLU, Halil; **Uluslararası Finans**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.

SEYİDOĞLU, Halil, **“Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”**, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı 4, 2003, s. 141-156.

SEYMEN, Oya, Aytemiz, ve BOLAT, Tamer; **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Nobel Dağıtım, Ankara, 2005.

SOYAK, Alkan, BAHÇEKAPILI, Cengiz; **“İktisadi Krizler – IMF Politikaları İlişkisi ve Finance And Development Dergisindeki Yansımaları”**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl 13, Sayı 144, 1998, s. 48-61.

- SOYAK, Alkan, NESİROVA, Zenfira; **“Küreselleşme Sürecinde IMF Politikalarının Sonuçları: Azerbaycan Deneyimi”**, Qafqaz Üniversitesi, 12-13 Mayıs 2003, s. 14-20.
- STIGLITZ, Joseph, Eugene; **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (çev. A. Taşçıoğlu ve D. Vural), Plan B Yayınları, İstanbul, 2000.
- ŞAHİN, Hüseyin; **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu**, Ezgi Yayınları, Bursa, 2007.
- TAGRAF, Hasan; **“Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu Şirketlerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”**, C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002, s. 34-35.
- TANILIR, Mehmet, Niyazi; **İnternet Çağı: Yeni Bir Medeniyete – Siberia’ya Doğru mu?**, t.y.
- TANZİ, Vito; **Policies, Institutions, and the Dark Side of Economics**, Edward Elgar Publish, 2000.
- TAYMAZ, Erol; **“Ulusal Yenilik Sistemi: Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri”**, TÜBİTAK/TTGV/DİE, Ankara, 2001.
- TONUS, Özgür, **“Gümrük Birliği Sonrasında Dışa Açıklık ve Sanayileşme”**, Anadolu Üniversitesi İİBF, 2007.
- TOULMIN, Stephen; **The Ambiguities of Globalization**, Future 31, 1999.
- TÜRK, Faruk; **Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC)**, t.y., s.1
- USAL, Zeynep, Oya; **“Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları”**, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 39, Ekim 2008, s. 231-246.
- UYGUR, Ercan; **“Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2001/1.
- UZUN, Ayşe, Meral; **“Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”**, C.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003, s. 155-173.
- WALTHER, TED; **Dünya Ekonomisi**, Çev. Ü. Çağlar, Alfa Yayınları 1175, İstanbul, 2002.
- WILLIAMSON, Jhon, MAHAR, Molly; **“A Survey of Financial Liberalization”**, Essays in International Finance, Sayı 211, Kasım 1998.

WILLIAMS, Clifton, DUBRIN, Andrew, SISK, Henry; **Management, Organization**, South-Western Publisher, Cincinnati, 1985.

YAPRAKLI, Sevda; **“Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”**, Ekonometri ve İstatistik, Sayı 5, 2007, s. 66-89.

YARKIN, Güllistan; **“Türkiye’deki İçe Dönük Sermaye Birikim Sürecinde Dünya Bankası’nın Rolü”**, Praksis Dergisi, Sayı 23, 2010, s. 139-172.

YELDAN, Erinç; **“Kapitalizmin son İki Küreselleşme Evresi Üzerine Gözlemler”**, İktisat Dergisi, Sayı 406, s:33-36.

YELDAN, Erinç; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

YENTÜRK, Nurhan, ÇİMENOĞLU, Ahmet; **“Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Türkiye Ekonomisinin Krizleri Üzerindeki Etkisinin Modellemesi”**, Körlerin Yürüyüşü, Türkiye Ekonomisi ve Krizler, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

YILMAZ, Kamil, **“Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisine Doğru”**, YASED, 2007.

YILMAZ, Ömer, KIZILTAN, Alaattin, KAYA, Vedat; **İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri**, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:24, Ocak-Haziran 2005, s. 77-96.

YILMAZER, Mine; **“Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme”**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt 8, Sayı 1, 2010, s. 241-260.

YURT, Emel; **“Finansal Sektörün Asya Krizi Üzerindeki Etkileri”**, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 37, Sayı 2, Şubat 2000, s. 3-41.

YÜREKLİ, Özlem, **“Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği”**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://ekonomi.haberturk.com/makro-ekonomi/haber/724311-avrupanin-adaleti>
- http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-_apec_-.tr.mfa
- <http://www.oecd.org/about/history/>
- http://www.comcec.org/TR_YE/icerik.aspx?iid=111
- <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/abd-meksika-iliskileri-buyuk-balik-kucuk-baligi-yutuyor-27350>
- http://en.wikiquote.org/wiki/David_Lloyd_George

ÖZET

Baker, Mehmet Enes. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

Küreselleşme artık tüm dünya vatandaşlarının hakkında bir fikir sahibi olduğu ismi ile müsemma küresel bir konudur. Hakkındaki bir çok tanıma ve görüşe rağmen küreselleşme, başlangıcından günümüze dek, kendilerini dünyanın patronları olarak gören, ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan baskın ve güçlü kişiler ile bunların oluşturduğu topluluklar ve devletlere hizmet etmiştir. Bir çok sürecinin ve farklı hizmetlerinin bulunduğu bu olgu ekonomik açıdan zenginin daha zengin fakirin daha fakir olduğu bir yapıyı hayatımıza entegre etmiştir. Ülkemizde ürkek adımlarla başladığı bu yolculuğa 1980 yılında tempo vermiş giderek hızlanarak günümüze gelmiştir. Ülkemiz açısından büyük ekonomik kriz ve milli değerlerin kaybı ile geçen yıllara bakarak, ileriki dönemlerde önceliklerimizi daha iyi belirlemeli ve ülke ekonomisi ile sosyal refah düzeyini arttırmak için çalışmalıyız.

Anahtar Sözcükler:

1. Küreselleşme
2. Ekonomi
3. Liberalleşme
4. Kriz
5. Uluslararası Sermaye

ABSTRACT

Baker, Mehmet Enes. Economic Extent of Globalization: Turkey Example, Master's Thesis, İstanbul, 2013.

Globalization, like the term itself indicates, is a subject that is common to all citizens of the World. Despite conventional descriptions on the idea of Globalization, since its inception, far from serving the interests of a global community, has consistently served the political, economic and cultural interests of a dominant global oligarchy presiding over global affairs. While Globalization has many facets focussing on the economic structuralism that it necessarily imposes reveals a process that consistently polarises the global community in to rich and poor while making the rich richer and the poor poorer. Since the advent of globalization in 1980, initially with baby steps, it rapidly gained momentum. This accelerated spread led directly to several economic crises where there was a loss of national wealth. In order to achieve social welfare and a stable economy it is imperative to analyse the whole evolution of the global economy.

KeyWords:

1. Globalization
2. Economy
3. Liberalization
4. Crisis
5. International Fund

